

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**BELİRLİ ALANLARA ÖZGÜ RİSK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ'NİN TÜRK
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE UYARLANMASI: GEÇERLİK ve
GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra Tuba ÖNER

Danışman: Doç. Dr. Feride BACANLI

Ankara
Temmuz, 2009

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Esra Tuba ÖNER'in "Belirli Alanlara Özg¼ Risk Tutumları Ölçeği'nin Türk Üniversite Öğrencilerine Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" başlıklı tezi 17.07.2009 tarihinde, j¼rimiz tarafından Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

¼ye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Feride BACANLI

¼ye: Doç. Dr. Mehmet G¼VEN

¼ye: Doç. Dr. Adnan KAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Bu araştırma bir çok kişinin katkısı ile gerçekleşmiştir. Öncelikle araştırmamın konusunun belirlenmesi aşamasından bitirilmesine kadar olan süreçte benden desteğini ve ilgisini esirgemeyen, yapıcı eleştirileriyle tezimin gelişmesine büyük katkılarda bulunan sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Feride BACANLI'ya teşekkür etmek istiyorum. Tez konumun belirlenmesi aşamasında ve sonraki aşamalarda verdikleri desteklerden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Hasan BACANLI'ya ve sayın Doç. Dr. Arif ÖZER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamın muhtelif aşamalarında yardımlarını aldığım Doç. Dr. Niyazi CAN'a, Yrd. Doç. Dr. Hüdayar CİHAN GÜNGÖR'e, Dr. Tahsin NART'a ve sayın Hikmet BAYKALDI'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Ölçeğin uygulanması sırasında yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Baki DUY ve öğretim görevlisi Dr. Hikmet ZELYURT'a, İnönü Üniversitesi'nin ve Gazi Üniversitesi'nin ölçeğin uygulanmasında emeği geçen değerli öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerine, Erciyes Üniversitesi'nden sayın Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK ve Prof. Dr. Ramazan TOPSAKAL'a, ayrıca Kübra YAVUZ ve İsmail YILMAZ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Muhtelif zamanlarda yardımlarını gördüğüm Araşt. Gör. Mustafa SÜRÜCÜ ve Araşt. Gör. Hasan EŞİCİ'ye, verilerin girişinde önemli yardımları olan Servet ve Merve TANTALKAYA'ya teşekkürlerimi bir borç biliyorum. Bu araştırmanın uygulamasına katılan tüm öğrenci arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu çalışmamın her aşamasında olduğu gibi, daima maddî ve manevî olağanüstü desteğini gördüğüm, ilgi, destek ve sevgilerini tüm yaşamım boyunca üzerimde hissettiğim ANNEM'e ve BABAM'a, sevme ve sevilme duygusunu en güzeliyle yaşamakta olduğum KARDEŞLERİME sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Esra Tuba ÖNER

ÖZET

BELİRLİ ALANLARA ÖZGÜ RİSK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ'NİN TÜRK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE UYARLANMASI: GEÇERLİK ve GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

ÖNER, Esra Tuba

Yüksek Lisans, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Feride BACANLI

Temmuz-2009, 98 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, Weber, Blais ve Betz (2002) tarafından geliştirilen Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (Domain-Specific Risk Attitude Scale)'ni Türkiye'deki üniversite öğrencilerine uyarlamaktır. Ayrıca Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ)'nden alınan puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi de amaçlanmıştır.

Araştırma grubu, 2007-2008 öğretim yılı bahar döneminde Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İnönü Üniversitesi merkez kampüslerinde öğrenim görmekte olan, araştırmaya katılmaya gönüllü 1048 öğrenciden oluşmaktadır. Bu 1048 öğrencinin 327'si (%31) Erciyes Üniversitesi'nde, 274'ü (%26) İnönü Üniversitesi'nde, 447'si (%43) Gazi Üniversitesi'nde öğrenim görmektedir. Araştırmaya cinsiyetini belirterek katılan 868 öğrenciden 511'i (%59) kız ve 357'si (%41) erkektir.

Bu çalışmada, verilerin analizinde Comprehensive Exploratory Factor Analysis: CEFA-Statistica 8 paket programı kullanılmıştır. BARTÖ'nün sosyal beğenirlikle ilişkisi Pearson Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir. BARTÖ'den alınan puanların cinsiyete ve araştırmaya katılan öğrenciler ile dağcılık kulübüne üye, dağa tırmanma riskini alan dağcı öğrencilerin BARTÖ'den alınan puanların karşılaştırılmasında bağımsız gruplar için "t" testi kullanılmıştır.

Bu çalışmada, 40 maddeli 5'li derecelmeli likert tipi ve 6 boyutlu orijinal BARTÖ önce Türkçe'ye çevrilmiştir. Ancak orijinal ölçeğe, Türk üniversite öğrencilerinin kültürel özellikleri dikkate alınarak 18 alternatif madde ilave edilmiştir. Türkçe BARTÖ'nün yapı geçerliğini belirlemek için verilere açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, Türkçe BARTÖ'nün 8 boyutlu olduğunu

göstermiştir. Alt ölçekler için parselleme yöntemiyle yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre “etik” ana faktörüne ilişkin toplam varyansın okulda etik %35.4’ünü, gündelik yaşamda etik %15.3’ünü açıklamıştır. “Finans” ana faktörüne ilişkin toplam varyansın şans oyunları %39.9’unu, yatırım %19.8’ini açıklamıştır. “Sağlık/Güvenlik” ana faktörüne ilişkin toplam varyansın güvenlik %32.1’ini, sağlık %14.5’ini açıklamıştır. “eğlence” ana faktörü toplam varyansın %32.4’ünü, “sosyal” ana faktörü toplam varyansın %25.4’ünü açıklamıştır.

Türkçe BARTÖ’nün yapı geçerliği için ayrıca, üniversite öğrencilerinin BARTÖ’nün tümünden aldığı puanlar ile Sosyal Beğenirlik Ölçeği (Kozan, 1983)’nden aldıkları puanlar arasındaki ilişki için Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Bu katsayı: $r = .09$ bulunmuş olup .05 ‘e düzeyinde anlamlı değildir. Bunun yanı sıra ölçeğin ayırt edici geçerliği için 34 dağcılık kulübü öğrencisinin ve araştırmaya katılan 110 öğrencinin BARTÖ’nün tümünden aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. İki grup arasındaki fark (.001 düzeyinde) anlamlı bulunmuştur. BARTÖ’nün güvenilirliğini belirlemek için ölçeğin tümü ve alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlık ve kararlılık katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach alpha katsayı ile hesaplanan iç tutarlık katsayıları sırasıyla: Ölçeğin tümü için .89, Okul Yaşamındaki Etik alt boyutu için .68, Gündelik Yaşamdaki Etik alt boyutu için .64, Şans Oyunları alt boyutu için .77, Yatırım alt boyutu için .75, Güvenlik alt boyutu için .65, Sağlık alt boyutu için .50, Eğlence alt boyutu için .70 ve Sosyal alt boyutu için .57 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test yöntemiyle hesaplanan kararlılık katsayısı ölçeğin tümü için anlamlı bulunmuştur ($r = .95$). BARTÖ’nün geçerliği ve güvenilirliği ile ilgili bu bulgular bu aracın geçerli ve güvenilir olduğunu ve Türk üniversite öğrencilerinin risk alma davranışlarına yönelik tutumlarının ölçümünde kullanılabileceğini göstermektedir

Bu araştırmada ayrıca ilgili literatürde risk alma davranışına yönelik tutumlarda kız ve erkekler arasında farklar olduğuna ilişkin görüşlere dayanılarak üniversite öğrencilerinin BARTÖ’den aldıkları puanlar cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Erkek öğrencilerin BARTÖ’den aldıkları puanlar ilgili literatürdeki bulgular gibi kızlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($t = 9.83, p < .001$). Türkçe BARTÖ’den alınan puanların cinsiyete ilişkin karşılaştırılması ile ilgili bulgular, önceki yerli ve yabancı literatürdeki araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencileri, risk alma, cinsiyet.

ABSTRACT

THE DOMAIN-SPECIFIC RISK ATTITUDE SCALE ADOPTED FOR TURKISH UNIVERSITY STUDENTS: RELIABILITY AND VALIDITY STUDIES

ÖNER, Esra Tuba

Master Degree, Guidance and Psychological Counseling Department

Supervisor: Asso. Prof. Dr. Feride BACANLI

Temmuz-2009, 98 pages

The purpose of this research is to adapt the Domain-Specific Risk Attitudes Scale developed by Weber, Blais and Betz (2002) for Turkish university students. Besides the scores the students took from the scale is also compared according to gender.

The research group comprises of students who study in the central campuses of Erciyes University, Gazi University and İnönü University in the spring term of the academic years of 2007 and 2008 and who volunteer for participating in the research. In total, 1048 students participated in the research and, of these students, 327 (%31) study in Erciyes University, 274 (%26) in İnönü University and 447 (%43) in Gazi University. Of the students who participated in the research (and stated their gender), 511 (%59) are female and 357 (%41) are male.

In this research, in the analysis of the data, Comprehensive Exploratory Factor Analysis: CEFA-Statistica 8 package program is used. Relation of BARTÖ with social admiration is examined with Pearson Correlation technique. “t” test is used for independent groups in the comparison of the points taken from the BARTÖ according to gender, students joining to research, members of climbing club and students taking the risk of climbing to the mountain.

In this research, firstly, likert type with 40 themes and 6 dimensional the orijinal BARTÖ is translated to Turkish. However, 18 alternative themes are added to orijinal scale with considering cultural features of the Turkish university students. In order to determine construct validity of the Turkish BARTÖ, explanatory and confirmatory factor analysis is implemented to data. The results of analysis showed that the Turkish

BARTÖ is 8 dimensional. According to the results of exploratory factor analysis made for bottom scales parcelling method, total variance, related to “ethics” main factor, is explained by %35.4 with ethics in school, %15.3 with ethics in everyday life. Gambling games explains %39.9, investment explains %19.8 of the total variance related to finance sector. Security explains %32.1, health explains %14.5 of the total variance related to “Health/Security” main factor. Entertainment main factor explains %32.4 and social main factor explains %25.4 of the total variance.

Also, for the construct validity of the Turkish BARTÖ, Pearson Correlation technique is calculated in order to determine the relation of all the points taken from the BARTÖ by university students with the points taken from Social Admiration Scale (Kozan, 1983). This factor is founded as $r=09$, but it is meaningless on the level of 05. Besides, for distinguishing validity of the scale, the BARTÖ points of 34 climbing-club students and other 110 students are compared. The difference between two groups are founded meaningful (on the level of 001). Interior consistency and stability factors, related to all scale and sub-scales, are calculated in order to determine the reliability of the BARTÖ. Interior consistency factors calculated with Cronbach alpha technique are: for the whole of the scale: 89, for ethics sub-dimension in the school life: 68, for ethics sub-dimension in everyday life: 64, for sub-dimension of gambling games: 77, for investment sub-dimension: 75, for security sub-dimension: 65, for health sub-dimension: 50, for entertainment sub-dimension: 70, and for social sub-dimension: 57. Stability factor of the scale, which is calculated with again testing method, is founded as meaningful for the whole of the scale ($r = .95$). Those findings related to the validity and reliability of the BARTÖ shows that this tool is valid and reliable and can be used for the measurement of the Turkish students’ behaviours about risk-taking.

Also, in this research, points taken from the BARTÖ by university students are compared according to gender, because of the literature idea that there are differences between girls and boys about risk-taking behaviour. Points taken by boys from the BARTÖ are founded high in a significant level compared to girls, as it is in literature ($t=9.83, p < .001$). Findings of the BARTÖ about the comparison of points according to gender, supports former domestic and foreign literature research results.

Key Words: University students, risk-taking, gender.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	8
1.2. Araştırmanın Önemi	9
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
1.4. Araştırmanın Sayıtları	11
1.5. Tanımlar	11

BÖLÜM II

2. İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR	12
2.1. Risk Alma Davranışlarıyla İlgili Kuramsal Çerçeve	12
2.1.1. Risk Alma Kavramı	12
2.1.2. Risk Alma Davranışıyla İlgili Kuramlar	13
2.1.2.1. Risk Almayı Problem Davranış Olarak İnceleyen Kuramlar	14
1) Evrim Kuramı (Theory Of Evolution)	14
2) Bilişsel Kuramlar	15
Karar Verme Kuramı (Decision Making Perspective)	16
Kararlaştırılmış Hareket Kuramı (Theory Of Reasoned Action)	17
3) Öğrenme Kuramları	19
Sosyal Öğrenme Kuramı	19
Problem Davranış Kuramı (Problem Behaviour Theory)	20

2.1.2.2. Risk Almayı Fırsat Olarak İnceleyen Kuram	22
Heyecan Arama Kuramı (Sensation Seeking Theory)	23
2.1.3. Bu Araştırmada Türk Üniversite Öğrencilerine Uyarlanan Orijinal Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Dayandığı Kuramsal Görüşler.....	26
Tutum-Davranış İlişkisi	27
İçeriğe Özgü Risk-Algısı ve Risk-Davranış Ölçekleri	28
2.2. Risk Almayla İlgili Yurt Dışında Ve Ülkemizde Yapılan Araştırmalar	29
2.2.1. Yurt Dışında ve Ülkemizde Risk Almanın Cinsiyete ve Yaşa Göre İncelendiği Araştırmalar	29
2.2.2. Risk Alma İle İlişkili Değişkenlerle İlgili Araştırmalar	32
2.2.3. Risk Alma Davranışının Ölçülmesi İle İlgili Araştırmalar	35

BÖLÜM III

3. YÖNTEM	40
3.1. Araştırmanın Modeli.....	40
3.2. Araştırma Grubu	40
3.3. Veri Toplama Araçları	42
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	42
3.3.2. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği: BARTÖ (Domain-Specific Risk Attitude Scale: DOSPERT, Weber, Blais ve Betz, 2002)	42
3.3.2.1. Orijinal BARTÖ'nün Geçerliliği ve Güvenirliği İle İlgili Çalışma (Çalışma 1)	42
3.3.2.2. Orijinal BARTÖ'nün Yeniden Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları (Çalışma2)	44
3.3.2.3. Orijinal Risk Ölçeğine İlişkin Son Çalışma (Çalışma 3)	44
3.3.2.4. BARTÖ'nün Yetişkinler İçin Revize Edilmiş Formu	45
3.3.3. Sosyal Beğenirlik Ölçeği	46
3.3.4. İşlem Yolu	46
3.3.5. Çözümleme Yöntemleri	49

BÖLÜM IV

4. BULGULAR	53
4.1. Türkçe Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Faktör Yapısının İncelenmesine İlişkin Bulgular	54
4.1.1. Etik Alt Boyutuna İlişkin Bulgular	57
4.1.2. Finans Alt Boyutuna İlişkin Bulgular	59
4.1.3. Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna İlişkin Bulgular	62
4.1.4. Eğlence Alt Boyutuna İlişkin Bulgular	64
4.1.5. Sosyal Alt Boyutuna İlişkin Bulgular	66
4.1.6. Ölçüm Modeli (Kuramsal Model)	68
4.1.7. Ölçüm Modeli (Alternatif Model)	69
4.2. Türkçe BARTÖ'nün Sosyal Beğenirlikle İlişkisinin İncelenmesine İlişkin Bulgular	71
4.3. Türkçe BARTÖ'nün Ayırt Edici Geçerliğine İlişkin Bulgular	71
4.4. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği Türkçe Uyarlamasının Güvenirlilik Çalışmalarına İlişkin Bulgular	72
4.5. BARTÖ'den Alınan Puanların Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	72

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE YORUM	74
5.1. BARTÖ'nün Türkçe'ye Çeviri Çalışmalarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması.....	74
5.2. BARTÖ'nün Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışmalarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması	75
5.3. BARTÖ'den Alınan Puanların Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması	80

BÖLÜM VI

6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	82
---------------------------	----

6.1. Sonuçlar	82
6.2. neriler	83

KAYNAKÇA	85
EKLER	93

TABLULAR LİSTESİ

SAYFA

Tablo -1 Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Üniversitelerine, Bölgelerine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	41
Tablo -2 BARTÖ Türkçe Uyarlamasının Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları (5 boyut)	54
Tablo -3 BARTÖ Türkçe Uyarlamasının Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları (6 boyut).....	56
Tablo -4 Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	57
Tablo -5 Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	60
Tablo -6 Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	62
Tablo -7 Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	64
Tablo -8 Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	66
Tablo -9 Cinsiyete Bağlı BARTÖ'den Alınan Puanlara Uygulanan t Testi Sonuçları.....	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA

Şekil 1 Fishbein/Ajzen'in Kararlaştırılmış Hareket Kuramı.....	18
Şekil -2 Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	58
Şekil -3 Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	59
Şekil -4 Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	61
Şekil -5 Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	61
Şekil -6 Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	63
Şekil -7 Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	64
Şekil -8 Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	65
Şekil -9 Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	66
Şekil -10 Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları.....	67
Şekil -11 Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları	68
Şekil -12 Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ne Ait DFA Sonuçlarının İz (Path) Diyagramı (Kuramsal model).....	69
Şekil -13 Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ne Ait DFA Sonuçlarının İz (Path) Diyagramı (Önerilen).....	70

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Toplum içinde belirgin rollere sahip bir birey olma yolunda ilerleyen gençler, kimi zaman kendi istediklerini yapmak istemekte, istemediklerini de yapmamakta direnmektedirler. Yetişkinlerden tavsiye almayı bazı durumlarda gereksiz bulmakta, özgürce ve içinden geldiğince kararlar vermek isteyerek, bilerek ya da farkında olmadan yetişkin rollerini sergilemektedirler. Oysa üniversite öğrencilerinden özellikle bir ve ikinci sınıftakilerin son ergenlik döneminde oldukları, dolayısıyla üniversiteli gençlerin pek çok ergen davranışını sergiledikleri söylenebilir.

Ergenlik, özgürlüğün doruk noktada yaşanmak istendiği bir dönemdir. Bu dönem diğer gelişim dönemlerine göre daha fazla deneyim, keşif ve risk almayı gerektirmektedir (Tomori, Zalar ve Plesnicar, 2000). Ergenlerden, fizyolojik değişimleriyle başa çıkmaları, artan bilişsel kapasiteyi yaşam deneyimleriyle bütünleştirmeleri, ana babadan bağımsızlaşmaları, arkadaşlarıyla uygun sosyal ilişkiler kurmaları, meslek seçmeleri ve yetişkin rollerine rehberlik edecek değerleri geliştirmeleri beklenmektedir (Beyaz, 2004). Ergenlik ve yetişkinlik dönemi arasında bir geçiş dönemi olan üniversite dönemi ergenlere bir deneyim sürecini özendiren yaşantılar sağlamaktadır (Dworkin, 2005).

Üniversite dönemindeki bireylerin birer genç yetişkin oldukları söylenebilir. “Genç yetişkinlik” (young adulthood) dönemi, yetişkinliğe girişi temsil ettiği için insan yaşamındaki en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu nedenle, ergenlikteki gelişim bir bakıma yetişkinliğe hazırlanma olarak görülebilir. Ancak kişi ergenlikten çıkıp hemen yetişkinliğe giriyor da değildir. Ergenliğin son dönemi ile genç yetişkinlik arasındaki ara dönemde bir yandan ergenliğe göre daha kararlı özellikler gösterilmekte, bununla birlikte genç yetişkinliğin normatif özelliklerine (işe girme, evlenme, anne-baba olma) tam anlamıyla ulaşılmamış olunmaktadır (Onur, 2000).

Arnett (2000) 18-25 yaşları arasındaki bireylerin ergenlik ve yetişkinlik arasındaki bir geçiş sürecinde yer aldıklarını belirterek, bu sürecin diğer ikisinden kavramsal, teorik ve deneysel farklılıklarının bulunduğunu ileri sürmektedir. Arnett bu dönemi “gelişmekte olan yetişkinlik” (emerging adulthood) olarak tanımlamaktadır. Gelişmekte olan yetişkinler daha az kararlı finansal durumlar, kişilerarası ilişkiler, yaşam düzeni, bilişsel ve duygusal gelişim ve dinî inançlarla nitelendirilmektedir (Akt. Blinn-Pike, Worthy, Jonkman ve Smith, 2008). Yetişkinlik döneminin evreleri ve yaş sınırları çeşitli yazarlarca farklı biçimde belirtilmiş olup, Neugarten ve Moore (1968)’e göre yetişkinlik; genç yetişkinlik (20-30’lu yaşlar), orta yetişkinlik (40’lar, 50’ler ve 60’ların başları) ve yaşlılık (65 ve sonrası) olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır (Akt. Onur, 2000). Sosyoekonomik sınıfların, ulusların, kültürlerin koşulları, tarihsel olaylar, kişilik farklılıkları gibi etkenlerden dolayı genç yetişkinlik döneminin yaş sınırları konusunda tam bir anlaşmanın olmadığı görülmektedir. Bühler’e göre 25-45 yaşlar arasındaki dönem genç yetişkinlik dönemidir (Akt. Onur, 2000).

Ergenliğin son dönemlerinde ve genç yetişkinliğin ilk dönemlerinde bulunan üniversiteli gençlerin, artık yetişkinliğe girdiklerini herkese kabul ettirmek istemesine yetişkinliğin göstergeleri olan bazı tutum ve davranışlara başvurdukları görülmektedir. Bunlar; sigara ve içki içmek, geceleri geç saatlere kadar dışarıda kalmak, dikkat çeken makyaj yapmak, ilk cinsellik deneyimlerine girişmek ya da bunlara girişme çabasında bulunmak gibi risk içeren davranışlardır (Temel ve Aksoy, 2001). Üniversite öğrencilerinin genel olarak bir yandan ergenlikten kurtulma diğer yandan yetişkinliğe geçme sürecinde olmalarından dolayı önemli psikososyal değişim ve gelişimler geçirdikleri gözlenmektedir. Nitekim, Gizir (2005) 18-25 yaşlar arasındaki üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında özellikle lisans düzeyindeki öğrenciler için üniversite yaşamının, gençlerin bir çok yeni akademik, kişisel ve sosyal yaşantıları geçirdikleri önemli bir gelişim süreci olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir.

Üniversite öğrencisi, birey olarak genç yetişkinliğe giriş döneminde olan ancak hem bu dönemin psikososyal ve fiziksel gelişimsel görevleriyle ve sorunlarıyla hem de yüksek öğrenimin getirdiği sorunlarla yüzleşmek durumunda olan bir kişidir. Üniversite öğrencisi ne yetişkindir ve ne de çocuktur. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminin sıkıntılarını taşımaktadır. Kendi kimliğini bulma, toplumsal yönden yerel ve çocukluk döneminin değerlerini daha geniş toplumun ulusal ve evrensel değerlerini benimseme

ve uzlaştırma, toplum değerlerine uyum sağlama, sosyal olgunluğa erişme durumundadır (Özgüven,1992). Bu dönemde üniversite öğrencilerinin yaşadıkları problemler; ekonomik problemler, eğitim ve öğretim problemleri, sosyo-kültürel problemler ve psikolojik problemler başlıkları altında toplanabilmektedir (Korkmaz, 2000; Özgüven, 1992). Gençlerin bu problemlerle etkili bir şekilde baş edebilmeleri beklenmekte, bunun yanı sıra sınavlarında daha başarılı olmaları, kendi sorumluluklarını yerine getirebilmeleri, birtakım yeni şeyleri keşfedebilmeleri beklenmektedir. Daha da önemlisi, gençlerden sigara ve içki içmek, eve geç gelmek gibi olumsuz risk davranışlarından mümkün olduğunca uzak durmaları beklenmektedir.

Risk, gündelik yaşamda ve bilimsel literatürde sıkça karşılaştığımız, farklı deneyimlerimizin sonucu olarak değişik türden yaşantılarımızı ifade etmekte kullandığımız bir kelimedir. Çoğunlukla bir duruma, deneyime ilişkin olası olumsuz sonucu veya sonuçları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda ilk defa dünyanın dört bir tarafına gitmekte olan batılı kaşifler tarafından “risk” sözcüğü kullanılmış olup, İngilizce’ye, “bilinmeyen sulara yelken açmak” anlamında kullanıldığı İspanyolca ve Portekizce’den girmiştir. “Risk” teriminin Portekizce’deki bir kökü “cesaret etmek”ten gelmiştir. Bu sözcük ilerleyen zamanlarda bankacılık ve yatırım alanına girerek, borç verenlerle alanların yatırım kararlarının muhtemel sonuçlarının hesaplanmasını yansıtan bir yorumla “zaman” düzlemine taşınmış olup, belirli bir süreç sonunda belirsizlik gösteren diğer durumları da içeren geniş bir kapsama sahip olmuştur (Giddens, 2000).

Beck (1999)’e göre riskler, kararlara ve çoğulcu bir toplumda bu kararlar hakkında nasıl yargıya varabileceğimize, yargıya varırken gözetmek zorunda olduğumuz şeyleri gösteren bakış açılarına bağlıdır. Bu yüzden sonsuza dek çoğaltılabilirler. Riskler olasılıklarla birlikte varlığını sürdürmektedir. Hayat boyu, verdiğimiz özgür kararlarda olasılıkları göz önünde bulundurmaktayız. Giddens (2000)’e göre risk nosyonu, olasılık ve belirsizlik fikirlerinden ayrılamaz. Bir kimsenin, sonucu yüzde yüz belli olan bir durumda risk aldığından bahsedilemez.

Risk, şans ya da tehlikeyle aynı şey değildir. Risk, gelecekteki olasılıklar düşünülerek etkin biçimde değerlendirilen tehlikeleri anlatır. Dolayısıyla, ancak

geleceğe yönelmiş (geleceği, kesinlikle fethedilecek ya da sömürgeleştirilecek bir bölge olarak gören) bir toplumda geniş bir kabul görecektir. Risk, modern sanayi uygarlığının gerçekten temel karakteristik özelliği olarak, geçmişinden kopmak için fiili uğraş veren bir toplumu varsayar (Giddens, 2000).

Giddens (2000), riske karşı olumsuz bir tutum takınma gibi bir sorunun olmadığını, riskin her zaman disipline edilmesi gerektiğini belirtir. Giddens'a göre etkin biçimde risk almak da dinamik bir ekonominin ve yenilikçi bir toplumun temel öğeleri arasındadır.

Riskin, olumsuzluğu ve sakınılması gereken bir durumu çağrıştırmaması ondan uzak durmayı ya da kaçmayı akla getirmektedir. Çünkü risk, bir durumun beklenildiği gibi sonuçlanmama ya da kayıpla sonuçlanma olasılığıdır. Beck (1999)'e göre, risklere bağlı olarak ufkumuz da kararır. Çünkü riskler, neyin yapılmaması gerektiğini ifade ederler, ama neyin yapılması gerektiğini değil. Riskler, kaçınmaya, imtina etmeye yönelik emir kipini hakim kılar. Dünyayı bir risk olarak tasarlayan kimse, sonunda eylem yeteneğini yitirir.

Vertzberger (1998), riskin gündelik dilde ve genellikle karar verme yaklaşımçıları tarafından kullanılan, olumlu davranışları içeren ve fayda yönelimli anlamının bulunduğunu bildirmektedir. Gençler için yirmibirinci yüzyıl becerilerinin sunulduğu Burkhardt, Monsour ve Valdez (2003)'in çalışmasında risk alma, üretici düşünmenin kapsamındaki bir yaşam becerisi olarak; bireyin, kişisel gelişimi, kişisel bütünlüğü ya da başarısının artması için yanlış yapmaya, geleneğe aykırı olan ya da popüler olmayan durumları savunmaya veya bariz çözümleri olmaksızın son derece meydan okuyucu problemlerin üstesinden gelmeye hazır olması biçiminde tanımlanmaktadır.

Risk almayla ilgili literatürde, risk almanın farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Risk, "olumsuz bir sonuçla yüzleşme ihtimalinin kişi tarafından nasıl değerlendirildiği" şeklinde tanımlanmaktadır (Zuckerman,1979: Akt.Trimpop, 1994). Gullone ve Moore (2000) risk almayı, algılanan olumlu sonuçlarca (veya kazançça) bir şekilde dengelenmiş, olası olumsuz sonuçları (veya kaybı) içeren davranışa katılım

olarak tanımlamaktadırlar. Reilly, Greenwald ve Johanson'ın çalışmasında (2006) risk alma, kazanç-kayıp oranı belirsiz olan bir davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Byrnes, Miller ve Schafer (1999), risk almanın hem uyumlu hem de uyumsuz bir davranış olabileceğini, eğer yapılan davranışın faydaları zararlarından azsa uyumsuz, tam tersi bir durum söz konusuysa uyumlu olarak nitelendirilebileceğini ifade etmektedirler. Buna ilaveten, insanların karşılaştıkları tüm risklerden kaçarak etrafa uyum sağlamayı başaramadıklarını, bunu yapmanın da imkânsız olduğunu belirtmekte; bunun yerine, çeşitli riskleri sistematik şekilde izlerken bazılarında da kaçınarak etrafa uyum sağladıklarını ifade etmektedirler.

Yetişkinliğe adım atmak üzere olan ve çocukluk ile yetişkinlik rollerini kimi zaman birbirine karıştırabilen gençlerin, yetişkinler tarafından anlaşılması kolay olmamaktadır. Yetişkinlerin olaylara ve davranışlara baktığı çerçeveye gençlerinkinin birebir örtüşmesi beklenmemeli, her iki tarafça da bilinen risklere ilişkin algılarda farklılığın doğması normal karşılanmalıdır. Dworkin'e göre (2006) riskli davranışlar gençlerin gelişiminin bir parçasıdır. Gençler riskli davranışlarla ilgili bir "kâr" algısına sahiptirler ve riskleri yetişkinlerden farklı değerlendirmektedirler. Çeşitli aktivitelerin risklerini bilmek, gençlerin karar vermelerinde rol oynayan birçok faktörden yalnızca bir tanesidir.

Riskli davranışlar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki gençler arasında da yaygındır. Korkut (2004)'a göre son yıllarda gençler arasında artan bu davranışlar; yetişkinleri, eğitim sisteminde çalışanları ve politikacıları kaygılandırmaktadır. Teknolojinin de etkisi ile birbirlerinden çok fazla etkilenmeye başlayan dünya gençliği, sorunlara neden olan durumları fark edememekte ve birtakım sorunları beraberinde getirecek durumlara nasıl engel olacaklarını bilememektedirler.

Üniversite öğrenimi, gence yeni bir sosyal çevre, eğlence imkânları, farklı yaşantıları deneme olanağı sunan bir ortamdır. Üniversite gençliği yeni bir sosyal çevrede bulunmakla, kendini tanımak, karakterini şekillendirmek, ana-babadan bağımsızlaşmak ve kendi ayakları üstünde durabilmek için iyi bir fırsat yakalamıştır. Gizir (2005)'e göre bu süreçte öğrenciler, üniversitenin yeni akademik ve sosyal ortamına uyum gösterme, akademik beklenti ve talepleri karşılama, edindiği sosyal

özgürlükler içinde bağımsız olmayı başarma, arkadaş ve karşı cinsle olan ilişkilerini sorgulama ve mesleki olanakları araştırma gibi bir çok konuyla baş etmek durumundadırlar. Kısaca, üniversite yaşamı öğrenciler için hoş ve keyifli olmakla birlikte, onların bir çok problemle de karşılaştıkları bir dönemdir.

Üniversite döneminde farklı etkileşimlerde bulunmak durumunda kalan gençler; teknolojinin, sosyal imkânların ve buldukları yerin etkisi ile akademik ve sosyal alanlarda kendilerini geliştirebilirken, kimi zaman daha önce hiç denemedikleri riskli davranışları deneme girişimlerinde bulunmaktadır. Gençlerin gelişim görevlerini yerine getirebilmeleri, olumsuz risk içeren alışkanlıklardan uzak durmaları ve yaşam deneyimlerini karşılayabilmelerine yardımcı olmak için psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetlerine ihtiyaç vardır. Son yıllarda, Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin akademik anlamda başarılı, psikolojik yönden sağlıklı ve çevresiyle uyum içinde yaşayan sosyal bireyler olabilmeleri için çeşitli önleyici çalışmalar yapan ve destek hizmeti veren üniversite Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezleri kurulmaktadır (Gizir, 2005). Nitekim gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temel amacı da zaten bireyin içinde bulunduğu dönemin gelişim görevlerini kazanmalarına yardımcı olmaktır (Yeşilyaprak, 2005).

Risk içeren davranışlar ve alışkanlıklar gençler arasında her yıl yaygınlığını arttırarak varlığını sürdürmektedir. Heyecan arama literatürünün yanı sıra, spor aktiviteleri ve ölümle sonuçlanan trafik kazaları ile ilgili çalışmalara bakıldığında, 16-24 yaş arası gençlerin, özellikle de erkeklerin fazlaca riske girdikleri ve en yüksek riskleri almayı önemsedikleri görülmektedir (Trimpop, 1994).

Erkekler ve kızların heyecan arama düzeyi (Arnett, 1994) ve risk yargıları (Gullone ve Moore, 2000) gibi risk almayı etkileyen değişkenler açısından farklılık gösterdikleri görülmektedir. Byrnes ve diğerleri (1999), risk alma davranışını inceleyen 150 araştırma üzerinde meta-analiz çalışması yapmışlardır. Araştırma sonuçları, risk içeren davranışlardan oluşan belirli alanların çeşidine, yani risk içeren alana göre kızlar ve erkekler arasında fark olduğunu göstermiştir. Daha açık bir anlatımla içki içme, uyuşturucu madde kullanma, hızlı araba sürme, tehlikeli sporları yapma gibi daha fazla risk almayı içeren davranışlardan oluşan belirli risk alanlarında, erkeklerin puanlarının kızlarınkinden anlamlı derecede fazla olduğu görülmüştür. Araştırmacılar bu bulguları

kız ve erkeklerin risk alma davranışlarının, risk içeren davranışların bağlı bulunduğu alana göre farklılaştığı şeklinde yorumlamışlardır. Ülkemizdeki yapılan araştırmalarda da benzer şekilde erkeklerin risk alma puanlarının kızlarınkinden anlamlı derecede fazla olduğu görülmüştür (örneğin, Yılmaz, 2000; Beyaz, 2004; Gülgez, 2007). Bu araştırmaların sonuçları cinsiyetin risk alma davranışını etkileyen bir değişken olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda araştırmacılar, risk alma ile ilgili sporlara katılım gösteren ve göstermeyen kontrol grupları arasındaki farkı belirlemek için bu iki grubun bazı psikolojik ve demografik özelliklerini karşılaştırmışlardır (Fave, Bassi ve Massimini, 2003; Zhao, Seibert ve Hills, 2005). Llewellyn ve Sanchez (2008) erkeklerin ve kendine yetkinlik algısı yüksek olan bireylerin daha tehlikeli risk içeren davranışlara yöneldiklerini bulmuşlardır. Ewert (1994)'in araştırmasının sonuçları ise dağcıların dağa tırmanmayanlara göre risk düzeylerini algılamada farklı olduklarını göstermiştir. Bu araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde yüksek derecede risk almayı içeren davranışları yapanların, daha az derecede risk almayı içeren davranışları yapanların ve hiç risk içerikli davranışlara yönelmeyenlerin risk almaya yönelik tutumlarının farklılaşabileceğini düşündürmektedir.

Üniversite öğrenimi boyunca gençler risk almayı gerektiren davranışlardan bazılarıyla daha sık, bazılarıyla daha az karşılaşabilirler. Gençler risk almayı gerektiren alkol, sigara kullanımı, cinsellik deneyimleri gibi olumsuz risk almayı gerektiren davranışlarla az da karşılaşsalar, çok da karşılaşsalar bu davranışlarla başa çıkabilmelerine yardımcı olacak bilgi ve becerilere gereksinimleri vardır. Ancak üniversitelerde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) hizmetleri kapsamında, gençlerin hangi risk içeren davranışlara yöneldiklerinin belirlenmesine ve ölçülmesine gereksinim vardır. Bu belirleme işleminin yapılabilmesi için ölçme araçlarına gereksinim vardır.

Yurt dışındaki risk içeren davranışların ölçümüyle ilgili literatür incelendiğinde özellikle ergenlerin ve üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarını ölçmek için çeşitli araçların geliştirildiği görülmektedir. Ülkemizde risk içeren davranışları ölçme amacıyla geliştirilen ölçeklerin daha çok ergenler için çalışıldığı (Bayar, 1999; Kazel, 2001) görülmektedir. Ülkemizdeki üniversite öğrencisi gençlerin risk içeren

davranışlarını belirlemek ve ölçmek amacıyla geliştirilen bir ölçme aracına rastlanmamaktadır. Bu nedenle bu araştırmada yurt dışında, üniversite öğrenimi gören 17-43 yaşlar arasındaki gençlerin ve yetişkinlerin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarını ölçmede kullanılan Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ; Domain Specific Risk Attitude Scale)'nin Türk Üniversite öğrencilerine uyarlanması amaçlanmıştır. Türkçe Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Türkiye'de yaşayan üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarının belirlenmesi ve ölçülmesinde kullanılabileceği düşünülmüştür.

1.1 Araştırmanın Amacı

Amaç ve Problem

Bu araştırmanın amacı Weber, Blais ve Betz (2002) tarafından geliştirilen Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği -BARTÖ (:Domain-specific Risk-attitude Scale-DOSPRT)'ni Türk üniversite öğrencilerine uyarlamaktır. Ayrıca bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin BARTÖ'den aldıkları puanların cinsiyete göre karşılaştırılması da amaçlanmıştır.

Bu amaçlara dayalı olarak aşağıda araştırmanın problemi ifade edilmiştir.

Problem

1.0. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ) Türk üniversite öğrencilerinin risk alma davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

Denenceler

1.1. BARTÖ'ye verilen yanıtlar beş faktörlü modelle açıklanabilir.

1.2. BARTÖ'nün güvenilirlik düzeyi yüksektir

1.3. BARTÖ'nün her maddesi, ilgili faktörde sıfır olmayan yüke sahiptir.

1.4. BARTÖ'den kız ve erkek öğrencilerin aldıkları puanlar arasında anlamlı farklar vardır.

1.5. BARTÖ'den alınan puanlar arasında sınıf düzeylerine göre anlamlı farklar vardır.

1.2 Araştırmanın Önemi

Üniversite dönemi risk alma ve macera arayışının sıkça yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Genç erkekler ve genç kızlar bu dönemde kendini tanıma, kararlarını kendi verme, toplumsal rollerinin farkına varma bakımından desteklenmelidir. Aksi takdirde gençler zararlı ve riskli davranışlardan olumsuz etkilenebilirler.

Risk almayı fırsat olarak gören kuramlar risk alma davranışını, kimlik gelişimi, özerklik ve yetişkin rollerini denemek olarak değerlendirirken; problem olarak gören yaklaşımlar ise risk almayı daha çok alkol alma, uyuşturucu kullanma ve kontrolsüz cinsel ilişkide bulunma gibi sorunlar üzerinde durarak değerlendirmişlerdir (Beyaz, 2004).

Ülkemizde risk alma davranışını ölçmek için kullanılan ölçekler ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yöneliktir. Ülkemizde, üniversite öğrenimi gören son ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki öğrencilerin farklı alanlarda risk davranışlarına yönelik tutumlarını ölçen bir ölçme aracı yoktur. Oysa, ülkemizde risk alma davranışını ölçmeyi ya da incelemeyi amaçlayan araştırmalarda üniversite öğrencilerinin de risk alma davranışlarını ölçmeyi amaçlayan araştırmaların yapılması önerilmektedir. Üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarının belirlenmesi ve ölçülmesi, özellikle bilgi verici ve önleyici Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerinin temel işlevleri arasında yer almaktadır.

Türkiye'deki gençlerin, üniversite döneminde birçok zararlı alışkanlık edindikleri ve risk içeren davranışlar sergiledikleri bilinmektedir. Gençlerin risk alma davranışlarında risklere ilişkin tutumlarının önemli rol oynadığı ise araştırmalar

tarafından kanıtlanmıştır. Risk davranışlarının önlenmesi için, risk tutumlarının ölçülmesi gerekmektedir. Bu açıdan Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin risk tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılacak bir aracın literatüre kazandırılmasının yararına inanılmaktadır. Böylelikle Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanına da önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir; çünkü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanının üzerinde çalıştığı önemli kitlelerden birisi üniversite gençliğidir. Bu nedenlerle bu araştırmada, orijinali Weber ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen, üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarını ölçen, Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ)'ni Türk üniversite öğrencilerine uyarlamak amaçlanmıştır.

BARTÖ'nün çok boyutlu bir ölçek olması, bir başka ifadeyle etik, kumar, yatırım, güvenlik-sağlık, eğlence ve sosyal alanlardaki risk içeren davranışlara yönelik tutumları ölçmesi, üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarının çok boyutlu olarak belirlenmesine imkân vermektedir. Ayrıca, üniversite öğrencilerine psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren psikolojik danışmanların bu ölçeği üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarına yönelik tutumlarını belirlemede kullanabilecekleri düşünülmektedir. Psikolojik danışmanlar üniversitelerde, risk alarak kendi benliklerini tehlikeye atan öğrencilerle karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle, üniversite öğrencilerinin alanlara göre risk tutumlarının bilinmesinin üniversitelerde verilen psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini arttıracığına inanılmaktadır. Özetle, üniversite öğrencileri ile çalışan psikolojik danışmanların, ölçme aracından yararlanarak gençlere etkili hizmet verebilecekleri düşünülmektedir.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma grubu, 2007-2008 öğretim yılında Gazi Üniversitesi (Ankara), Erciyes Üniversitesi (Kayseri) ve İnönü Üniversitesi'nde (Malatya) öğrenim gören, araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilerden oluşturulmuştur. Dolayısıyla uyarlanacak Türkçe BARTÖ benzer özelliklere sahip üniversite öğrencileri için uygundur.

2. Araştırmada ölçülmesi amaçlanan “risk alma davranışlarına yönelik tutumlar” Belli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği maddeleri ile sınırlandırılmıştır.

1.4 Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin, hazırlanan Türkçe BARTÖ'deki soruları içtenlikle cevapladıkları kabul edilmiştir.

1.5 Tanımlar

Risk Alma: Bireyin, sağlığını ve güvenliğini tehlikeye atan davranışlarda bulunması (Alexander, Kim, Ensminger, Johnson, Smith ve Dolan, 1990).

Risk Tutumu (Risk Attitude): Beklenen fayda teorisine (Kahneman ve Tversky, 1979) göre, bir kimsenin risk seçiminin altında yatan, beklediği faydaları biçimlendirmek için tanımladığı şeylerdir. Bir kimsenin risk tutumu, risk içeren bir seri davranıştan beklediği faydalara ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarıdır (Akt. Weber, Blais ve Betz, 2002).

BÖLÜM II

2. İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çeşitli görüşlere göre risk alma kavramının tanımlanması, risk almayı açıklayan kuramlar ve risk alma ile ilgili yapılmış araştırmalar yer almaktadır.

2.1. Risk Alma Davranışlarıyla İlgili Kuramsal Çerçeve

2.1.1 Risk Alma Kavramı

Risk alma davranışı farklı alanlarda ele alındığı için tek bir tanımını yapmanın zor olduğunu belirten Trimpop (1994), araştırmacıların farklı kişisel değerleri ve durumsal farklılıklarının risk almayı değişik biçimlerde tanımlamada etkili olduğunu ifade etmektedir.

Reilly, Greenwald ve Johanson (2006)'a göre risk alma, sonuç kadar kâr ve kaybın da belirsizliğini içeren bir çeşit davranıştır. Trimpop (1994), risk almayı, sonuçlarına ve/veya kişinin kendisinin ya da başkalarının fiziksel, ekonomik ya da psikososyal iyi oluşuna dair getireceği olası kazanç ya da bedelleri hakkında algılanan bir belirsizliğin bulunduğu, bilinçli ya da bilinçsiz kontrol edilen bir davranış olarak tanımlamaktadır.

Entelektüel (aklı) risk alma, işe yarayıp yaramadığını görmek için bir fikir ya da hipotezi izlemeyi ifade etmektedir. Entelektüel risk; bilim, matematik, sanat, müzik ve diğer alanlarla ilişkili olabilmektedir. Bilim alanında entelektüel risk söz konusu olduğunda, oluşturmak ve hipotezleri test etmekten söz edilmektedir. Sanat alanı söz konusu olduğunda entelektüel riskle yaratıcılık ima edilmektedir (Fields ve Fields, 2006). Başka bir açıdan risk alma davranışı Korkmaz (2002)'ın çalışmasında, öğrencilerin öğrenme durumlarında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin mücadele etme

cesareti ve istekliliği/isteksizliğini gösteren davranışlar olarak tanımlanmıştır (akademik risk alma davranışı).

Risk tanımlarının hemen hepsini kapsayabilecek bir risk tanımı Yates ve Stone (1992) tarafından, riskin bileşenleri adı altında “kayıplar, kayıpların anlamı, kayıpların birleşen belirsizlik” şeklinde ifade edilmiştir. Yates ve Stone’e göre risk, kişinin karşı karşıya geldiği karar alternatiflerine ilişkin öznel değerlendirmelerini etkileyebilen bir tür kıyaslamadır.

2.1.2. Risk Alma Davranışıyla İlgili Kuramlar

Uzmanlar riski açıklamada çeşitli kuramlardan (=teori) yola çıkmışlardır. Lightfoot (1997) risk alma davranışını birbirine zıt iki görüş altında toplamaktadır. Bunlardan ilki, risk almayı problem olarak inceleyen görüşlerdir. Bu kuramlar risk alma davranışını toplumsal ve gelişimsel bağlantılar içinde sunarlar. Bu görüşlerden diğeri ise, risk almayı fırsat olarak değerlendiren kuramlardaki görüşlerdir. Bu kuramlar ergenlerdeki risk alma davranışlarını, yani problem davranışları doğal gelişimsel uğraşı ve süreçlerin bir gösterimi olarak tanımlamaktadırlar.

Risk almayı problem davranış olarak gören araştırmacılar, risk alma davranışını, davranışların ve dolayısıyla risk almanın genetik temelleri bulunduğunu öne süren (Trimpop, 1994) *evrim kuramı* çerçevesinde incelemiştir. Bunun yanı sıra, risk alma davranışını problem davranış olarak inceleyen araştırmacılar risk almayı, bilişsel kuramlar olarak adlandırılan *karar verme kuramı (decision making perspective)* ve *kararlaştırılmış hareket kuramı (theory of reasoned action)*, öğrenme kuramlarından *sosyal öğrenme kuramı* ve *problem davranış kuramı (problem behavior theory)* çerçevesinde incelemiştir.

Risk almayı fırsat olarak inceleyen araştırmacılar ise risk kavramını kahramanlık, macera ve kendini gerçekleştirme gibi kavramlara yakın görmektedirler. Bu yaklaşımlardan olan *gelişimsel kuramlar (developmental approach)* (Greene, Krcmar, Walters, Rubin, Hale ve Hale, 2000) risk almayı, keşfetme, deneyim ve özerklik kazanma ile karar durumunda karşılaşılan güçlükler gibi normal gelişimsel

durumların üstesinden gelmenin bir yolu olarak görmekte dirler. Gelişimsel kuramlardan en yaygın olanı heyecan arama kuramıdır.

2.1.2.1 Risk Almayı Problem Davranış Olarak İnceleyen Kuramlar

Risk almayı problem davranış olarak gören kuramları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1) Evrim Kuramı

2) Bilişsel Kuramlar: Karar verme kuramı ve kararlaştırılmış hareket kuramı

3) Öğrenme Kuramları: Sosyal öğrenme kuramı ve problem davranış kuramı

Aşağıda risk almayı problem davranış olarak gören kuramlar hakkında bilgi verilecektir. Bu kuramlar biyolojik kuramlar içinde yer alan evrim kuramı, bilişsel kuramlardan karar verme ve kararlaştırılmış hareket kuramları, öğrenme kuramlarından sosyal öğrenme ve problem davranış kuramlarıdır.

1) Evrim kuramı

Risk alma davranışlarının kalıcı ve genetik olarak bireye geçen kişilik özellikleri bileşenlerinden oluşması, risk alma davranışlarının genetik temellerinin bulunduğunu göstermektedir. Genetik etkilere maruz kalan yapılar ve davranışlar böylece her işte aktif rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte etkinin derecesi duruma ve bireye göre farklılaşmaktadır (Trimpop, 1994).

Genetik olarak evrimleşmiş yapılara, daima artış gösteren bir hayatta kalma çıkarı eşlik etmektedir. Kalıtsal olarak aktarılan bir risk alma etmeni böylece evrimde rol oynamakta ve organizmaların risk alma için genetik bir modele sahip olmasını destekleyen bir seçme sürecini oluşturmaktadır. (Trimpop, 1994)

Evrin kuramı, yaşamı sürdürme için gerekli yöntemler organizmaya yönelik tehdit içerdiğinde organizmaların hem türler arasında hem de türün içerisinde birbirleriyle yarıştığı varsayımına dayanmaktadır. Kurama göre, en iyi donanımlı

organizma bu yöntemlerden galip çıkar, böylece öncelikli olarak avantaj sağlayıcı genetik modeli hızla çoğaltacak başarıyla üreme ve nesillerini yetiştirme şansını artırır. Bu tür bir organizmanın yaşamını sürdürme şansı böylece yükselir (Darwin, 1859/1968: Akt. Trimpop, 1994).

Aynı türün bireyleri, sınırlı olan kaynakları elde etmek ve üremeye en elverişli partnerlere sahip olmak için, bireysel genetik yapılarının kendilerini en uygun yaşamı sürdürme şartlarına yönlendirdiği kadarıyla birbiriyle yarışmaktadır (Dawkins, 1976, Zuckerman, 1990: Akt. Trimpop, 1994). İnsan türünün gelişiminde çiftleşmenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Pek çok insan ilişki kurmak için yöneldiği partnerine karşı hissettiği belirsizlik ve heyecan içeren duyguları bilmektedir. Cinsel yolla bulaşan hastalıkların (örneğin AIDS) artan bir problem olmasıyla çiftleşme seçiminin sosyal ve fiziksel bir risk olduğu kanısına varılmıştır. (Trimpop, 1994).

İnsan türünde ve başka türlerde çiftleşme partnerini elde etmek için yapılan yarış çok tehlikeli davranışlar içerebilmektedir. Özellikle erkekler rakiplerini alt etmek ve partnerinin onayını kazanmak için tüm imkânlarını kullanmaktadırlar. Bu yolda sağlık, saygınlık ve yaşamın neredeyse tüm önemli ve değerli alanları riske atılmaktadır. Bu tür risk alma neredeyse ilk varoluştan beri süregelmekte olup, pek çok öyküye konu olduğu bilinmektedir (Trimpop, 1994).

2) Bilişsel Kuramlar

Bilişsel gelişimsel araştırmalara göre riskli davranışa girmeyi etkileyen birtakım bilişsel süreçler bulunmaktadır. Bu yaklaşımın temeli çoğunlukla davranışçı karar verme araştırmalarına dayanmaktadır (Boyer, 2006).

Bilişsel karar verme yaklaşımı araştırmacıları risk alma ve kumar durumlarındaki kişisel eğilimleri, davranışlardaki algılanan istenirliğin yanı sıra, durumla ilgili seçenekler ve bunların sonuçlarına dair olasılıklar çerçevesinde ele almaktadırlar. Bu doğrultuda, bilişsel gelişimsel yaklaşımıcılar çocukların ve ergenlerin riskleri nasıl çözümlediklerini ve bu sürecin nasıl geliştiğini kişilerin karar verme becerilerini inceleme yoluyla açıklamaya çalışmaktadır. Nasıl bir biliş ve bilişsel gelişimle bağlantılı olduğu kesin olmamakla birlikte, “risk almanın gelişimi” iki

yaklaşım ile açıklanmaktadır. Birinci yaklaşıma göre, gelişimle birlikte çocuklar, hesaplı karar çözümlerini sistemli bir şekilde atladıkları zihinsel becerilerini sistematik olarak artırmakta ve bu suretle riske girmektedirler. Diğer bir yaklaşıma göre ise, çocukların ve ergenlerin karar çözümlerleri değişmekte, bunun yanı sıra duygusal, biyolojik ve sosyal faktörlerin etkisiyle risk alma davranışlarının olumlu olası sonuçlarını düşünmeye başlamakta, bu yüzden riske katılım göstermektedirler (Boyer, 2006).

Karar Verme Kuramı (Decision Making Perspective)

Bilişsel yaklaşımı benimseyenler, karar verme durumlarının, belirlenmiş bir davranışın olası maliyeti ve kârı hakkında yargı içerdiğini varsaymaktadır. Bu yaklaşımın savunucuları risklerin, başarı ve parasal ödül değerlerinin kişiye kazandırdıklarının derlenmiş hali olduğunu ileri sürmektedir (Boyer, 2006).

Karar verme yaklaşımına göre, risk alma kasıt içerebilir de içermeyebilir de. Bir kimse, belirlenmiş bir davranışın hiç risk içermediğinin bilincinde olabilir de olmayabilir de. Eğer bir birey kayıp içerdiği ihtimalinden haberdar olmayarak, belirlenmiş bir davranışta bulunmayı seçerse, her ne kadar kişi bilinçli olarak bunu yapmamış olsa da risk almaktadır (Furby ve Beyth-Marom, 1990). Yani riskli davranışta bulunma, kişinin bunun farkında olmasını gerektirmemektedir.

Karar verme yaklaşımçıları karar vermeyi, farklılık arz eden eylem biçimleri arasında seçim yapma süreci olarak tanımlamaktadırlar (Raiffa, 1968; von Winterfeldt ve Edwards, 1986: Akt. Furby ve Beyth-Marom, 1990). Karar verme yaklaşımının normatif modelleri bireylere, inanç ve değerlerini göz önünde tutarak kendi iyi oluşlarını arttırmada en iyi fırsatı sağlayacak karar verme aşamalarını sunmaktadır: 1) Olası seçenekleri belirleme, 2) Her seçenekte izlenecek yolları belirleme, 3) Her sonucun istenilirliğini değerlendirme, 4) Her sonucun gerçekleşme olasılığını değerlendirme, 5) En iyi seçimi belirlemek için bu basamakları birtakım “karar kurallarına” göre birleştirme. Ayrıca bu model, hemen her eylemin riskli olduğunu, çünkü riskli bir davranışın kaybı göze almayı gerektiren yalnızca bir davranış olduğunu ileri sürmektedir. Marihuana kullanmak bağımlı olma ihtimalini kaçınılmaz kılırsa riskli olabilmektedir. Aynı şekilde, marihuana içmeme akranlar tarafından reddedilmeyi

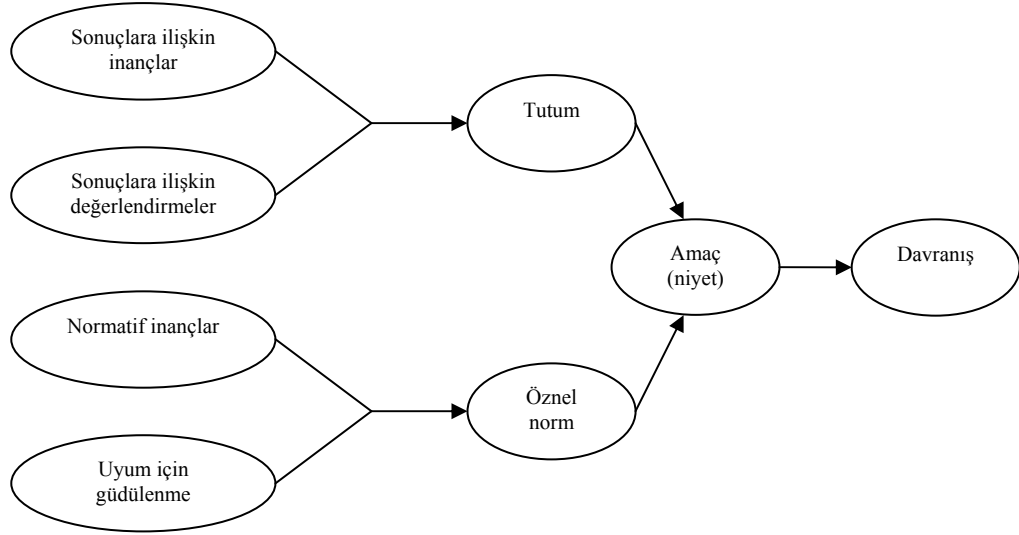
kaçınılmaz kılırsa riskli olabilmektedir. Her iki durum da risk içerdiğinden ikisi de riskli davranış olarak kabul edilmektedir (Furby ve Beyth-Marom, 1990).

Karar verme yaklaşımına göre, bireylerin kişisel değerleri ve inançları farklı olduğundan birbirinden farklı kararlar vermektedirler. Davranışın sonucuna ve değerine ilişkin bakış açıları farklı olduğundan, ergenler yetişkinlere göre daha fazla risk almaktadırlar. Ergenlerin risk alma nedeni, davranışın getireceği kârı davranışın risklerinden ve olumsuz sonuçlarından daha fazla önemsemeleridir (Sofronoff, Dalglish ve Kosky, 2005). Lavery, Siegel, Cousins ve Rubovits (1993) de, yaptıkları araştırmayla karar verme yaklaşımını destekler nitelikte sonuçlara ulaştıkları görülmektedir. Araştırmada kâr ve risk algısıyla riske karışma arasında zıt yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Bireylerin, risk ya da belirsizlik içeren iş ya da kişisel durumlarla ilgili kararlar almada birbirinden farklılık gösterdiği bilinmektedir (Weber, Blais ve Betz, 2002). Weber ve diğerleri (2002) risk almayı beş farklı karar alanında (finans/kumar kararları, sağlık/güvenlik kararları, eğlence kararları, etik kararlar, sosyal kararlar) değerlendiren Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ni (DOSPRT) geliştirmişlerdir. Araştırmanın sonuçları, riskli davranışta bulunmanın, bireylerin etkinliklerin getireceği kâr ile ve etkinliklerin riskleriyle ilgili algılarından kaynaklandığına işaret etmektedir.

Kararlaştırılmış Hareket Kuramı (Theory Of Reasoned Action)

Kararlaştırılmış hareket kuramında, bireyin bir davranışa ilişkin niyetinin davranışın en iyi belirleyicisi olduğu belirtilmektedir. Davranışsal amaç (niyet), davranışta bulunmaya ilişkin duruş (tutum) ve davranış hakkındaki toplumsal normların sorumluluğunu yüklenmektedir. Bununla ilgili olarak tutumun temelinde, davranışı sergilemenin sonuçlarına ilişkin inançlar ve sonucun değerlendirilmesi bulunmaktadır. Benzer şekilde, davranış hakkında algılanan normların temelinde, kişinin davranışı sergilemesi karşısında konu ile ilgili başkalarından gelen isteklere dair inançları ve bu isteklere uymaya ilişkin güdülenmesi bulunmaktadır (Gillmore, Balassone, Richey, Baker ve Lowery, 1992). Şekil 1 bu modeli betimlemektedir:

Şekil 1. Fishbein/Ajzen'in Kararlaştırılmış Hareket Kuramı (Gillmore, Balassone, Richey, Baker ve Lowery, 1992)

Ajzen ve Fishbein bir kimsenin inançlarının, seçtiği davranışları doğrudan etkilediğini ifade etmektedirler. Kararlaştırılmış hareket kuramı bireylerin bildirdikleri davranışların ışığında risk ve kâr algılarını incelemektedir (Ajzen ve Fishbein, 1980: Akt. Lavery ve diğerleri, 1993). Risk algısı, kişiye ait belirlenmiş bir eylemle (ya da eylemsizlikle) birleşen kaybın olasılığının değerlendirilmesidir (Furby ve Beyth-Marom, 1990). Kâr algısı ise, belirlenmiş bir eylemin ya da eylemsizliğin sonucunda sağlanacak kazançla ilgili yargı olarak düşünülebilir (Lavery ve diğerleri, 1993).

Kararlaştırılmış hareket kuramı insan davranışlarının, davranışsal niyetler, tutumlar ve öznel sosyal normların etkileri aracılığıyla önceden bilinebileceğinden söz etmektedir (Ajzen ve Fishbein, 1975, Fishbein, 1975: Akt. Chen ve Chen, 2006). Kuram ile ilgili yapılan araştırmalar, tutumların, kişinin davranışa yönelik amaçları (niyetleri) tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte bazı alanlarda (içki içmek ve araç kullanma gibi) davranışların belirlenmesinde amaçların tutarlı bir görüntü sergilemediği görülmektedir (MacDonald, Zanna ve Fong, 1993). MacDonald ve diğerlerinin (1993) araştırmasında içkili araç kullanma ile ilgili bir ölçeği, alkollü durumdayken ve alkol almamışken ayrı ayrı cevaplayan erkek ergenlerden oluşan bir grup, "İçkiliyken araç kullanır mısınız?" benzeri ölçek sorularına, birbirlerine benzer

şekilde “niyetlenmedikleri” cevabını vermişlerdir. Bununla birlikte “Gideceğin mesafenin kısa olduğu bir durumda içkiliyken araç kullanır mısın?” gibi olasılık içeren sorularda, alkollü ergenler alkollü olmayanlara göre daha az düzeyde bu davranışa niyetlenmediklerini belirtmişlerdir. Heyecan durumu göstermeyen, normal durumdaki bireylere içkili araç kullanma gibi bazı davranışlar hakkında sorular sorulduğunda “buna niyetlenmediklerini” belirtmektedirler. Sonuç olarak amaçların değerlendirildiği genel durum manidar şekilde tutumlar, amaçlar ve davranışlar arasındaki ilişkiyi etkileyebilmektedir. Alkollü denekler içkili araç kullanmayla ilgili bahanelere odaklanıp, davranışın olası olumsuz sonuçlarını göz ardı edebilmektedirler. Kişinin bulunduğu ortamdaki farklılıklar ya da fiziksel, sosyal ya da duygusal durumlardaki farklılıklar, amaç ve davranış arasında gözlenen farklılığı azaltabilmektedir.

3) Öğrenme Kuramları

Sosyal gelişimsel yaklaşım, gelişimin meydana geldiği kapsayıcı sosyo-kültürel koşulların önemi üzerinde durmaktadır. Araştırmalar gelişim üzerinde anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve bireysel farklılıkların etkili olduğunu göstermektedir (Boyer, 2006).

Kişinin psikososyal gelişiminin, davranışlarını etkilediği bilinmektedir. Maggs, Frome, Eccles ve Barber (1997)’in araştırmasının bulguları, bireyin sahip olduğu kişisel ve sosyal imkânlarının (kişisel iyi oluş ve anne-baba desteği) onun meslekî, kişiler arası ilişkiler ve sağlık alanlarındaki iyi oluşunu belirlediğini göstermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, sahip olunan sosyo-ekonomik altyapı ve anne-baba desteği, ergenlerin genç yetişkinlikteki uyum sağlayıcı davranışlarının da belirleyicisi olmaktadır.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme yaklaşımı geleneksel davranışçılığı aşarak, kişisel ve çevresel etkenlerin hepsinin birbiri içine girmiş belirleyiciler olarak bireyin gelişimine katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Davranışın çevreden etkilendiği doğrudur, fakat çevre de kısmen bizim tarafımızdan yaratılmaktadır (Onur, 2000).

Gonzalez, Field, Yando, Lasko ve Bendell (1994)'in araştırmasında tehlikeli riskler alan ergenlerin risk almayanlara göre, anneleriyle daha az samimi ilişkiler gösterdikleri ve daha az aile sorumluluğu aldıkları görülmektedir.

Bandura'nın (1969) sosyal öğrenme kuramı, davranışsal destek kuramı ve bilişsel psikolojiyi kapsamaktadır. Genel olarak bu kuram, sosyalleşmeye sebep olan öğrenme süreçleriyle ilgilenmekte, insanın çevreyle sürekli etkileşim halinde olduğunu savunmaktadır. Bandura, insana çevresinin bir ürünü olarak değil, davranışlarını öğrenilebilir beklentilere dayandıran, bilgi işleyen canlılar gözü ile bakmaktadır. Bu nedenle kuramda davranışsal değişim, davranışın olası sonuçlarına ilişkin farkındalık ile kolaylaştırılmaktadır. Bireyler çevrelerini etkiledikleri ve onunla yüzleştikleri oranda, evre de onları etkilemekte ve değiştirmektedir (Akt. Beeke, 1987).

Bandura'nın kuramına göre sosyalleştirme süreci, öncelikle gözlem yoluyla öğrenme aracılığıyla meydana gelmektedir. Gözlem yoluyla öğrenme kişinin bir modeli gözlemlemesi, modelin davranışını açıklaması ve onu taklit etmesini içermektedir (Beeke, 1987). Çocukların anne-babalarını model alması, ergenlerin akranlarını taklit etmesi buna örnek gösterilebilir.

Problem Davranış Kuramı (Problem Behaviour Theory)

Risk almayı öğrenilmiş davranışlara göre açıklayan kuramlar, risk alma davranışlarını, problem davranış göstergelerini meydana getiren sosyal sapma biçimleri olarak düşünmektedirler (Greene ve diğerleri, 2000).

Jessor (1977)'un Problem Davranış Kuramı içki içme, marihuana kullanma, suç işleme ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme davranışlarının ergenler için, sosyal normlardan sapan davranış göstergelerini oluşturduğuna işaret etmektedir. Geleneksel olmayan tutum ve algılar bu tür davranışların ortaya çıkmasını desteklemektedir (Akt. Alexander, Kim, Ensminger, Johnson, Smith ve Dolan, 1990). Lise ve niversite ergenleriyle yapılan çalışmalar, düşük düzeyde akademik başarıyı benimseyen ve daha az benlik saygısı gösteren, sapkın davranışlara göz yuman, dn inanç bakımından zayıf, problem davranışların olumlu yönlerine fazlaca dşnlk gösterenlerin, aynı algıları paylaşmayanlara göre bu davranışları başlatmaya daha çok eğilimli olduğunu

göstermektedir (Jessor, 1983: Akt. Alexander ve diğerleri, 1990). Herhangi bir problem davranışta bulunma diğer problem davranışlara karşı eğilimi de artırmaktadır (Alexander ve diğerleri, 1990).

Jessor'un yaklaşımı risk almanın bilişsel yönünü vurgulamakta, bunun yanı sıra riskli davranışlara meyleden ergenlerin kendilerine ve buldukları çevreye dair tutumları, algıları ve bunlarla ilgili sahip oldukları değerlere odaklanmaktadır. Diğer bir yönden, risk almanın duygusal unsurlarına, yani eğlence ve heyecan deneyimleri için risk almaya odaklanmaktadır (Alexander ve diğerleri, 1990). Heyecan arama olarak bilinen, Farley (1971) ve Zuckerman (1964)'ın Uyarıcı Hazırlama Kuramı'nı temel alan Jessor ve Jessor (1977) risk alma gereksinimini eğlence ve neşe arama davranışlarının bir işlevi olarak görmektedir (Akt. Gonzalez ve diğerleri, 1994). Bu ise yüksek düzeyde heyecan arayan bireylerin, düşük düzeyde heyecan arayanlara göre daha fazla madde kullanma ve cinsel ilişkiye girme davranışları gösterdiklerini ifade eden araştırma sonuçlarıyla bağlantılıdır (örneğin, Arnett, 1990; Jonah, 1997; Rolison ve Scherman, 2002). Değişme, değişiklik ve uyaran yoğunluğuna gereksinim, duygusal, sosyal ve heyecan unsuru arayışında kendini göstermektedir. Ergenlerin yeni ve heyecan verici deneyim arayışı içerisinde olduklarının literatürde kabul gördüğü bilinmektedir (Gonzalez ve diğerleri, 1994).

Jessor (1992) (Akt. Sofronoff, Dalgliesh ve Kosky, 2005), risk alma davranışlarında olumlu ve olumsuz sonuçların karşılaştırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu ise, bir ergenin riskli davranışın yalnızca olası maliyetinin üzerinde durmak yerine, davranıştan nasıl bir kazanç elde ettiğini göz önüne almamız demektir. İçki içme, madde kullanma, riskli biçimde araba kullanma ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme gibi davranışların, ergen açısından akranların onayını alma ya da özerkliğini kanıtlama aracı olarak önemli olduğu, kuramda vurgulanmaktadır. Bu gibi davranışlar ergenlik sürecindeki gelişimde en uç noktalar olarak ortaya çıkabilmektedir (Austrian, 2002: Akt. Sofronoff, Dalgliesh ve Kosky, 2005). Kuram, kişisel ve durumsal faktörleri kıyaslamakta, risk faktörlerini (kararsız aile ortamı, yoksulluk, sapkın davranış modelleri ve düşük benlik saygısı) ve koruyucu faktörleri (birbirine tutkun aile, geleneksel akran modelleri, sapkın davranışlara hoşgörü göstermeme ve geleneksel etkinliklerde bulunma) açıklamaktadır. Bununla birlikte kişinin bulunduğu durumla

nasıl etkileşim içerisinde olduğunu ve karar vermede risklerin ve koruyucu faktörlerin rolünü nasıl kıyasladığını incelemektedir (Sofronoff ve diğerleri, 2005).

Jessor (1992) ergen risk alma davranışlarının işlevsel, kasıtlı ve hedef yönelimli olduğunu belirtmektedir. Jessor risk almanın, risk ya da tehlikeye ilişkin bir farkındalığın olması ve belirsizlikten kaynaklanan heyecan verici şeyin kasten arayışı içerisinde olunması şeklindeki davranışları tanımlamada kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Sofronoff ve diğerleri, 2005).

2.1.2.2 Risk Almayı Fırsat Olarak İnceleyen Kuram

Risk almayı fırsat olarak inceleyen kuramlar risk alma davranışını ergenler açısından bir fırsat olarak değerlendirmektedirler. Risk almanın ergenler açısından bir fırsat olarak anlaşılması G. Stanley Hall (1904)'ün çalışmalarına dayanmaktadır (Lightfoot, 1997; Dworkin, 2005). Ergen psikolojisini ilk kez çok yönlü, detaylı bir özet şeklinde Hall ifade etmiştir. Hall, ergenliğin hareketli, korkusuz ve hevesli yönlerine işaret etmiştir. Ergenlerin yaşamlarına katkı sağlamak için en iyi yapılacak şeyin, onları daha özgür bırakarak keşif ve deneyimlerde bulunmalarına olanak tanımak olduğunu belirtmiştir (Lightfoot, 1997).

Son zamanlarda risk alma davranışı ergenlerin sağlıklı psikososyal gelişim göstermeleri için norma ilişkin ve uyum göstermeyi sağlayıcı bir davranış olarak görülmektedir (Baumrind, 1991; Petersen, 1988; Shedler ve Block, 1990: Akt. Lavery ve diğerleri, 1993). Risk alma, özerklik ve keşif gibi normal gelişim görevleriyle başa çıkma aracı olarak kavramsallaştırılmıştır. Ergenlikteki yeterlikler bu açıdan, farklılaşan yaşam biçimlerini içeren deneyimlerin yan ürünü şeklinde, kimlik gelişimi için gerekli bir süreç olarak görülmektedir (Baumrind, 1991; Erikson, 1973: Akt. Lavery ve diğerleri, 1993).

Gelişimsel yaklaşım anlayışıyla hareket eden kuramlar risk almayı, ergenlik süresince meydana gelen biyolojik ve psikososyal değişimler ışığında incelemektedir (Rolison ve Scherman, 2002). Bu yaklaşıma göre, risk alma davranışları normal ve gelişimsel olarak elverişli, özerklik ve keşif yönelimli davranışlardır (Lavery ve

diğerleri, 1993). Dolayısıyla risk alma davranışını bir fırsat olarak inceleyen kuramlar gelişimsel kuramlardır. Bu kuramlar içinde en yaygın olanı heyecan arama kuramıdır.

Baumrind (1991) psikososyal gelişimin bir ifadesi şeklinde normatif ve uyum sağlayıcı bir davranış olarak riskli davranışlarda bulunmanın kavramsal alternatif bir yöntemini sunmaktadır. Bu kuramda risk alma davranışı özerklik, benlik-düzenleme ve keşif gibi gelişimsel görevlerle baş etme anlamında kuramsallaştırılmıştır (Akt. Steward, Conner, Neil, Rampersad, Fischer, Gaertner, Inkala ve Tsai, 1999). Bu görüşe göre, gözlenebilen anne-baba tarzları, sağlıklı ve yetenekli ergen tipleriyle anlamlı düzeyde örtüşmektedir. Riskli davranışlarda bulunmak bu çerçevede gelişimin normal ve sağlıklı bir yönü olarak görülmektedir (Steward, Conner, Neil, Rampersad, Fischer, Gaertner, Inkala ve Tsai, 1999).

Gelişimsel yaklaşım, risk almaya ilişkin istekliliği iki türde açıklamaktadır: (1) normal gelişimsel ve keşif yönelimli bir davranış olarak, (2) benmerkezciliğe özgü, bilişsel gelişimin olumsuz yan ürünü olarak. Bu görüşe göre risk alma, üzerinde düşünülmüş bir davranış olup, riski başka faktörlerle kıyaslarken nasıl davranılması gerektiğini hesaplamaya ilişkin verilen karardır (Greene ve diğerleri, 2000).

Heyecan Arama Kuramı (Sensation Seeking Theory)

Heyecan arama gelişimsel yaklaşımda, ergenlikteki risk alma davranışlarını açıklamak için kullanılan bir kavramdır (Arnett, 1992: Akt. Sofronoff ve diğerleri, 2005). Aşağıda heyecan arama kavramına ve heyecan arama ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Zuckerman (1979) heyecan aramayı “değişik, tuhaf, karmaşık heyecanlar ve serüven yaşama ve bu tür deneyimler uğruna fiziksel ve sosyal risk almaya gönüllülük” gereksinimiyle nitelik kazanan bir insani özellik olarak tanımlamaktadır (Akt. Zuckerman, 1990). Heyecan aramayı psikofizyolojik temellere dayandırarak açıklayan Zuckerman (1990), heyecan aramanın, kolayca uyum sağlayıcı hayatta kalma mücadelesi ve üreme potansiyelinden geliştiğini ifade etmektedir.

Zuckerman heyecan aramanın biyolojik temellerini araştırmıştır. Bu bağlamda nörotransmitterlerin insanların heyecan arama karakterinin temelini oluşturduğunu öne sürmüştür. Dopamin, norepineprin ve serotonin, Zuckerman'a göre heyecan aramanın temelini oluşturmaktadır. Heyecan aramadaki farklılıkların genetik farklılıklardan kaynaklanabileceği ve bu genetik farklılıkların yüksek ve düşük heyecan arayıcıların farklı biyolojik yapılarında yansıtıldığı önerisi de bir diğer dikkat çekici görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Eysenck (1983) heyecan aramanın genetik kökeninin diğer faktörlerin karşısında %70'lik bir orana sahip olduğunu öne sürmektedir (Akt. Jonah, 1997).

Zuckerman (1964) tarafından geliştirilen ve birkaç kez revize edilen Heyecan Arama Ölçeği (Sensation Seeking Scale), dört farklı alt boyutla kişilerin heyecan arama düzeylerini ölçmektedir. Bu boyutlar Heyecan ve Macera Arayışı (riskli ve maceralı aktiviteler yoluyla alışılmadık heyecanlar aramaya eğilim), Deneyim Arayışı (madde kullanma ve seyahat etme gibi yeni duyumlar ve deneyimler edinmeye isteklilik), Sıkıntıya Hassasiyet (rutin ve basmakalıp deneyimlerden uzak durma eğilimi) ve Disinhibisyon (içki içme, partide eğlenme, cinsel deneyimler gibi davranışlarla ilgili sosyal baskılar karşısında kendini özgür hissetme ihtiyacı)'dur (Birenbaum ve Montag, 1986; Jonah, 1997).

Heyecan arama yalnızca risk almaya ilişkin bir potansiyel olmayıp daha çok, kişinin yaşamındaki çeşitli alanlarda ifade edilen duygusal yaşantılarında yoğunluk ve yenilik arayışıdır (Arnett, 1994). Fazlaca yenilik ve yoğunluk içeren bir deneyim heyecan arama düzeyi yüksek bir kimsenin hoşuna giderken, heyecan arama düzeyi düşük olan bir kişinin hoşuna gitmeyebilir (Arnett ve Balle-Jensen, 1993).

Yapılan araştırmalarda heyecan aramanın birçok değişkenle ilişkisi incelenmiştir. Greene ve diğerleri (2000) tarafından yapılan araştırmada anne-baba eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuğun heyecan arama düzeyinin de arttığı görülmüştür. Rolison ve Scherman (2002), yüksek heyecan arama eğiliminin yüksek düzeyde risk almanın bir göstergesi olduğunu bulunmuşlardır. Heyecan aramanın riskli cinsel davranışta bulunma ve riskli araç kullanma ile pozitif yönde ilişkisi olduğu, yapılan diğer araştırmalarda (örneğin, Arnett, 1990; Jonah, 1997) da görülmektedir.

Parent ve Newman (1999)'ın araştırmasının sonuçlarına göre, heyecan arama düzeyi yüksek bulunanların düşük bulunanlara göre alkol kullanımında anlamlı düzeyde yüksek değerler göstermekte ve alkolün etkisi altındayken buldukları riskli davranışlarla birleşen tehlikeleri algılamaya daha az eğilimli olmaktadır. Heyecan arama kişilik özelliği genç kızlarda alkol kullanma ve risk alma davranışı üzerinde önemli bir etki göstermektedir.

Heyecan arama, yenilik ve deneyim arama olarak da tanımlanabilmektedir. Weisskirch ve Murphy (2004), günlük arkadaşlıklar ve yakın arkadaşlıklar ile heyecan arama arasında pozitif yönde ilişki bulmuştur. Ayrıca internet kullanma tercihlerini cinsel içerikli malzeme elde etme, müzik indirme ve dinleme, oyun oynama ve son 24 saat içerisinde arkadaşlarla anlık mesajlaşma (msn) ve sohbette bulunmuş olma olarak bildirenler, yüksek düzeyde heyecan arama bildirmişlerdir. Pank, heavy-metal ve Jamaika müziği (reggae) sevenlerin yüksek düzeyde heyecan arama bildirdikleri bulunmuştur. Pank müziği dinlemeye daha fazla vakit harcama, yüksek düzeyde heyecan arama ile ilişkili bulunmuştur.

Heyecan arama düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Arnett (1994)'in çalışmasında hem ergenlerde hem de yetişkinlerde, erkekler kızlara göre daha yüksek heyecan arama düzeyi göstermişlerdir. Bu bulgu, Greene ve diğerleri (2000) tarafından yapılan çalışmada da doğrulanmaktadır.

Beyaz (2004), heyecan arama faktörünün risk alma davranışları üzerinde etkili olup olmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, heyecan arama faktörlerinin ergenlerin risk alma davranışları üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğu, yani ergenlerin heyecan arama ihtiyaçlarını karşılamak için risk aldıkları görülmüştür. Özmen (2006)'in çalışmasında da, heyecan aramanın risk alma davranışlarının önemli bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Karakaş (2006)'ın araştırmasında sigara içen öğrencilerin içmeyenlere göre, madde kullananların kullanmayanlara göre anlamlı olarak daha yüksek heyecan arama gösterdikleri bulunmuştur.

2.1.3 Bu Araştırmada Türk Üniversite Öğrencilerine Uyarlanan Orijinal Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Dayandığı Kuramsal Görüşler

Orijinal BARTÖ'de ölçülen algılanmış risk ve algılanmış riske yönelik tutumların tanımı beklenen fayda kuramına (Kahneman ve Tversky, 1979) ve risk geri dönüşüm kuramına (Sarin ve M. Weber, 1993) dayandırılmıştır. Beklenen fayda kuramı aslında bir karar verme kuramıdır Bu kurama göre risk almak için kişi bir karar verir. Kişinin risk arama ve risk karşıtı davranışları ise sadece riskten beklediği faydaya göre değil, aynı zamanda alınan risk karşısında bireyin karşısına çıkacak olası zararları da dikkate almasına göre şekillenir. Örneğin, kişi risk içeren bir davranışı algıladığında ondan hoşlanırsa ileride kendisine sağlayacağı olası faydaları yordar ve sözkonusu riski olumlu bir davranış olarak algılar, hatta algıladığı bu risk içeren davranışa karşı olumlu bir tutum sergiler. Ancak risk içeren davranıştan hoşlanmamış ise bu risk içeren davranışa ve ona yönelik tutuma karşı olumsuz yordamalar yapar. Beklenen fayda karar kuramına dayanarak risk almayı inceleyen Weber ve Milliman (1997) risk içeren davranışı algılamanın ve buna yönelik tutumun, risk içeren davranışa ve aynı zamanda risk alınan alana göre farklılaşabileceğini belirtmektedirler. Örneğin, bir kişi kumar oynamaktan hoşlanıyor ise kumarla ilgili risk içeren davranışları almaya eğilimi yüksektir. Ancak aynı kişi finansla ilgili risk içeren davranışlardan hoşlanmıyor ise finansla ilgili risk içeren davranışlarda bulunmaya eğilimi kumarla ilgili risk içeren davranışlardaki kadar yüksek değildir. Bunların yanı sıra risk aramayla ilgilenen beklenen fayda karar kuramı kapsamında risk almayı inceleyen Mc Krimmon ve Wehrung (1990), risk tutumunun aynı zamanda bir kişilik özelliği olabileceğini de vurgulamaktadırlar. Bir başka ifadeyle, kişinin risk almaya yönelik davranış ve tutumlarını incelerken kişilik özelliğinin de dikkate alınmasını önermektedirler (Akt. Weber ve diğerleri, 2002).

Risk içeren davranışları algılamada ve bunlara yönelik tutumların incelenmesinde Weber ve diğerleri BARTÖ'yü geliştirirken yukarıda da belirtildiği gibi risk geri dönüşüm kuramından (risk return framework) de yararlanmışlardır. Risk geri dönüşüm kuramına göre, kişinin risk içeren seçenekleri tercihi, risk içeren seçenekten beklediği fayda ve beklediği değer arasındaki değiş-tokuşu yansıtır. Bir başka ifadeyle, psikolojik risk gelişim modellerine göre algılanmış risk, birey ve bireyin risk içeren davranışının kaynağını oluşturan risk alanı arasındaki farklılaşmayı ifade eden bir

değişkendir. Örneğin, eğer bir kişi alkol kullanmayı içeren riskli bir davranışı algılamış ise, önce böyle bir riskten beklediği faydayı (alkol içtiğinde kendini mutlu hissetmek gibi) ve alkol içmeye yönelik değerlerini eşleştirebiliyor ise alkol içme davranışına yönelik riski üstlenir. Risk içeren davranışa yönelik beklediği fayda ve beklediği değerleri eşitleyemiyorsa, yani bunları birbiriyle değiş-tokuş yapamıyorsa, alkol içme davranışına yönelik riski içeren davranıştan uzaklaşır (Weber ve diğerleri, 2002).

Weber ve diğerleri BARTÖ'yü geliştirirken yukarıda kısaca açıklanan beklenen fayda karar kuramı ve risk geri dönüşüm kuramına dayanarak risk tutumunu iki yolla ölçmeyi tasarlamışlardır. Bunlara göre BARTÖ: (1) bir bireyin riskli seçenekleri ya da davranışları arama ya da riskli seçeneklerden ya da davranışlardan kaçınma derecesini (düşüncedeki haliyle), (2) belirli bir seçenek ya da davranış hakkında, risk peşinde koşan ya da riskten kaçınan olarak hükümde bulunmadan önce, risklerin (ve/veya faydaların) algılandığı şekliyle varolan, bireysel ya da durumsal farklılıkları bünyesinde tutan, algılanan riske yönelik bireyin tutumunu ölçmektedir (Weber ve diğerleri, 2002).

Ayrıca Weber ve diğerleri, BARTÖ'yü geliştirme sürecinde tutum ve davranış ilişkisine de odaklanmışlardır. Bu konudaki tartışmalar aşağıda sunulmuştur.

Tutum-Davranış İlişkisi

Tutumlar ve davranış arasındaki ilişki sosyal psikolojide temel araştırma konularından biri olmuştur (Eagly ve Chaiken, 1993: Akt. Weber ve diğerleri, 2002). Bu ilişkiyi açıklayan bir model, kararlaştırılmış hareket kuramı (theory of reasoned action) (Ajzen ve Fishbein, 1977) ve bunun planlı davranış kuramında (theory of planned behavior) detaylandırılmasıdır (Ajzen, 1991: Akt. Weber ve diğerleri, 2002).

Kararlaştırılmış hareket kuramı çerçevesinde, (algılanan davranışsal denetime ilaveten) bir davranış hakkındaki öznel normlar ve tutumlar o davranışın meydana gelme ihtimalini belirleyen davranışsal niyetleri etkilemektedir. Tutumlar, davranışın sonuçları üzerine yüklenen değerler ve beklentilerin rasyonel birleşimi olarak tanımlanmaktadır. Fakat “tutumun” kavramlaştırılması ve bunun davranış ile olan ilişkisi genel olarak davranışçı karar kuramında (behavioral decision theory) farklı biçimde sunulmaktadır. Algılanan risk tutumu (sadece) seçeneğin toplam istenirliğini

belirlerken, seçeneğin algılanan riskliliğine ilişkin pozitif ya da negatif ağırlığa işaret etmektedir. Davranışçı karar kuramı çerçevesi ile kararlaştırılmış hareket kuramı çerçevesi arasındaki bir diğer farklılık da; kararlaştırılmış hareket kuramının kişinin toplam seçimine ya da “tutumuna” ek olarak davranışın belirleyicileri olarak saptadığı iki değişkeni (algılanan denetim ve davranışın uygunluğu hakkındaki öznel normlar), davranışçı karar kuramı'nın göz ardı etmesidir. Bunun yerine, davranışçı karar kuramı üstü kapalı olarak davranışsal niyetlerin ve davranışın, riskli seçenek hakkında tamamen kişinin tercihinin bir işlevi olduğunu kabul etmektedir (Weber ve diğerleri, 2002).

Aşağıda ayrıca Weber ve diğerlerinin belirli durumlara özgü risk algısı ve risk davranışlarının ölçümü ile ilgili görüşleri de sunulmuştur.

İçeriğe Özgü Risk-Algısı ve Risk-Davranış Ölçekleri

Risk alma eğer sadece tahmin yürütme amaçlı (örneğin, bir kişi ya da grubun risk içeren durumlarla karşılaştıklarında nasıl karar vereceklerini tahmin etmek için) değerlendirilmekteyse, kişinin bu alandaki mevcut davranışını gözlemlemeye ve bu gibi seçenekleri beklenen fayda kuramı çerçevesinde risk arayan ya da riskten kaçınan olarak tanımlamaya yeterli olabilecektir. Tahmin yürütme amacı için, gözlemlenen davranışın, seçenek durumunun riskliliği hakkındaki inançların ya da (algılanan) riske yönelik tutumların sonucu olup olmadığı önemsizdir. Fakat bireylerdeki risk alma, risk alma davranışını değiştirmek amacıyla değerlendirildiğinde davranışı tahmin etme ve davranışa müdahale ayrımı önemli hale gelmektedir. Müdahale, davranışın altında yatan süreçlerin bilgisini gerektirmektedir. Örneğin bir bireyin bariz bir şekilde riskten kaçınması, (küçük dahi olsa) algılanan riskleri almaya dair patolojik bir kaçınmanın sonucu olmaktan ziyade, bireyin bu alandaki kararlarının riskliliğinin gerçekçi olmayan algılamasının bir sonucu ise, farklı müdahaleler başarılı olabilir. Çünkü değerlendirmenin amacına bağlı olarak her iki risk tutumu ölçümlerinin de kendilerine özgü kullanımları bulunmaktadır (Weber ve diğerleri, 2002).

Bilişsel psikoloji ve davranışçı karar kuramı doğrultusunda, risk almanın ortak bir şekilde durumdan ve karar vericinin özelliğinden etkilendiğini varsayarak (Bromiley ve Curley, 1992) (Akt. Weber ve diğerleri, 2002), kalıcı bireysel farklılıklardan önce durumsal farklılıklar hesaba katılmalıdır. Kişisel kararlar ayrıca, içerikte, böylece

serbestlik ve yönetilebilirlik bakımından farklılaşan sınıflara, risk algısını ve risk almayı etkilediği bilinen değişkenlere (Slovic ve diğerleri, 1986: Akt. Weber ve diğerleri, 2002): sağlık/güvenlik kararları (emniyet kemeri kullanımı, sigara içme), eğlence kararları (paraşütle atlamadan bowlinge), sosyal kararlar (iş arkadaşları ya da aile üyeleriyle yüzleşmek) ve ahlaki kararlar (sınavda kopya çekmek, komadaki bir aile üyesinin yaşam desteğini bitirme kararını vermek) ayrılabilir.

Yukarıda anlatılanlara dayanarak araştırmacılar (Weber ve diğerleri, 2002), geliştirecekleri ölçeğin öncelikle alana özgü çokboyutlu olmasına karar vermişler ve ölçeğin madde havuzunu oluştururken şu beş boyutla ilgili maddeler yazmışlardır: Finans, Sağlık/Güvenlik, Eğlence, Etik ve Sosyal. Bu boyutlar, risk almanın günlük yaşamda değişik biçimlerde ortaya çıktığı alanlardır.

2.2. Risk Almayla İlgili Yurt Dışında Ve Ülkemizde Yapılan Araştırmalar

Aşağıda önce yurt dışında ve ülkemizde risk alma konusunda yapılan araştırmalardan ulaşılabilenler özetlenmiştir. Sonra bu araştırma bir ölçek uyarlama çalışması olduğu için, risk almanın ölçümü ile ilgili yurtdışında ve ülkemizde yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

2.2.1 Yurt Dışında ve Ülkemizde Risk Almanın Cinsiyete ve Yaşa Göre İncelendiği Araştırmalar

Gullone ve Moore (2000) 11-18 yaşlar arasındaki ergenleri karşılaştırdıkları çalışmalarında, yaşı daha küçük ergenler ve kızların, yaşı büyük ergenler ve erkeklere göre risk içeren davranışları daha az gösterdiklerini bulmuşlardır. Bu bulgular yaş arttıkça risk almanın arttığını ve erkeklerin kızlara göre risk içeren davranışlara daha çok yöneldiklerini göstermektedir. Greene, Krcmar, Walters, Rubin, Hale ve Hale (2000) ergenler ve yüksekokul öğrencilerinin benmerkezcilik ve heyecan arama davranışlarının risk alma davranışlarına etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, yaşla birlikte hızlı araba kullanma, cinsel ilişkiye girme ve alkol kullanma ile ilgili risk alma davranışları artmaktadır. Anne-baba eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte, çocuğun heyecan arama düzeyi ve içki içme ile ilgili risk alma

davranışı artmaktadır. Ayrıca, erkekler kızlara göre daha fazla heyecan arama, benmerkezcilik ve risk alma davranışı göstermektedirler.

Gardner ve Steinberg (2005) risk alma, risk tercihleri ve riskli karar verme davranışları üzerinde akran etkilerinin karşılaştırılmasını incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, ergenlerin yetişkinlere göre riskli davranışa ve riskli karar vermeye daha fazla eğilimli olduklarını ve akran etkisinin ergenlikteki riskli davranışları açıklamada önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Araştırmaya katılan bireylerin grup içerisinde bulduklarında, tek başına olduklarından daha fazla risk aldıkları, riskli davranışın değerinden çok kazancına yöneldikleri ve daha riskli kararlar aldıkları görülmüştür. Bunların yanı sıra, risk alma ve riskli karar vermede akran etkilerinin, ergenler ve gençlerde yetişkinlere göre daha güçlü olduğu görülmüştür.

Llewellyn ve Sanchez (2008)'in, dağcılık sporuna devam eden kişilerle yaptıkları araştırmanın sonuçları yüksek yetkinlik beklentisine sahip olanların ve erkeklerin daha çok risk içeren davranışları üstlendiklerini göstermiştir. Bu çalışmada da yaş arttıkça risk içeren davranışları yapma, heyecan arama ve içtepisel davranışlarda bulunmanın arttığı görülmüştür.

Risk içeren davranışların özellikle yaş ve cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını inceleyen yurt dışında yapılan araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; risk içeren davranışların çocuklarda ve yetişkinlerde, ergen kız ve erkeklere göre daha az görüldüğü söylenebilir. Ayrıca yaşı ne olursa olsun erkeklerin kızlara göre risk içeren davranışlarda daha fazla buldukları dikkati çekmektedir. Ülkemizde risk içeren davranışları yaş ve cinsiyete göre inceleyen araştırmaların bulgularının da yurt dışında yapılan araştırmaların bulgularını destekledikleri görülmektedir. Örneğin; Yılmaz (2000), 12-18 yaşlar arasındaki okula devam eden ergenlerin risk alma davranışlarının yaş ve cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemiştir. Bu araştırmanın sonuçları da, yaş arttıkça ve özellikle ergenlik döneminde risk almanın arttığını, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre risk içeren davranışları daha fazla gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre sosyoekonomik düzey ve anne-baba eğitim derecesi arttıkça risk alma davranışı artmıştır. Bunun yanı sıra, çalışan anneye ve az kardeşe sahip olan ergenler de daha çok risk alma davranışı göstermişlerdir. Çalışan ergenlerin risk alma puanlarının

çalışmayanlara göre fazla olduğu görülmüştür. Ailede yaşanan şiddet, ailede sık alkol kullanan ve sabıkası olan bireylerin bulunması da risk alma davranışlarıyla ilişkili bulunmuştur. Aile ilişkilerinde yüksek çatışma bildirenlerin risk alma davranışı puanları da bildirmeyenlere kıyasla yüksek bulunmuştur. Akran ilişkilerinin zayıf olduğunu ve arkadaşlarının çok fazla risk aldığını belirten ergenler daha çok risk alma davranışı göstermişlerdir.

Beyaz (2004), heyecan arama gereksinimi, akran baskısı, cinsiyet ve yaşın ergenlerin risk alma eğilimlerini ne kadar yordadığını incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, heyecan arama faktörlerinin ergenlerin risk alma davranışları üzerinde yüksek düzeyde etkili olduğunu göstermiştir. Akran baskısı faktörlerinin ise, ergenlerin risk alma eğilimleri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada da yaş ve cinsiyetin, toplam risk alma, fiziksel ve maddi risk alma eğilimlerini anlamlı düzeyde etkilediği bulunmuştur. Risk alma eğiliminin yaşla birlikte arttığı; erkeklerin kızlardan anlamlı düzeyde daha fazla risk alma eğiliminde oldukları görülmüştür.

Gülgez (2007) lise öğrencilerinin risk alma davranışlarını, yaş ve cinsiyete göre incelemiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin depresyon, anksiyete, düşmanlık, somatizasyon ve olumsuz benlik düzeyleri ve risk alma davranışları arasındaki ilişkileri de incelemiştir. Liseye ve dersaneye devam eden öğrenciler üzerinde yapılan bu araştırmanın bulguları, erkek öğrencilerin kızlara göre daha sık toplam olumsuz risk alma davranışı gösterdiklerini, yaş yükseldikçe toplam olumsuz risk alma davranışı sıklığının arttığını göstermiştir. Ayrıca, anksiyete, düşmanlık, somatizasyon ve olumsuz benlik düzeyi yüksek öğrencilerin daha fazla olumsuz risk alma davranışında buldukları; ancak öğrencilerin toplam olumsuz risk alma davranışları ile toplam depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olmadığı görülmüştür.

Gerek yurt dışında gerekse ülkemizde bugüne kadar yapılan araştırmaların sonuçları, ergenliğe girişle birlikte risk içeren davranışları yapma eğiliminin arttığını, bu artışın ergenlik boyunca devam ettiğini göstermekte ve genç yetişkinliğe yani üniversite öğrenimi yıllarına da yayıldığını, ancak yaş ilerledikçe giderek azaldığını ortaya koymaktadır. Çocuklarda, ergenler ve üniversite öğrencilerine göre risk içeren davranışlara yönelme daha azdır. Ayrıca kızların kendi yaşlarındaki erkeklere göre risk alma davranışlarını daha az gösterdikleri dikkati çekmektedir. Kısacası risk alma

davranışının inceleneceği araştırmalarda cinsiyet ve yaş, incelenmesi gereken önemli değişkenlerdir. Bu nedenle üniversite öğrenimi yapan genç yetişkinler için çok boyutlu risk alma davranışlarının ölçümünün araştırıldığı bu çalışmada da risk alma davranışının yaş ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

2.2.2 Risk Alma İle İlişkili Değişkenlerle İlgili Araştırmalar

Gonzalez, Field, Yando, Lasko ve Bendell (1994)'in ergenlerle yaptığı araştırmada sporda risk alanların almayanlara göre daha tehlike içerikli risk alma ve daha çok madde kullanımı fakat daha yüksek benlik saygısı gösterdikleri bulunmuştur. Tehlikeli risk alanlar, risk almayan akranlarına göre sporda daha yüksek risk alma ve daha fazla madde kullanımı, bununla birlikte anneleriyle daha az samimiyet, daha az aile sorumluluğu ve daha az depresyon göstermiştir.

Jonah (1997) heyecan arama ve riskli araç kullanma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonuçları riskli araç kullanma ile, heyecan aramanı coşku ve serüven arama boyutları arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermiştir.

Parsons, Siegel ve Cousins (1997), üniversite düzeyindeki öğrencilerle yaptıkları araştırmada davranışa yönelik niyetler ve davranışlardaki değişimler üzerinde, algılanan kazançlar ve algılanan risklerin etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçları, algılanan kazanç ve algılanan risklerin davranışa yönelik niyetlerde önemli bir belirleyici olduğunu, bunun yanı sıra algılanan kazançların ise, algılanan risklere göre risk alma davranışlarındaki davranış değişimlerinde daha iyi belirleyici olduğunu göstermiştir.

Powell, Hardoon, Derevensky ve Gupta (1999)'nın, üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, risk alma ve/veya heyecan arama düzeyinin kumar bağımlılarını aşırı kumarcılardan ayırma konusunda anlamlı bir belirleyici olup olmadığı, ayrıca risk alma düzeyi ve kumar oynama davranışının, üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup için hem kızlar hem de erkeklerde olumlu yönde bir ilişkiye sahip olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonuçları, aşırı kumarcıların sosyal ortamlarda kumar oynayan kumarcılara göre anlamlı düzeyde daha büyük risk alıcılar olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, kumar davranışlarının sonucu olan bazı problemlerle karşı karşıya

kalan kadınların, kumardan kaynaklanan problemlerle karşılaşmayan erkeklere göre daha yüksek risk alma ve heyecan arama puanları bildirdikleri görülmüştür.

Rolison ve Scherman (2002), üniversite dönemindeki gençlerde, risk almanın heyecan arama ve kontrol odağı ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmanın bulguları, algılanan risklerin risk almayı algılanan kazançtan daha anlamlı düzeyde yordadığını göstermiştir. Heyecan arama eğiliminin artmasıyla birlikte risk alma düzeyi de artmıştır. Dahası, heyecan arama değişkeni, algılanan risk değişkenine göre risk alma düzeyini daha anlamlı düzeyde yordamıştır. Kontrol odağının risk almayla ilişkisi bulunmamıştır.

Pizam, Jeong, Reichel, Boemmel, Lusson, Steynberg, State-Costache, Volo, Kroesbacher, Kucerova ve Montmany (2004), risk alma ve heyecan arama ile ilgili birbirine yakın psikolojik özelliklerin, tatil seyahatlerinde bulunan genç yetişkinlerin seyahat davranışları ve tercih ettikleri turizm etkinlikleri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Farklı üniversiteler ve farklı kültürler üzerinde yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre, yüksek düzeyde risk alma ve heyecan arama gösteren katılımcılar düşük puan gösterenlere göre seyahat davranışlarında, gidecekleri yeri seçme tarzlarında ve tercih ettikleri turist etkinliklerinde anlamlı düzeyde farklılaşmışlardır. Risk alma ve heyecan arama puanları üzerinde farklı milletlere göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Gupta, Derevensky ve Ellenbogen (2006), ergen kumarbazların kişilik özellikleri ve risk alma eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise öğrencilerinde kumar davranışlarının şiddetine bağlı olarak kişilik özellikleri ve risk alma stillerinde nitel farklılıklar bulunmuştur. Bu ise, bazı bireylerin diğerlerine göre kumar davranışı geliştirmeye daha yatkın olduklarını göstermiştir.

Reilly, Greenwald ve Johanson (2006) tarafından, yaşları 21-35 arasında değişen katılımcıların risk alma davranışları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, risk almanın maddî kayıpla ters orantılı olduğunu göstermiştir. Olası maddî kayıp oranı artarken, risk alma düzeyinin düştüğü görülmüştür. Risk alma ve dürtüsel kişilik ölçeklerinde yüksek puan alanların, daha riskli davrandıkları görülmüştür.

Yasak (2002), kazaya karışma ve kural ihlali yapmada önemli bir özellik olan risk alma eğilimi açısından, şehirlerarası araç kullanan otobüs şoförleri ile şehir içi araç

kullanan Türkiye'deki sürücülerin, sürücü tutum ve davranışlarının farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Şehir içi araç kullanan sürücülerin risk alma isteği puanları, hem fiziksel, sosyal ve maddi risk alma isteği olarak hem de toplam risk alma isteği puanı olarak, şehirlerarası araç kullanan otobüs şoförlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, şehirlerarası araç kullanan otobüs şoförlerinin diğer sürücülere göre daha az saldırgan sürücülük eğilimine sahip oldukları, daha az kural ihlallerine ilişkin tutumlara sahip oldukları, daha az ihmal ve hatalar yaptıkları, daha az trafik öfkesi yaşadıkları, kendilerini ortalama bir Türk sürücüsüne göre daha ihtiyatlı ve daha yetenekli gördükleri bulunmuştur.

Sürücülerin kişilik ve demografik özellikleri ile kazaya karışma ve trafik ihlalleri arasındaki ilişkinin incelendiği Amado, Koyuncu ve Kaçaroğlu (2004)'nin çalışmasında, kaza yapmış sürücülerin, tepkisellik (muhalif, tartışmacı), düzensizlik (dağınık, ihmalcı, dikkatsiz) ve heyecan arama (risk almaya yatkın, maceracı) kişilik özelliklerini daha fazla gösterdikleri bulunmuştur.

Kisbu (2006), kişisel farklılıkların bireylerde yaygın olduğu kabul edilen bilişsel yanılgıları nasıl ve ne ölçüde etkilediğini araştırmıştır. Taksi sürücülerini üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları, kaçınmacı odaklı (olumsuz sonuçlardan kaçınmaya çalışan, istikrar ve güvenliğini korumaya odaklanmış) kişilerin daha fazla riskli seçim çerçeve etkisinde bulunduğunu, yani değişik trafik durumları kazanç çerçevesinde sunulduğunda kesin kazanç getiren seçeneği seçtiklerini, kayıp çerçevede sunulduğunda ise riskli seçeneği seçtiklerini göstermiştir.

Yücebilgiç (2007)' in yaptığı araştırmada, heyecan arama ile emniyet/güvenlik kurallarına uyma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sonuçlar, heyecan arama eğilimleri yüksek olan çalışanların, işlerini yaparken kullanmaları gereken koruyucu donanımların daha azını kullandıklarını, ayrıca kazaya karışmış çalışanların karışmayanlara göre risk alma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Yurt dışında ve Türkiye'de risk alma davranışı ile ilişkili değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen, yukarıda özetlenen araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde risk almanın başta heyecan arama ve akran baskısı gibi değişkenlerle yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, yapılan

çalışmalarda bazı olumsuz kişilik özelliklerinin (rneğin, muhalif olma, tartışmacılık, düzensizlik, dağınıklık, ihmalcilik, dikkatsizlik ve benzerleri) risk alma davranışı ile ilişkili olduğu, ayrıca risk alma davranışının sosyo-ekonomik düzeye, anne-baba eğitim düzeyine, aile ilişkilerine ve çeşitli değişkenlere göre farklılaştığı görülmektedir.

2.2.3 Risk Alma Davranışının llmesi İle İlgili Araştırmalar

Aşağıda risk alma davranışını ölçmek amacıyla Türkiye’de yapılan araştırmalardan ulaşılabilenlerdeki araç geliştirme süreci ile ilgili bilgiler özetlenerek sunulmuştur.

Avusturya Yol Güvenliği Vakfı-Trafik Psikolojisi Enstitüsü (Austrian Road Safety Board-Traffic Psychology Institute) tarafından geliştirilen ve son norm alışmaları Schmidt tarafından yapılan Risk Alma İsteği leği’ni Yasak ve z (1997) Türkçe’ye uyarlamıştır. Ölçek, kişilerin risk alma isteğini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin orjinalinde olduğu gibi Türkçe RAI, fiziksel risk alma eğilimi, sosyal risk alma eğilimi ve maddi risk alma eğilimi alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçek, 5’li derecelmeli Likert tipi, kendini değerlendirme türü bir ölçektir ve 49 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması risk alma isteğinin artması anlamına gelmektedir. RAI’nn güvenirliğini belirlemek için hesaplanan iç tutarlık katsayıları; fiziksel risk alma eğilimi alt boyutu için .82, sosyal risk alma eğilimi alt boyutu için .44, maddi risk alma eğilimi alt boyutu için .68 ve toplam RAI için .86 bulunmuştur. Araştırmada, şehirlerarası araç kullanan otob şoförleri ile şhirii araç kullanan sürücülerin sürücü tutum ve davranışlarının risk alma eğilimi açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve şhirii araç kullanan sürücülerin risk alma isteği puanları, hem fiziksel, sosyal ve maddi risk alma isteği olarak hem de toplam risk alma isteği puanı olarak, şehirlerarası araç kullanan sürücülere göre daha yüksek bulunmuştur. (Yasak, 2002).

Kaner (1998) 15-18 yaş arası ergenlerin, çoğu s kabul edilebilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek davranışlarını belirlemek amacıyla Kuraldışı Davranış leği’ni (KDD) geliştirmiştir. Ölçek, dörtlü derecelmeli Likert türündedir. Düşük puanlar düşük s işleme eğilimini, yüksek puanlar yüksek s eğilimini ifade etmektedir. Ölçek 38 maddeden ve 9 alt ölçekten oluşmaktadır. Alt lekler; statü s

ve okul kurallarına aykırı davranmak, hırsızlık, öfkeyi kontrol edememek ve kavga etmek, hafif hırsızlık, dikkat çekici tahripçilik, statü suçu ve başkalarını kandırma, uyuşturucu ve şiddet suçu, binalara zarar verme ve kopya çekme şeklinde sıralanmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach'ın Alfa testi ile iç tutarlılığı hesaplanmıştır. Ölçeğin tümü için iç tutarlık katsayısı .93 bulunmuştur. Spearman-Brown formülüyle hesaplanan testi yarılama güvenilirlik katsayısı ise .89 olarak belirtilmiştir (Yılmaz, 2000).

Ülkemizde ilköğretim ve lise öğrencilerinin risk alma davranışlarını ölçen Risk Alma Ölçeği, Bayar (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, risk alma davranışlarını içeren 25 maddeden oluşmaktadır ve 5'li Likert tipinde değerlendirilmektedir. Yüksek puan, risk alma davranışının arttığını göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı (n=208) .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışması için, Yasak ve Öz (1997)'ün Risk Alma Eğilimi Ölçeği ile bu ölçekten alınan puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İki ölçek arasında yüksek olmayan ancak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .52$). Bayar (1999) 'ın araştırmasının bulgularına göre; risk alma davranışı cinsiyet ve yaşa göre değişmekte, ancak bu iki değişkenin birlikte bir değişme göstermediği görülmektedir. Risk alma davranışlarında sınıf düzeylerine göre farklılaşma görülmüştür. Bu farklılaşmaya göre, yedinci sınıftaki risk alma davranışı puanları, dokuzuncu sınıfta ve on birinci sınıfta artmış, üniversite ise düzeyinde azalmıştır. Erkeklerin risk alma davranışı puanları, kızlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Risk alma davranışı ile aile yapısı ölçeğinden alınan puanlar arasında ters yönde bir ilişki gözlenmiştir. Aile içi uyum arttıkça, risk alma davranışlarının ortaya çıkma sıklığı azalmıştır. İçtepisellik ile risk alma davranışı arasında yüksek olmayan ($r = .30$) fakat anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca, cinsiyet, içtepisellik ve sınıf düzeyi değişkenleri risk alma davranışlarını anlamlı olarak yordarken, aile içi uyumun bu davranışları yordamadığı görülmüştür.

Kazel (2001) tarafından geliştirilen Risk Alma Davranışı Ölçeği ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıflarında okuyan öğrencilerin risk alma davranışlarını ve öğretmenlerin, öğrencilerinin risk almasına ilişkin düşüncelerini incelemeyi hedeflemiştir. Ölçek 68 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutu bulunmamaktadır. Güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa değeri .89 bulunmuştur. Araştırmada 11-14 yaş grubundaki öğrencilerin risk alma davranışları incelenmiş, 12 yaşındakilerin daha az risk aldıkları, erkeklerin ise

kızlara göre daha fazla risk (özellikle de fiziksel riskleri daha fazla) aldıkları bulunmuştur. Baba mesleği incelendiğinde, babası çiftçi olanların daha az risk aldığı, annelerin çalışıp çalışmamasının ise risk alma davranışını etkilemediği görülmüştür. Anne ve babanın öğrenim durumlarının risk alma davranışına etkisi olduğu, okur-yazar olmayan ya da ilköğretim mezunu olan ebeveynlerin çocuklarının daha az risk aldıkları, bunun yanı sıra ilk çocuğun daha fazla risk aldığı görülmüştür.

Clifford (1991) tarafından geliştirilen, Korkmaz (2002) tarafından Türk kültürüne uyarlanan Akademik Risk Alma Ölçeği, öğrencilerin öğrenme durumlarındaki güçlüklerle mücadele etmedeki cesaretini ve istekliliğini/isteksizliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, 5 basamaklı Likert tipi olarak değerlendirilmekte ve toplam 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin üniversite öğrencileri üzerinde yapılan ön deneme uygulamasında güvenilirliği için belirlenen iç tutarlık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçek daha sonra ilköğretim yedinci sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmış ve bu çalışmada ise iç tutarlık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır. Ölçek maddeleri; başarısızlık sonrası olumsuz hisler taşıma eğilimini yansıtan maddeler, güç işlemleri tercih etme eğilimini yansıtan maddeler, başarısızlık sonrası yeniden toparlanma ve etkin olma eğilimini yansıtan maddeler ve ödev yapmama eğilimini yansıtan maddeler olmak üzere dört ana başlık altında gruplanmıştır. Korkmaz (2002) tarafından yapılan araştırmada fen eğitiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımının ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme, problem çözme becerisi ve akademik risk alma düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, yaratıcı düşünme, problem çözme becerisi ve akademik risk alma düzeyleri açısından gruplar arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Cinsiyet açısından, gruplar arasında yaratıcı düşünme, problem çözme becerisi ve akademik risk alma boyutlarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Cinsiyet ile, problem çözme becerisi ve yaratıcılığın özgünlük alt boyutunun etkileşimi anlamlı bulunmuştur.

Bir diğer çalışma, Sümer ve Özkan (2002) tarafından Heyecan/Yenilik Arama Ölçeği'nin (Inventory of Sensation Seeking) Türk kültürüne uyarlanmasıdır. Arnett tarafından geliştirilen ölçek toplam 24 madde ve iki alt boyut (yenilik arayışı, 9 madde; yoğun duygu arayışı, 10 madde) içermektedir. Puanlama, 4'lü derecelmeli Likert tipindedir. Ölçeğin orijinalinde heyecan arama düzeyi, yenilik arayışı ve duygu yoğunluğu olmak üzere iki alt boyutta değerlendirilebilmektedir. Ancak, yapılan faktör

analizi sonucunda örneklem grubunda bu iki boyutun tam olarak ayrışmadığı saptanmıştır. Bu nedenle ölçek alt boyutlara bakılmaksızın kullanılmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan iç tutarlık katsayısı (.75)'nin tatminkâr düzeyde olduğu görülmektedir.

Orjinali Gullone ve arkadaşları (2000) tarafından geliştirilen Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'ni (The Adolescent Risk-Taking Questionnaire) Kıran (2002) Türkiye'de yaşayan lise ikinci sınıfa devam eden ergenlere uyarlamıştır. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği 26 maddeden oluşmakta ve toplumsal konumla ilgili, trafikle ilgili ve madde kullanımı ile ilgili toplam 3 alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçek, 5'li derecelmeli Likert tipindedir. Yapılan faktör analizleri sonucunda üç faktörün açıkladıkları varyans %40,132'dir. Bunun %25,205'i birinci, %8,026'sı ikinci, %6,901'i üçüncü faktörden kaynaklanmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonuçları söz konusu ölçeğin üç faktörlü olduğunu göstermiştir. Bu üç faktör toplam varyansın %40.13 'ünü açıklamıştır. Bunun %25.21'ini birinci, %8.03 ikinci ve %6. 9'unu üçüncü faktör açıklamaktadır. Ayrıca ölçeğin geçerlik çalışması için Bayar (1999)'ın Risk Alma Ölçeği ile Kıran (2002)'ın Risk Alma Ölçeği'nden elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı belirlenmiş ve bu katsayı .87 olarak bulunmuştur. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin güvenilirliği iç tutarlık, madde toplam korelasyonları ve test-tekrar-test yöntemleri ile incelenmiştir. İç tutarlık hesaplamalarında Cronbach alfa katsayısı ölçeğin tümü için (n= 208) .88, 16 maddeden oluşan toplumsal konumla ilgili risk alma alt ölçeği için .84, 6 maddeden oluşan trafikle ilgili risk alma alt ölçeği için .74 ve 5 maddeden oluşan madde kullanımı ile ilgili risk alma alt ölçeği için .62 olarak bulunmuştur. Deneklerin ölçeğin her bir maddesinden aldıkları puanlarla, tüm ölçekten aldıkları puanlar arasındaki madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. En düşük korelasyon katsayısı .30, en yüksek katsayı .63, madde toplam korelasyon katsayıları ortalaması .51 olarak bulunmuştur. Test-tekrar-test yöntemiyle hesaplanan kararlılık katsayısı ise ölçeğin tümü için .85 bulunmuştur. Ayrıca Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin kararlılık katsayıları toplumsal konumla ilgili risk alma alt ölçeği için .76, trafikle ilgili risk alma alt ölçeği için .67 ve madde kullanımı ile ilgili risk alma alt ölçeği için .64 olarak bulunmuştur. Bunların yanı sıra bu araştırmada Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nden elde edilen puanlarla ile akran baskısı puanları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu iki değişken arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre akran baskısı ile risk alma davranışı arasında anlamlı bir

ilişki olduğu, erkeklerin kızlardan daha fazla risk alma davranışı gösterdikleri ve akran baskısı düzeyi yükseldikçe risk alma davranışının da arttığı görülmüştür.

Özmen (2006), Siegel ve diğerleri tarafından geliştirilen, Parsons ve diğerleri tarafından revize edilen Risk Alma Davranışlarını Gösterme Sıklığı ve Risk Algısı Ölçeği (Modified Risk Involvement and Perception Scale) 'nin davranışı gösterme sıklığı alt ölçeğini 15-16 yaşlar arasındaki Türk ergenlerine uyarlamıştır. Ölçeğin amacı, kişinin risk içeren davranışlarını son üç ayda gösterme sıklığını ölçmektir. Uyarlanan ölçek 5'li Likert tipi bir ölçektir. Toplam 32 maddeden oluşan ölçek, düşük riskli davranışlar ve yüksek riskli davranışlar türünde iki alt boyut içermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ölçeğin tümü için .86, düşük riskteki davranışlar için .86 ve yüksek riskteki davranışlar için .79 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın sonuçları, Risk Alma Davranışlarını Gösterme Sıklığı Ölçeği'nden alınan puanların cinsiyete ve yaşa göre anlamlı olarak farklılaştığını, yani erkek ergenlerin kızlardan daha fazla risk alma davranışı gösterdiklerini ve ergenin yaşı yükseldikçe risk alma davranışlarının da arttığını göstermiştir. Ayrıca heyecan arama gereksinimi yüksek ve dıştan denetimli daha yaşlı ergen erkeklerin daha genç olanlara göre birçok risk davranışına girme açısından en riskli grup oldukları bulunmuştur.

Türkiye'de risk alma davranışının ölçümü ile ilgili yapılan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde bunların daha çok ergenler için özgün Türkçe ölçekler ya da uyarlanan ölçekler olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizde üniversitede öğrenim gören öğrencilerin risk alma davranışlarına yönelik tutumlarını belirli alanlara özgü olarak çok boyutlu ölçen bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu araştırmada uyarlanan BARTÖ'nün üniversite öğrencilerinin risk alma davranışlarını belirli alanlara özgü olarak çok boyutlu ölçümünde duyulan gereksinimi karşılayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama aracını geliştirme sürecine, verilerin toplanmasına ve analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1 Araştırmanın Modeli

Weber, Blais ve Betz (2002) tarafından Amerikalı Üniversite öğrencileri için geliştirilen Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ni Türk üniversite öğrencilerine uyarlamayı amaçlayan bu araştırma betimsel yöntemle çalışılmıştır.

3.2 Araştırma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2007-2008 öğretim yılı bahar döneminde Erciyes Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İnönü Üniversitesi merkez kampüslerinde öğrenim gören, araştırmaya katılmaya gönüllü öğrenciler oluşturmaktadır. Aşağıda araştırmaya katılan öğrencilerin üniversitelerine, bölümlerine ve cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo 1
Araştırma Grubunda Bulunan Öğrencilerin Üniversitelerine, Bölümlerine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Üniversiteler	Fakülteler	Bölümler	Sayı (kız/ erkek)	Toplam	Genel Toplm	Yüzdlik
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ	Eğitim Fakültesi	Sosyal Bil Öğrtm.	118	118	327 (% 31,2)	% 11,2
		Türkçe Öğrtm.	27	27		% 2,6
	Fen Edebiyat Fak.	Matematik	10 k	15		% 1,4
			5 e			
	Tıp Fakültesi	Tıp	- k	8		% 0,8
			8 e			
	Fen Bilimleri Enstitüsü	Biyoloji Öğrtm.	18 k	23		% 2,2
			5 e			
		Matematik Öğrtm.	4 k	9		% 0,8
	Sosyal Bilimler Enstitüsü	Türk D. ve Ed. Öğr..	16 k	25		% 2,4
			9 e			
	Kayseri Meslek Yüksek Okulu	İnşaat	7 k	13		% 1,2
			6 e			
		Endüstriyel Elektronik	- k	49		% 1,7
18 e						
49 e						
Elektronik Haberleşme	22	22	% 4,7			
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	Eğitim Fakültesi	Rehb. ve Psk. Danış.	68 k	136	% 13	
			68 e			
		Sosyal Bilg Öğrt.	16 k	35	% 3,3	
			19 e			
		İlköğ. Mat. Öğrtm.	7 k	23	% 2,2	
			16 e			
		Resim-İş Öğrtm.	13 k	21	% 2	
			8 e			
		Müzik Öğrtm.	30 k	59	%5,6	
			29 e			
GAZİ ÜNİVERSİTESİ	Eğitim Fakültesi	Rehb. ve Psk. Danış.	128 k	177	% 16,9	
			49 e			
		İngilizce Öğrtm.	44 k	62	% 6	
			18 e			
		Sosy. Bilg. Öğrtm.	17 k	33	%3,1	
			16 e			
		Coğrafya Öğrtm.	12 k	25	%2,4	
			13 e			
		Felsefe Gr. Öğrtm.	20 k	30	%2,9	
			10 e			
		Kimya Öğrtm.	11	11	%1,1	
			Türkçe Öğrtm.	6 k	13	%1,2
		7 e				
		Eğitim Bil.Enst.	Felsefe Öğrtm.	38 k	42	% 4
4 e						
Biyoloji Öğr	28 k		32	% 3		
Diş Hk.Fk.	Diş Hekimlğ.	15 k	22	%2,1		
		7 e				
Genel Toplam					1048	

Tablo-1 incelendiğinde araştırmaya katılan toplam 1048 öğrencinin 327'si (%31) Erciyes Üniversitesi'nde, 274'ü (%26) İnönü Üniversitesi'nde, 447'si (%43) ve Gazi Üniversitesi'nde öğrenim görmektedir. Araştırmaya katılan (ve cinsiyetini belirtmiş olan) öğrencilerden (%59) 511'i kız ve (%41) 357'si erkektir. Bu öğrencilerin yaş dağılımı 17-23 arasında değişmektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Aşağıda önce bu araştırmada Türk üniversite öğrencilerine uyarlanan orjinal Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları anlatılmıştır. Sonra da bu araştırmada Türk üniversite öğrencilerine uyarlanan Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin uyarlama sürecinde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sunulmuştur.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada incelenen demografik değişkenler (ad, soyad, cinsiyet, öğrenim görülen üniversite, fakülte ve bölüm adları) hakkında bilgi toplayabilmek amacıyla, araştırma sürecinde araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" geliştirilmiştir.

3.3.2. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği :BARTÖ (Domain-Specific Risk-Attitude Scale :DOSPERT, Weber, Blais ve Betz, 2002)

Teorik temeli, yukarıda BÖLÜM 2.1.4. başlığı altında belirtildiği gibi büyük ölçüde Beklenen Fayda Karar Teori ve Risk Geri Dönüşüm Teori'lerine dayandırılarak geliştirilen orijinal BARTÖ'nün psikometrik çalışmaları üç ardışık çalışma yapılarak ortaya konulmuştur. Bu üç çalışma aşağıda özetlenerek sunulmuştur.

3.3.2.1 Orijinal BARTÖ'nün Geçerliliği ve Güvenirliği İle İlgili Çalışma (Çalışma 1)

Weber ve diğerleri (2002) BARTÖ'yü geliştirme sürecinde ilk aşamada, Amerika'da Ohio State Üniversitesi'nde psikolojiye giriş dersini almakta olan, 16-46

yaşlar arasında, yaş ortalamaları 18 olan, birinci ve ikinci sınıfa devam eden 307 kadın ve 253 erkek olmak üzere, toplam 560 üniversite öğrencisine BARTÖ'nün taslak formunu 50-70 kişilik gruplar halinde uygulamışlardır. Ölçeğin, ilk madde havuzu 101 maddeden oluşturulmuş ve finans, sağlık/güvenlik, eğlence, etik, sosyal olmak üzere beş farklı risk alanını içermiştir. Araştırmacılar bu alanları, batı kültürlerindeki genç erişkinlerin karşılaştığı her türlü risk alma durumlarını kapsayıcı olması amacıyla, risk almayı ölçen araçların ve risk davranışları hakkındaki alanyazının incelenmesi sonucu tanımlamışlardır. Riskli finans davranışlarını değerlendiren 21, sağlık/güvenlik davranışlarını değerlendiren 20, ve eğlence, etik ve sosyal riskli davranışları değerlendiren sırasıyla 17, 19 ve 24 madde bulunmaktaydı. Örnek maddeler şu şekildeydi: “Bir arkadaş için yeni bir araba kredisine ortak imza atmak” (finans), “Son iki saat içerisinde üç bardak içki içtikten sonra eve giderken araba kullanmak” (sağlık/güvenlik), “Bungee jumping yapmayı denemek” (eğlence), “Sınavda kopya çekmek” (etik) ve “Sosyal bir ortamda popüler olmayan bir konu hakkında ne düşündüğünü açıkça söylemek” (sosyal). (Weber ve diğerleri, 2002)

DOSPERT'in ilk taslak formu iki türde uygulanmıştır. Cevaplama şekli 5'li likert tipinde sunulmuştur. Cevaplayıcılar Risk-Davranış ölçeği için, “...her bir faaliyette bulunma ihtimalinizi belirtiniz” yönergesiyle, puanlaması 1'den (“Son derece olasılık dışı”) 5'e kadar (“Son derece muhtemel”) değişen beş puanlı bir ölçekte risk davranışlarında bulunma ihtimallerini derecelendirmişlerdir. Risk-Algılama ölçeği için cevaplayıcılar, “... her bir durumun ne kadar riskli olduğuna dair sezgi düzeyinizi belirtiniz” yönergesiyle, 1'den (“Hiç riskli değil”) 5'e kadar (“Son derece riskli”) değişen beş puanlı bir ölçekte riskli davranışların her birinin getirdiği riski algılarını derecelendirmişlerdir.

İkinci aşamada, 10'ar maddeli alt ölçekler oluşturmak amacıyla, her alt ölçeğe madde-toplam korelasyonu .40 civarında olan 10'ar madde belirlenmiştir. Böylece 50 maddeli beş boyutlu Belirli Alanlara Özgü Risk Tutum Ölçeği'nin ilk taslak formu oluşturulmuştur. Bu 50 maddelik ilk taslak formun yapı geçerliği için, CEFA: Comprehensive Exploratory Factor Analysis (Browne ve diğerleri, 1999: Akt. Weber ve diğerleri, 2002) programıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları 50 maddelik ölçeğin önce 6 faktörden (= boyut) oluştuğunu göstermiştir. Bu 6 faktör toplam varyansın %40'ını açıklamıştır. Ancak araştırmacılar ikinci bir rotasyon

döndürme yaparak ölçeğin önce ortaya attıkları beş faktörlü yapısına ulaşmayı amaçlamışlardır. Bu inceleme sonucunda ölçeğin bekledikleri beş faktörlü yapısına ulaşmışlardır. Bu beş faktörlü yapı toplam varyansın %38,5'ini açıklamıştır. Ölçeğin alt boyutlarına; finans, sağlık/güvenlik, eğlence, etik, sosyal adlarını vermişlerdir.

Çalışma 1'de ayrıca araştırmacılar ilk taslak 50 maddelik risk ölçeğini öğrencilere Risk Algıları ve Risk Tutumları adı altında iki kez uygulamışlardır. Bu uygulamanın sebebi ise bir davranışı ne kadar riskli gördükleri ve riskli davranışta bulunma arasındaki ilişkiyi görmek ve ölçeğin faktör yapısını bu iki durumda incelemektir. Bu görüş sosyal psikolojide yaygın olup, araştırmacılar sosyal psikologların bu görüşünü test etmek istemişlerdir.

3.3.2.2 Orijinal BARTÖ'nün Yeniden Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları (Çalışma 2)

İkinci çalışmada ölçeğin güvenirliliği için test-tekrar test kararlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerliği için ise benzer ölçeklerle ve sosyal beğenirlikle ilişkisi incelenmiş ve ayırt edici geçerlik çalışmaları yapılmıştır. BARTÖ'nün benzer ölçeklerle ilişkisini incelemek için Risk-Davranış Ölçeği'nden alınan puanlarla; Kogan ve Wallach'ın Risk-Tutum Ölçeği'nden alınan puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular, beklenildiği gibi iki ölçek arasındaki puanlar arasında güçlü ilişkiler göstermiştir. Ayrıca BARTÖ'nün geçerliği için, bu ölçekten alınan puanlarla Zuckerman'ın Heyecan Arama Ölçeği'nden alınan puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular beklenildiği gibi iki ölçeğin alt ölçekleri arasında ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bunların yanı sıra, ölçeğin sosyal beğenirlikten etkilenip etkilenmediğini belirlemek için BARTÖ'den alınan puanlarla Paulhaus'un Sosyal Beğenirlik Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular BARTÖ'nün sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir.

3.3.2.3 Orijinal Risk Ölçeğine İlişkin Son Çalışma (Çalışma 3)

Risk ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışmalarını daha da geliştirmek için araştırmacılar üçüncü bir inceleme daha yapmışlardır. Bunun için, çalışma 1'de ortaya çıkarılan altı faktör modelini tekrarlamak istemişlerdir.

Çalışma 1 ve 2’de kullanılan 50 maddeye 14 madde daha eklemiştir. Katılımcılar 64 maddelik bu yeni formu hem Risk-Algılama hem de Risk-Davranış ölçekleri olarak iki kez cevaplamışlardır. Önce bu 64 maddeli Risk-Davranış ölçeği üzerinde açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları altı faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Altı faktör modeli varyansın %50.3’ünü açıklamıştır. Ortaya çıkan faktör yüklemelerinde yatırım davranışları varyansın %7.6’sını, kumar davranışları varyansın %3.7’sini, sağlık/güvenlik ile ilgili davranışlar varyansın %21.1’ini, eğlence ile ilgili davranışlar varyansın %6.0’sını, etik ile ilgili davranışlar varyansın %3.2’sini ve sosyal davranışlar varyansın %8.6’sını açıklamıştır. Risk-Algılama ölçeği üzerinde yapılan faktör analizi de benzer bir faktör yapısı vermiştir. Altı faktör modeli varyansın %47.0’sini açıklamıştır. Ortaya çıkan faktör yüklerinde yatırım davranışları varyansın %5.2’sini, kumar davranışları varyansın %4.5’ini, sağlık/güvenlik ile ilgili davranışlar varyansın %19.7’sini, eğlence ile ilgili davranışlar varyansın %6.3’ünü, etik ile ilgili davranışlar varyansın %3.8’ini ve sosyal davranışlar varyansın %7.4’ünü açıklamıştır.

Bu çalışmada cinsiyet farklılıkları da incelenmiştir. Çalışma 1’de olduğu gibi, kadın ve erkekler hem risk algılamalarında hem de risk davranışlarında farklılık göstermişlerdir. Erkeklerin risk davranış puanları, kadınlara göre önemli ölçüde yüksek bulunmuştur. Kadınlar sosyal alt ölçeği dışındaki ölçeklerde erkeklere göre daha az risk davranışı belirtmişlerdir. Her iki cins için de risk davranışları kumar alt ölçeğinde en düşük (1.65), sosyal alt ölçeğinde en yüksek (3.63) olarak bulunmuştur.

Yapılan çalışmaların sonucunda, aracın son hali olan altı boyutlu 40 maddelik ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçekteki maddeler arasındaki ortalama korelasyon .26 olarak hesaplanmıştır.

3.3.2.4 BARTÖ’nün Yetişkinler İçin Revize Edilmiş Formu

Weber ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen DOSPERT, Blais ve Weber (2006) tarafından revize edilmiştir. Ölçeğin revize edilmiş formu ayrıca Fransızca’ya da çevrilmiştir. Ölçeğin daha geniş bir çalışma grubunda, farklı toplum gruplarına mensup cevaplayıcılara uyarlanabilir maddeleriyle ölçeğin kısa bir formunu oluşturmak için, ölçeği farklı kültürlerde kullanan önceki araştırmacılardan alınan geribildirimlerden yararlanarak orijinal ölçeğin 40 maddesi gözden geçirilmiş ve ölçeğe 8 yeni madde

eklenmiştir. Örneğin, “önemli bir konuda babanızın fikrine katılmamak” maddesinin yerini “önemli bir konuda otorite sayılan bir kimsenin fikrine katılmamak” almıştır. Cevap formundaki 5’e kadar olan puanlama seviyesi, ölçmedeki hassasiyeti arttırmak için 7’ye çıkarılmıştır. Oluşturulan 48 maddelik grup 372 İngilizce ve 394 Fransızca konuşan cevaplayıcılara verilmiştir. Her bir grup random yöntemle iki alt gruba bölünerek, her bir kültürden tek bir alt grubun verileri analiz edilmiş ve bunun sonucunda ölçeğin madde sayısı azaltılmıştır (Blais ve Weber, 2006).

3.3.3 Sosyal Beğenirlik Ölçeği

Bu araştırmada Türkçe BARTÖ’nün sosyal beğenirlik faktöründen etkilenip etkilenmediğini incelemek için araştırmaya katılan bir grup öğrencinin BARTÖ’den ve Sosyal Beğenirlik Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasındaki ilişki derecesi belirlenmiştir. Sosyal beğenirlik değişkeninin ölçümünde Kozan (1983) tarafından geliştirilen Sosyal Beğenirlik Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek “doğru-yanlış” biçiminde işaretlenen 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeği puanlayan kişi sosyal beğenirlik yönünde verdiği her yanıt için bir puan almaktadır. Puanlar 0-20 arasında değişmekte olup, yüksek puan sosyal beğenirlik eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir.

3.3.4 İşlem Yolu

BARTÖ’nün Türkçe’ye çeviri ve deneysel Türkçe formunu oluşturma süreci için iki aşamalı çalışma yapılmıştır. Birinci aşamada; BARTÖ’nün İngilizce formu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim dalında görev yapan, İngilizce’ye hakim üç öğretim üyesi ve İngilizce öğretmenliği bölümünde görev yapan iki öğretim üyesi tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Sonra bu öğretim üyelerinin her bir maddeyle ilgili çevirileri birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Çeviri açısından birbiriyle uyum derecesi yüksek olan maddeler belirlenerek ölçeğin orijinalindeki gibi BARTÖ’nün 40 maddelik Türkçe çeviri formu oluşturulmuştur.

Orijinal BARTÖ’deki özellikle 3 maddenin [(30. madde) “Yıllık gelirinizin %10’unu devlet bonosuna yatırmak”, (37. madde) “En az bir kere bungee-jumping yapmayı denemek” ve (38. madde) “Eğer yapabiliyorsanız kendi küçük uçağınızı uçurmak”] Amerikan kültüründeki risk alma davranışlarını çok yansıttığı görülmüştür.

Bu maddelerin yerine alternatif ifadeler yazılmıştır (sırasıyla 27., 15. ve 40. maddeler). Bu maddelerin ölçmeyi amaçladığı risk davranışları Amerikan kültüründe ve sosyal yaşamında olağan davranışlardır. Fakat söz konusu davranışları ülkemizdeki üniversite öğrencilerinin çoğunun gerçekleştirmesi olanaksızdır. Çünkü ülkemizde kendi küçük uçağını yapma ve uçurma imkanına sahip olma özellikle de üniversite öğrencilerinin pek çoğu için mümkün görünmemektedir. Benzer şekilde, bungee-jumping'in çok az sayıda yerde yapılmasından dolayı ülkemizde üniversite öğrencilerinin çoğunun bungee-jumping yapma imkanına sahip olmadığı görülmektedir. Ülkemizdeki üniversite öğrencileri arasında yıllık gelirini devlet bonosuna yatıran öğrenciyi görmek olanaksızdır. Çünkü üniversite öğrencilerinin %99'unun belirli bir işi ve kazancı yoktur. Öğrencilerin hemen hepsi ailesinden aldığı parayla ya da burslarla geçinmektedir.

Türk üniversite öğrencilerinin içerisinde bulunduğu kültürü az yansıttığı düşünülen 22 ifadede, içerikten çok sapmamak kaydıyla değişiklikler yapılmıştır. Bu araştırmada değişiklik yapılan maddelerden bazılarının orijinal çevirileri ve üzerinde yapılan değişiklikler şöyledir: (orijinal ölçekte 3. madde) “Bir günlük gelirinizi at yarışına yatırmak” maddesi, “(3) Bir günlük harçlığınızla iddaa oyunu veya at yarışı için bahse girmek” şeklinde; (orijinal ölçekte 6. madde) “Dramatik bir fotoğraf için arabayla bir kasırgayı ya da hortumu kovalamak” maddesi, “(6) Bir fotoğraf çekmek için aşırı yağmurda, karda ve fırtınada kalmayı göze almak” olarak; (orijinal ölçekte 14. madde) “Başkasının bir işini kendi işinizmiş gibi tanıtmak” maddesi, “(13) Başkasının yaptığı bir ödevi kendiniz yapmışsınız gibi öğretmeninize göstermek” olarak değiştirilmiştir. Ancak bu maddelerdeki kültürel farklılıklara dayanarak, risk tutumlarına ilişkin farklar olabileceği düşüncesiyle orijinal ölçekteki 40 maddeye 18 alternatif madde geliştirilerek ilave edilmiştir. Bu 58 maddedeki ifadelerin Türk üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarına yönelik tutumlarını içerip içermediklerini belirlemek için uzman görüşüne başvurularak kapsam geçerliği çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada uzmanlar 58 maddeden 7'sinde bazı ifade değişiklikleri önermişlerdir. Uzmanların bu önerileri doğrultusunda değişiklikler yapılarak BARTÖ'nün 58 maddelik Türkçe taslak formu oluşturulmuştur.

İkinci aşamada; uzman görüşüne sunulan 58 maddelik BARTÖ Türkçe Taslak Formdaki maddelerin 17-23 yaşlardaki üniversite öğrencileri tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek amacıyla Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim

Bilimleri Bölümü PDR anabilim dalında 1. sınıfta (n=11) ve 4. sınıfta (n=9) öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilerden, ifadelerin anlaşılabilirliği açısından maddeleri incelemeleri istenmiştir. Bu çalışma sonucunda taslak Türkçe (58 maddelik) BARTÖ oluşturulmuştur. Ölçekteki maddelerdeki ifadelerin açık bir şekilde öğrenciler tarafından anlaşıldığı görülmüştür.

Orijinal BARTÖ 5’li derecelmeli Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe cevaplar (1= Hiç uygun değil, 2= Uygun değil, 3= Emin değilim, 4= Uygun, 5= Çok uygun) şeklinde verilmektedir. Ölçek 6 boyuttan oluşmaktadır. Ölçekteki alt boyutların ve bu boyutlardaki maddelerin dağılımı sırasıyla şöyledir: etik: 8, yatırım: 4, şans oyunları: 4, sağlık/güvenlik: 8, eğlence: 8, sosyal: 8. Orijinal BARTÖ’den alınan en düşük puan 40 en yüksek puan 200’dür. Yüksek puan risk almaya yönelik tutumun yüksek olduğunu, düşük puan ise düşük olduğunu göstermektedir. Türkçe taslak BARTÖ de 5’li derecelmeli Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe cevaplar (1= Hiç uygun değil, 2= Uygun değil, 3= Emin değilim, 4= Uygun, 5= Çok uygun) şeklinde verilmektedir.

BARTÖ’nün Uygulanması.- BARTÖ’nün Türkçe taslak formu 2008 yılı Mayıs-Haziran ayları içerisinde Erciyes Üniversitesi, İnönü Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi’nin çeşitli fakültelerinde 5 haftalık zaman dilimi içerisinde, uygulamaya katılmaya gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Uygulamalar uygulamanın yapıldığı sınıfta bulunan öğretim üyeleri ve görevlileri tarafından yapılmıştır. Bu aşamada ilk olarak öğrencilere uygulayıcılar tarafından çalışmanın amacı açıklanarak öğrenciler motive edilmiş ve daha sonra ölçeğin yönergesi okunmuştur. Öğrenciler yanıtlarını 1’den 5’e kadar olan puanlamayla, soruların hemen karşısında görülebilecek şekilde hazırlanan cevap formuna işaretlemişlerdir.

Bu araştırmada ölçeğin güvenilirliği için kararlılık katsayısını belirlemek amacıyla BARTÖ’nün 58 maddelik son formu 15 gün arayla n = 50 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi PDR Anabilim dalı, 3. ve 4. sınıflarında ve İngilizce Öğretmenliği 4. sınıfında öğrenim görmekteydiler.

BARTÖ’nün geçerlik çalışmaları için iki ayrı çalışma yapılmıştır. Birincisinde BARTÖ’nün ayırt edici geçerliğini belirlemek amacıyla ilgili literatürdeki kuramsal

görüşler ve önceki araştırmalar incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda BARTÖ yüksek risk içeren dağcılık sporunu yapan olan $n = 34$ üniversite öğrencisine ve yüksek risk içeren sporları yapmayan $n = 110$ üniversite öğrencisine uygulanmıştır.

BARTÖ'nün geçerliği için, sosyal beğenirlikten etkilenip etkilenmediğini belirlemek amacıyla $n=110$ üniversite öğrencisine BARTÖ ve Sosyal Beğenirlik Ölçeği (Kozan, 1983) uygulanmıştır.

3.3.5 Çözümleme Yöntemleri

Araştırmanın amacı olan Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında, açımlayıcı ve doğrulamayı faktör analizi tekniğinden yararlanılmıştır (Kline, 2005).

Bu araştırmada Türkçe BARTÖ'yle ölçölmek istenilen risk alma davranışlarına yönelik tutumlarla ilgili değişkenler arasındaki muhtemel ilişkileri açığa çıkarmak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi çok sayıdaki değişken arasında ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde sunulmasını sağlayan çok değişkenli bir analiz türüdür. Birbirleri ile ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ve daha az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir oluşumu ya da olayı açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir. Kısacası açımlayıcı faktör analizi, yapı geçerliğine ilişkin yapıların madde faktör yüklerini hesaplayabilmektedir (Green ve Salkind, 2008; Kline, 2005). Açımlayıcı faktör analiziyle belirlenen değişkenler arasındaki ilişkinin doğruluğunu test etmek için ise doğrulamayı faktör analizi yapılmıştır (Fidell ve Tabachnick, 2007).

Araştırma kapsamında toplanan verilerin özömlenmesi üç ardışık aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamaların ilkinde, veri setinde yer alan değişkenlerin (madde) faktör analizi sayıltılarını ne derece karşladıkları araştırılmıştır. İkinci aşamada, faktör parselleme yöntemiyle her bir alt boyut altında bulunması beklenen maddeler ayrı ayrı açımlayıcı faktör analizi yapılarak incelenmiş, bunun sonucunda ölçeğin her bir alt boyutunda bulunması gereken maddeler ve alt boyutların ölçömlerine ait güvenirlik

katsayıları hesaplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi çalışmaları, farklı faktör çıkarım yöntemleri kullanan bir program olmasından dolayı CEFA-Statistica 8 (Browne, Cudeck, Tateneni ve Mels, 1999: Akt. Weber ve diğerleri, 2002) programı kullanılarak yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları ise LISREL 8.72 programı kullanılarak yapılmıştır. Analiz çalışmalarının son aşamasında ise alt ölçeklerin faktör puanları üzerinde doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Böylelikle ölçeğin faktörleri arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada hata payı .05 olarak alınmıştır.

Sayıtların İncelenmesi

Örneklem büyüklüğü.- Büyük örneklemelerden hesaplanan kovaryans ve korelasyon katsayıları, küçük örneklemelerden hesaplanana oranla daha durağan bir nitelik taşımaktadır. Yapısal modeller değişkenler arasındaki kovaryanslara dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Çoğu kez 200 kişilik bir örneklem en azından orta büyüklükteki modeller için yeterli görülmeyle birlikte, çoklu regresyonda olduğu gibi, beklenen etki büyüklükleri ve değişkenlerin dağılımları analizin gücünden etkilenmektedir. Bu nedenle örneklem büyüklüğü belirlenirken, parametre * (> 10) kişi önerilmektedir (Kline, 2005). Bu açıklamalar doğrultusunda, Çok Boyutlu Risk Alma Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için araştırma grubunun yeterince büyük ($n=1.048$) olduğu sonucuna varılmıştır.

Eksik Değerler.- Eksik değerlerin (boş bırakılanlar) oranı, maddelerin hiçbirinde % 5'i aşmamıştır. Veri setinde yeterli sayıda gözlem bulunduğundan, analizler eksik veri içermeyen gözlemler üzerinde yapılmıştır.

Aykırı Gözlemler.- Modelde yer alan değişkenler standartlaştırılmış ve $Z_{.001} > 3.29$ değerinden büyük gözlemlerin sayısı 18 maddede ortalama 23 olarak bulunmuştur. Bulguların ayrıntılı incelenmesi sonucunda, aykırı gözlemlerin maddelere gelişigüzel dağıldıkları görülmüştür. Örneklem yanlılığın bulunmaması, çıkarılmaları durumunda büyük oranda veri kaybına yol açması nedeniyle, univariate aykırı gözlemler için herhangi bir işlem yapılmamıştır. Bu işlemi takiben Mahalonobis uzaklık değeri de

hesaplanmış, $\chi^2_{58;0.001} = 97.03$ 'den büyük 93 gözlem multivariate aykırı değer olarak tanımlanmıştır. Veri setinde çok sayıda multivariate aykırı gözleme rastlanması, univariate aykırı gözlemlerin varlığına dayandırılmış ve veri setinden multivariate aykırı gözlemler çıkarılmamışlardır.

Çoklu Değişme.- Veri setinde tolerans, VIF ve koşul endekslerine bağlı olarak maddeler arasında çoklu değişimin (multicollinearity) olmadığı sonucuna varılmıştır. Diğer bir ifadeyle, sifıra yaklaşan tolerans, 5 -10'dan büyük VIF ve 0.50'den büyük iki varyansın eşlik ettiği 30'dan büyük koşul endeksine rastlanmamıştır (EK- 1).

Normallik.- Maddelerin univariate normal dağılım özelliklerine ne derece sahip oldukları, eğiklik ve basıklık katsayıları; multivariate normal dağılım gösterip göstermedikleri ise Mardia'nın eğiklik ve basıklık testleriyle incelenmiştir. Bulgular 3 değişkenin negatif, 46 değişkenin ise pozitif yönde çarpık olduğunu göstermektedir. Ayrıca 26 değişkenin normal dağılıma göre sivri, 24 değişkenin ise daha basık olduğu saptanmıştır (EK-2). Madde dağılımlarının normalden sapması, aykırı gözlemlere dayandırılmış; eğikliğin yön ve şiddeti maddeler arasında farklılık gösterdiğinden, yorumlamanın güçleşeceği düşüncesiyle dönüştürme (transformasyon) yapılmamıştır.

Kline (2005) SEM tahmin yöntemlerinin kullanıldığı Monte Carlo benzetim çalışmalarına dayalı olarak, eğiklik endeksinin 3'ten, basıklık endeksinin ise 10'dan büyük olması durumunda değişkenlerin normal dağılım özelliği taşımadıklarını belirtmektedir (Kline, 2005). Bir çözüm yolu olarak, Schumacker ve Lomax (2004) puan dağılımının eğik olması durumunda katılımcı sayısını artırmayı ya da doğrusal dönüşümler kullanmayı önermektedir. Ayrıca dağılım pozitif basık olduğunda eliptik tahmin yöntemlerinin kullanılmasını, negatif basıklıkta ise örnekleme artırma ya da bootstrapping yapılmasını dile getirmektedir (Schumacker ve Lomax, 2004). Fidell ve Tabachnick ise (2007) değişkenlerin istatistiksel bakımdan önemli ölçüde eğik olmalarının, büyük örneklemlerde analiz sonuçlarını değiştirecek şekilde bir farklılık oluşturmadığını ifade etmektedirler. Fidell ve Tabachnick (2007)'e göre, veri dağılımlarında istatistiksel bakımdan önemli eğiklik değerleri bulunsa da, büyük örneklemlerde eğiklik katsayılarına ilişkin standart hata değerlerinin etkileri

azalmaktadır. Ayrıca benzer bir durum basıklık katsayısı için de geçerli olup, hatalı (düşük) varyans tahminleri; örneklem büyüklüğü 100'ü aşması durumunda pozitif basıklık, 200'ü geçmesi durumunda ise negatif basıklık için ortadan kalkmaktadır (Fidell ve Tabachnick, 2007). Bu açıklamalardan hareketle, katılımcı sayısının (n= 1.048) büyüklüğü nedeniyle, madde dağılımlarının normal olmayışının analiz sonuçlarını etkilemeyeceği sonucuna varılmış ve herhangi bir dönüştürme işlemi yapılmamıştır.

Doğrusallık.- Madde çiftleri arasındaki ilişkiler saçılma grafikleri ile incelenmiştir. Grafiklerin ayrıntılı incelenmesi sonucunda, değişken çiftleri arasında düşük düzeyde doğrusal ilişki bulunduğu görülmüştür. Düşük düzeyde doğrusal ilişkilerin gözlenmesi, maddelerin normal dağılmamasına dayandırılmıştır (EK- 3)

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde, Türkçe BARTÖ'nün geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ)'ni Türkçe'ye uyarlarken, geçerlik çalışmaları kapsamında ölçeğin ön görülen kuramsal yapıya uygunluğu araştırılmıştır. Bu inceleme kapsamında önce BARTÖ'nün Türkçe uyarlamasının faktör yapısı açıklayıcı faktör analizi (AFA) kullanılarak incelenmiştir. AFA'nın ilk aşamasında veri setinde yer alan değişkenlerin (madde) faktör analizi sayıtlarını ne derece karşıladıkları araştırılmıştır. Bir sonraki aşamada faktör parselleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu amaçla, ölçeğin orijinal boyutları (=faktör) tek tek alınarak her bir alt boyut için hesaplanan ortalama ve standart sapma değerleri, faktör yükleri bulunmuştur. Sonra bu işlemleri takiben güvenirlik çalışmaları için madde istatistikleri ve alt boyutların iç tutarlılık katsayıları sırasıyla aşağıda verilmiştir. Analiz çalışmalarının son aşamasında ise alt ölçeklerin faktör puanları üzerinde doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Aşağıda sırasıyla BARTÖ'ye ilişkin ölçüm modeli ve faktör puanlarına dayalı test edilen yapısal model sunulmuştur. BARTÖ'nün ayırt edici geçerlik çalışmaları için, üniversite öğrencileri ile dağcılık kulübüne üye dağcı öğrencilerin BARTÖ'den aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Ayrıca BARTÖ'nün sosyal beğenirlik faktöründen etkilenip etkilenmediğini belirlemek için de yine üniversite öğrencilerinin BARTÖ ve Sosyal Beğenirlik Ölçeği'nden (Kozan, 1983) aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmanın ikinci amacını gerçekleştirmek için de üniversite öğrencilerinin BARTÖ'den aldıkları puanlar cinsiyete göre karşılaştırılmıştır.

4.1. Türkçe Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin Faktör Yapısının İncelenmesine İlişkin Bulgular

Weber, Blais ve Betz (2002) ölçeğin geçerliği için iki tür faktör analizi yapmışlardır. Weber ve diğerleri (2002) risk almanın finans, sağlık/güvenlik, eğlence, etik ve sosyal olmak üzere beş boyuttan oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte finans boyutunun yatırım ve şans oyunları olmak üzere iki boyuta ayrıldığını, bu nedenle BARTÖ'nün altı boyuttan oluştuğunu ifade etmişlerdir. Bu açıklamaların ölçeğin Türkçe uyarlaması için de geçerli olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle ilk aşamada CEFA kullanılarak (eğik döndürmeli) 5 boyutlu açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

BARTÖ Türkçe Uyarlamasının Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları (5 boyut)

Maddeler	Güvenlik- Eğlence Faktörü	Günlük Yaşamda Etik- Sağlık Faktörü	Yatırım Faktörü	Okulda Etik Faktörü	Şans Oyunları Faktörü
M5				.53	
M13				.60	
M16				.46	
M20				.42	
M25		.40			
M53		.43			
M55		.36			
M12		.44			
M54			.81		
M56			.58		
M36			.65		
M27			.34		
M3					.67
M11					.69
M22					.78
M24					.43
M4		.49			
M7		.28			
M52		.48			
M28				.37	
M30	.36				
M35	.21				
M37	.57				

Tablo 2 devam

Maddeler	Güvenlik- Eğlence Faktörü	Günlük Yaşamda Etik- Sağlık Faktörü	Yatırım Faktörü	Okulda Etik Faktörü	Şans Oyunları Faktörü
M38	.26			.30	
M2	.40				
M6	.34				
M15	.31				
M18	.38				
M21	.51				
M29	.45		.32		
M40	.48	.33			
M57	.42				
M33		-.30			
M10		.29			
M17				.26	
M19			.23		
M23					
M26	.37	.36			
M32	.27				
M58	.25		.22	.25	

Tablo 2’de görüldüğü gibi, BARTÖ Türkçe uyarlamasına ilişkin faktör yapısı, ölçeğin orijinal formundan farklılık göstermektedir. “Etik” ana boyutundaki maddeler iki alt faktör altında toplanmıştır. Etik ana boyutundaki bu maddelerin içerikleri incelendiğinde, faktörlerden birinde “okulla ilgili etik davranışlar” ın, diğer faktörde ise “gündelik yaşamdaki etik” ile ilgili maddelerin yer aldığı görülmüştür (bu maddelerin faktör yükleri $>.30$). Benzer şekilde, orijinal ölçekteki “sağlık/güvenlik” ana boyutu da bir faktörden oluşmak yerine, “sağlık” ve “güvenlik” ile ilgili maddeleri içeren iki alt faktörde toplanmıştır. “Gündelik yaşamdaki etik” maddeleri, orijinaldeki “sağlık” boyutundaki maddelerle; “güvenlik” maddeleri ise ölçeğin orijinalindeki “eğlence” ana boyutundaki maddelerle birleşmiştir. Öte yandan, ölçeğin orijinalindeki “finans” boyutundaki maddeler orijinal formda olduğu gibi, “yatırım” ve “şans” oyunları olmak üzere iki alt boyutta kümelenmişlerdir. Ölçeğin orijinalinde yer alan “sosyal” boyut maddeleri (10, 17, 19, 23, 26, 32, 33, 58) ise birden fazla boyutta yer alarak karmaşık bir yapı sunmuşlardır. Başka deyişle, 5 faktörlü analizde “sosyal” boyut ayrı bir faktör olarak bulunmamıştır. Yapılan analiz sonucunda, Weber ve diğerlerinin savdukları ancak ulaşamadıkları yapıya bu araştırmada ulaşılamamıştır. Bunun üzerine Weber ve diğerlerinin ortaya koyduğu gibi, ölçeğin 6 boyutlu yapısına ulaşıp ulaşılamayacağı

test edilmiştir. BARTÖ Türkçe uyarlamasına ilişkin 6 boyutlu yapı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

BARTÖ Türkçe Uyarlamasının Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları (6 boyut)

Maddeler	Güvenlik- Eğlence Faktörü	Şans Oyunları Faktörü	Yatırım Faktörü	Gündelik Yaşamda Etik- Sağlık Faktörü	Okulda Etik Faktörü	Sosyal Faktörü
M5					.45	
M13					.51	
M16					.39	
M20					.34	
M25				.44		
M53				.50		
M55				.43		
M12				.42		
M54			.86			
M56			.60			
M36			.69			
M27			.31			
M3		.68				
M11		.69				
M22		.78				
M24		.43				
M4				.49		
M7				.32		
M52				.48		
M28	.30				.41	
M30	.44					
M35	.31				.30	
M37	.59					
M38	.31				.29	
M2	.35					
M6	.22					.32
M15	.33					
M18	.39					
M21	.54					
M29	.33					
M40	.44			.31		
M57	.35					
M33						.54
M10	.22			.25		
M17						.25
M19						.29
M23						.22
M26	.30			.38		
M32						.25
M58						.41

Tablo 3'te görüldüğü gibi, BARTÖ'nün 6 faktörlü yapısı, ölçeğin orijinal formundan farklılık; Tablo 2'de sunulan 5 boyutlu yapısına ise benzerlik

göstermektedir. Bununla birlikte, 5 ve 6 boyutlu çözümlerde “sosyal” boyut dışında, madde – faktör ilişkileri paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak AFA ile, ileri sürülen kuramsal yapıya ulaşamamıştır. Hem AFA ile elde edilen boyutların yorumlanmasındaki zorluk hem de ölçeğin 5 boyutlu kuramsal yapısına bağlı kalma zorunluluğu nedeniyle, bir sonraki aşamada faktör parselleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu amaçla ölçeğin orijinal boyutları tek tek alınarak her bir alt boyut için hesaplanan ortalama ve standart sapma değerleri, faktör yükleri, madde istatistikleri ve alt boyutların iç tutarlılık katsayıları sırasıyla aşağıda verilmiştir.

4.1.1 Etik Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

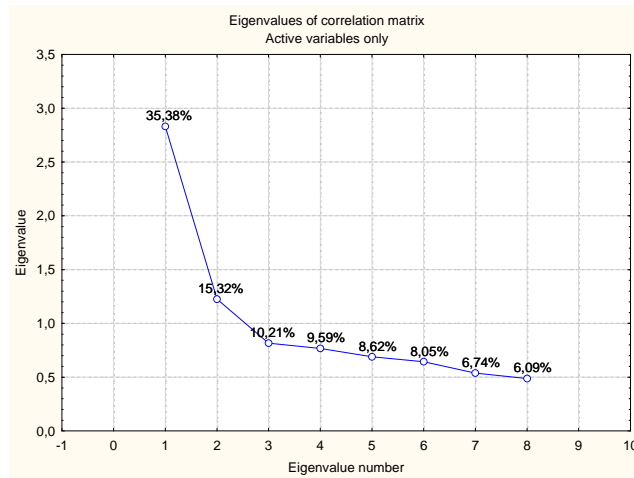
Ölçeğin İngilizce formunda etik faktörü tek alt boyuttan oluşmakta, madde - toplam korelasyon katsayıları 0.50 (0.37–0.63) aralığında değişmektedir. Ayrıca iç tutarlılık katsayısı .78’dir. Türkçe’ye uyarlama çalışması kapsamında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

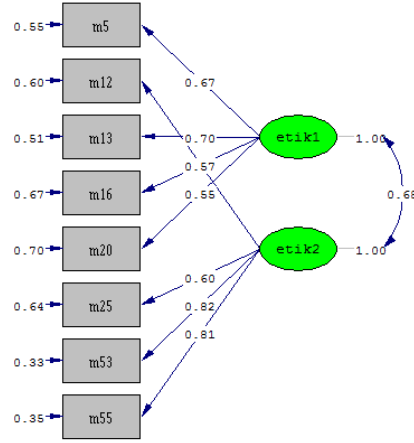
Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Maddeler	Test İstatistikleri		Madde İstatistikleri				
	Okulda Etik	Gündelik Yaşamda Etik	Sil. dur. Ortalama	Sil. dur. Varyans	Sil. dur. Std. sapma	Md. - Top. Korelas.	Sil. dur Alfa
5	.60		6.06	6.02	2.45	.51	.57
12		.58	3.90	2.52	1.59	.39	.60
13	.58		6.37	6.38	2.53	.52	.57
16	.52		6.63	6.92	2.63	.42	.64
20	.49		6.10	6.22	2.49	.40	.66
25		.55	4.07	3.31	1.82	.35	.63
53		.51	3.82	2.27	1.51	.49	.52
55		.48	3.75	2.21	1.49	.50	.51
Ortalama	8.39	5.18	13.56				
Standart sapma	3.20	2.02	4.43				
Cronbach alfa	.68	.64	.73				
Madde sayısı	4	4	8				
Açıklanan Varyans	35.38	15.32	50.7				

Tablo 4’te etik boyutuna ait maddeler ve bu maddelere ait katsayılar verilmiştir. Türkçe’ye uyarlama çalışmasında gerek temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen özdeğer grafiği (scree plot), gerekse de doğrulayıcı faktör analizi sonucu, etik faktörünün birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür (ŞEKİL 2-3). I. boyutta okul yaşamındaki etik davranışlara (örneğin; m5: “Sınavda kopya çekmek”; m13: “Başkasının yaptığı bir ödevi kendiniz yapmışsınız gibi öğretmenimize göstermek”) ait maddeler yer almıştır. II. boyutta ise okul dışında, gündelik yaşamdaki etik davranışlara (örneğin; m12: “Evlü bir kadın ya da erkeğe telefonla, e-maile ya da yüzüne söyleyerek çıkma teklif etmek”; m25: “Dükkan dan küçük bir eşyayı gizlice almak (örneğin; bir ruj veya kalem vb.)” yönelik maddeler kümelenmiştir. İki alt boyut arasındaki korelasyon katsayısı .41 olarak bulunmuştur. I. boyutta yer alan maddeler .49 - .60 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .35 korelasyon katsayısına sahiptir. II. boyuttaki maddeler .48 - .58 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .32 korelasyon katsayısına sahiptir. Ayrıca alt boyutların iç tutarlık katsayıları sırasıyla .68 ve .64’tür. Alt boyutlar arasındaki ilişki nedeniyle maddeler birlikte ele alındığında iç tutarlık katsayısı .73’tür. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin uyum katsayıları (KiKare₂₀=443.45; P=.00; GFI=.90; AGFI=.83; CFI=.91; RMSEA= .14). Araştırma kapsamında önerilen alternatif modelin uyum katsayıları ise (KiKare₁₉=138.56; P=.00; GFI=.97; AGFI=.94; CFI=.97; RMSEA= .08)’dir. Buna göre önerilen model, verilere kuramsal modelden daha iyi uymaktadır (Fark Kikare₁=304.89).

Şekil 2. Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Şekil 3. Etik Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

4.1.2 Finans Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Ölçeğin İngilizce formunda finans faktörü, yatırım ve şans olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutların madde - toplam korelasyon katsayıları sırasıyla 0.68 (0.61–0.73) ve 0.75 (0.72–0.80) aralığında değişmektedir. Ayrıca iç tutarlık katsayısı .84 ve .89'dur. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

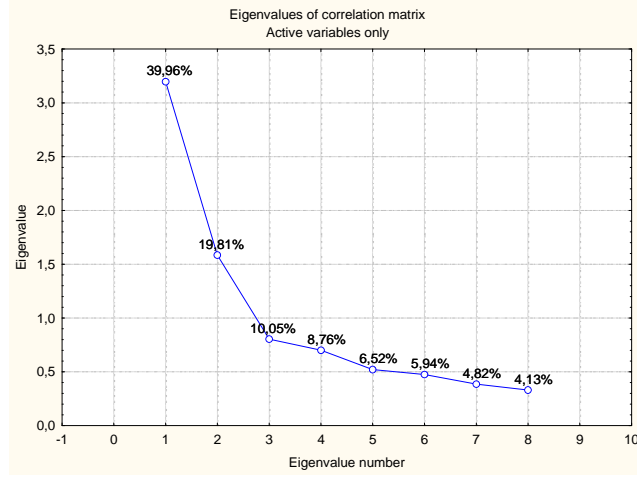
Tablo 5

Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

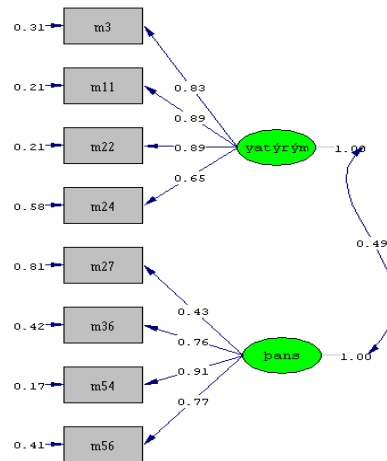
Maddeler	Test İstatistikleri		Madde İstatistikleri				
	Şans	Yatırım	Sil. dur. Ortalama	Sil. dur. Varyans	Sil. dur. Std. sapma	Md. - Top. Korelas.	Sil. dur Alfa
54		.71	6,98	7,30	2,70	.70	.60
56		.60	7,47	8,88	2,98	.57	.69
36		.67	6,99	8,19	2,86	.59	.67
27		.46	6,67	1.03	3,17	.36	.79
3	.64		4,25	4,10	2,02	.60	.70
11	.66		4,40	4,72	2,17	.61	.72
22	.69		4,15	3,76	1,94	.67	.66
24	.53		4,03	4,09	2,02	.47	.78
Ortalama	5.61	9.37	14.97				
Standart sapma	2.62	3.76	5.26				
Cronbach alfa	.77	.75	.77				
Madde sayısı	4	4	8				
Açıklanan Varyans	39.96	19.81	.60				

Tablo 5'te finans boyutuna ait maddeler ve bu maddelere ait katsayılar verilmiştir. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında finans faktörünün, ölçeğin orijinal formunda olduğu gibi birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür (ŞEKİL 4-5). I. boyutta şansa ait maddeler (örneğin; m11: "Bir günlük harçlığınızla poker ya da benzeri bir oyun için bahse girmek."; m22: "Bir günlük harçlığınızla herhangi bir spor aktivitesinin sonucu için bahse girmek. (futbol maçı, bilardo müsabakaları vb.)" yer almıştır. II. boyutta ise yatırıma yönelik maddeler (örneğin; m54: "Bir aylık ya da bir dönemlik gelirinizin % 10 'unu kazanç sağlamak için bir yatırım şirketine yatırmak"; m36: "Bir yıllık ya da altı aylık harçlığınıza denk düşen parayı yüksek kar veren bir şirkete yatırmak") kümelenmiştir. İki alt boyut arasındaki korelasyon katsayısı .34 olarak bulunmuştur. I. boyutta yer alan maddeler .53 - .64 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .44 korelasyon katsayısına sahiptir. II. boyuttaki maddeler .46 - .71 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .48 korelasyon katsayısına sahiptir. Ayrıca Alt boyutların iç tutarlık katsayıları sırasıyla .77 ve .75'tir. Alt boyutlar arasındaki ilişki nedeniyle maddeler birlikte ele alındığında iç tutarlık katsayısı .77'dir. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören

tek faktör modelinin uyum katsayıları (KiKare₂₀=1476.16; P=.00; GFI=.74; AGFI=.53; CFI=.80; RMSEA= .26). Araştırma kapsamında önerilen kuramsal modelin uyum katsayıları ise (KiKare₁₉=163.77; P=.00; GFI=.96; AGFI=.93; CFI=.98; RMSEA=.09)'dur. Buna göre, önerilen model verilere tek boyutlu modelden daha iyi uymaktadır (Fark Kikare₁=1312.39).

Şekil 4. Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Şekil 5. Finans Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

4.1.3 Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Ölçeğin İngilizce formunda sağlık-güvenlik faktörü tek alt boyuttan oluşmakta, madde-toplam korelasyon katsayıları 0.41–0.55 aralığında değişmektedir. Ayrıca iç tutarlık katsayısı .77'dir. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

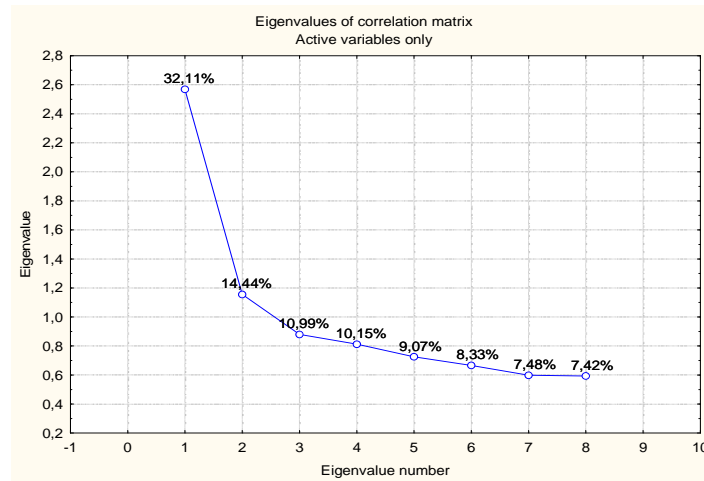
Tablo 6

Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

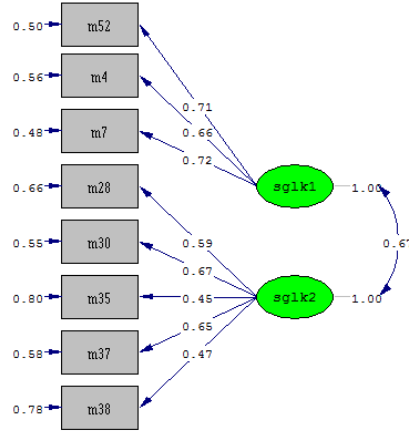
Maddeler	Test İstatistikleri		Madde İstatistikleri				
	Güvenlik	Sağlık	Sil. dur. Ortalama	Sil. dur. Varyans	Sil. dur. Std. sapma	Md. - Top. Korelas.	Sil. dur Alfa
4		.58	3,13	3,17	1,78	.30	.51
7		.56	2,57	1,38	1,17	.39	.28
28	.54		9,17	1,63	3,26	.45	.58
30	.42		9,67	1,95	3,31	.43	.59
35	.60		9,25	11,05	3,32	.37	.61
37	.45		9,18	1,22	3,20	.43	.58
38	.41		8,90	1,98	3,31	.34	.63
52		.54	2,73	1,81	1,35	.37	.29
Ortalama	11.54	4.21	15.71				
Standart sapma	3.93	1.95	5.00				
Cronbach alfa	.65	.50	.69				
Madde sayısı	5	3	8				
Açıklanan Varyans	32.11	14.44	46.55				

Tablo 6'da sağlık – güvenlik boyutuna ait maddeler ve bu maddelere ait katsayılar verilmiştir. Türkçeye uyarlama çalışmasında gerek temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen özdeğer grafiği (scree plot), gerekse de doğrulayıcı faktör analizi sonucu, sağlık - güvenlik faktörünün birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür (ŞEKİL 6-7). I. boyutta güvenliğe ait maddeler (örneğin; m28: “Ön koltukta yolcu olarak giderken emniyet kemerini takmamak”; m30: “Motosiklet

sürerken kask takmamak”) yer almıştır. II. boyutta ise, sağlığa yönelik maddeler (örneğin; m4: “Kendiniz kullanmak için yasal olmayan hap satın almak”; m7: “Bir gecede üç ya da daha fazla bardak alkollü içki içmek”) kümelenmiştir. İki alt boyut arasındaki korelasyon katsayısı .35 olarak bulunmuştur. I. boyutta yer alan maddeler .41 - .60 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .27 korelasyon katsayısına sahiptir. II. boyuttaki maddeler .54 - .58 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .28 korelasyon katsayısına sahiptir. Ayrıca alt boyutların iç tutarlık katsayıları sırasıyla .65 ve .50’dir. Alt boyutlar arasındaki ilişki nedeniyle maddeler birlikte ele alındığında iç tutarlık katsayısı .69’dur. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin uyum katsayıları (KiKare₂₀=376.59; P=.00; GFI=.90; AGFI=.83; CFI=.88; RMSEA= .14). Araştırma kapsamında önerilen alternatif modelin uyum katsayıları ise (KiKare₁₉=186.03; P=.00; GFI=.96; AGFI=.92; CFI=.94; RMSEA= .09)’dur. Buna göre, önerilen model kuramsal modelden verilere daha iyi uymaktadır (Fark Kikare₁=190.56).

Şekil 6. Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Şekil 7. Güvenlik - Sağlık Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

4.1.4 Eğlence Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

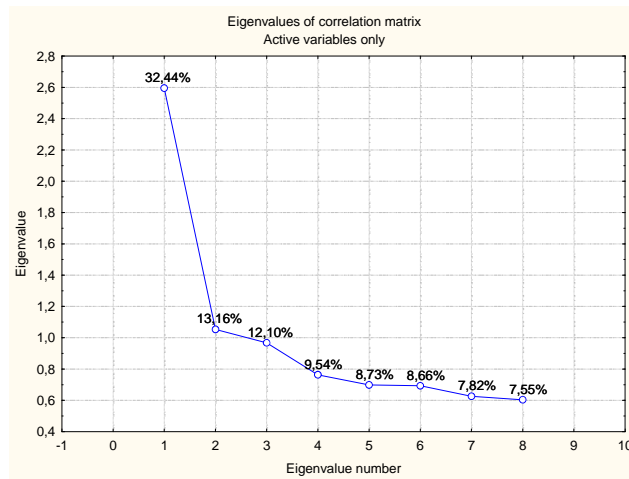
Ölçeğin İngilizce formunda eğlence faktörü tek alt boyuttan oluşmakta, madde - toplam korelasyon katsayıları 0.47 – 0.67 aralığında değişmektedir. Ayrıca iç tutarlık katsayısı .83'tür. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

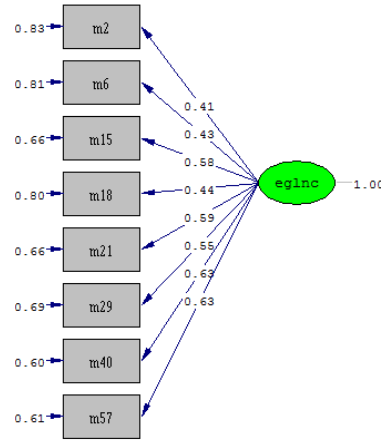
Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Maddeler	Test İstatistikleri	Madde İstatistikleri				
	Eğlence	Sil. dur. Ortalama	Sil. dur. Varyans	Sil. dur. Std. sapma	Md. - Top. Korelas.	Sil. dur Alfa
2	.51	16,36	26,05	5,10	.35	.68
6	.47	15,95	26,49	5,15	.32	.68
15	.60	16,74	26,57	5,15	.40	.66
18	.52	15,97	26,39	5,14	.35	.68
21	.60	16,79	25,87	5,09	.42	.66
29	.59	16,50	25,54	5,05	.42	.66
40	.61	16,96	26,88	5,18	.41	.66
57	.64	16,51	25,18	5,02	.44	.66
Ortalama	18.82					
Standart sapma	5.72					
Cronbach alfa	.70					
Madde sayısı	8					
Açıklanan Varyans	32.44					

Tablo 7’de eğlence boyutuna ait maddeler ve bu maddelere ait katsayılar verilmiştir. Türkçe’ye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda eğlence faktörünün tek boyuttan oluştuğu görülmüştür (ŞEKİL 8-9). Eğlence faktöründe yer alan maddeler .47 - .64 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .23 korelasyon katsayısına sahiptir. Ayrıca eğlence faktörünün iç tutarlık katsayısı .70’tir. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin uyum katsayıları (KiKare₂₀=208.54; P=.00; GFI=.95; AGFI=.91; CFI=.93; RMSEA= .10)’dur. Eğlence boyutunun İngilizce ve Türkçe versiyonları arasındaki uyum katsayısı .99’dur.

Şekil 8. Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Şekil 9. Eğlence Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

4.1.5 Sosyal Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

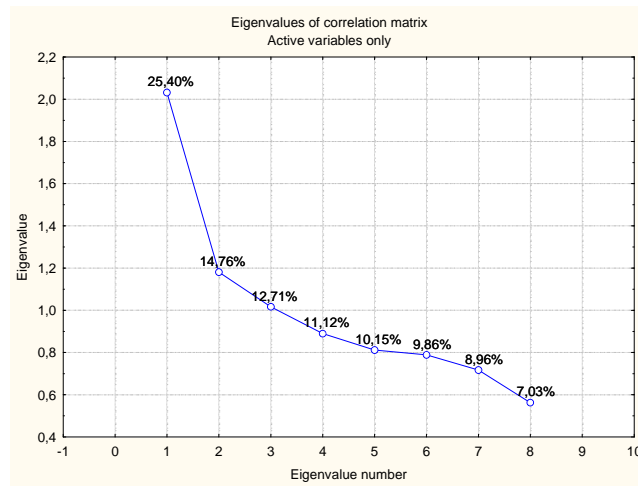
Ölçeğin İngilizce formunda sosyal faktörü bir alt boyuttan oluşmakta, madde - toplam korelasyon katsayıları 0.27 – 0.52 aralığında değişmektedir. Ayrıca iç tutarlık katsayısı .70'tir. Türkçeye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

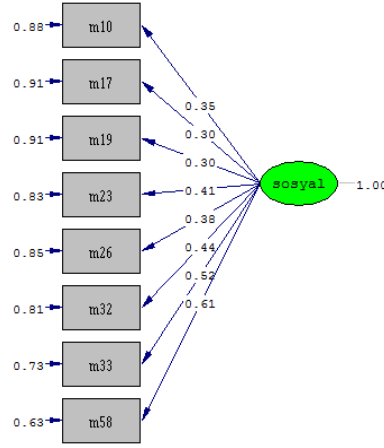
Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Maddeler	Test İstatistikleri	Madde İstatistikleri				
	Sosyal	Sil. dur. Ortalama	Sil. dur. Varyans	Sil. dur. Std. sapma	Md. - Top. Korelas.	Sil. dur Alfa
33	.58	17,53	17,85	4,22	.33	.52
10	.42	18,91	18,84	4,34	.23	.56
17	.42	17,43	18,91	4,35	.23	.56
19	.42	18,10	18,43	4,29	.23	.56
23	.51	18,78	18,24	4,27	.30	.53
26	.46	19,07	19,35	4,40	.26	.55
32	.54	18,03	17,49	4,18	.29	.54
58	.64	18,06	17,17	4,14	.37	.51
Ortalama	20.85					
Standart sapma	4.75					
Cronbach alfa	.57					
Madde sayısı	8					
Açıklanan Varyans	25.40					

Tablo 8’de sosyal boyutuna ait maddeler ve bu maddelere ait katsayılar verilmiştir. Türkçeye uyarlama çalışmasında yapılan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda, sosyal faktörünün tek boyuttan oluştuğu görülmüştür (ŞEKİL 10-11). Sosyal faktöründe yer alan maddeler .42 - .64 arasında değişen faktör yüklerine ve maddeler arası ortalama .14 korelasyon katsayısına sahiptir. Ayrıca sosyal faktörünün iç tutarlık katsayısı .57’dir. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin uyum katsayıları ($KiKare_{20}=222.69$; $P=.00$; $GFI=.95$; $AGFI=.90$; $CFI=.81$; $RMSEA=.10$). Sosyal boyutun İngilizce ve Türkçe versiyonları arasındaki uyum katsayısı .96’dır.

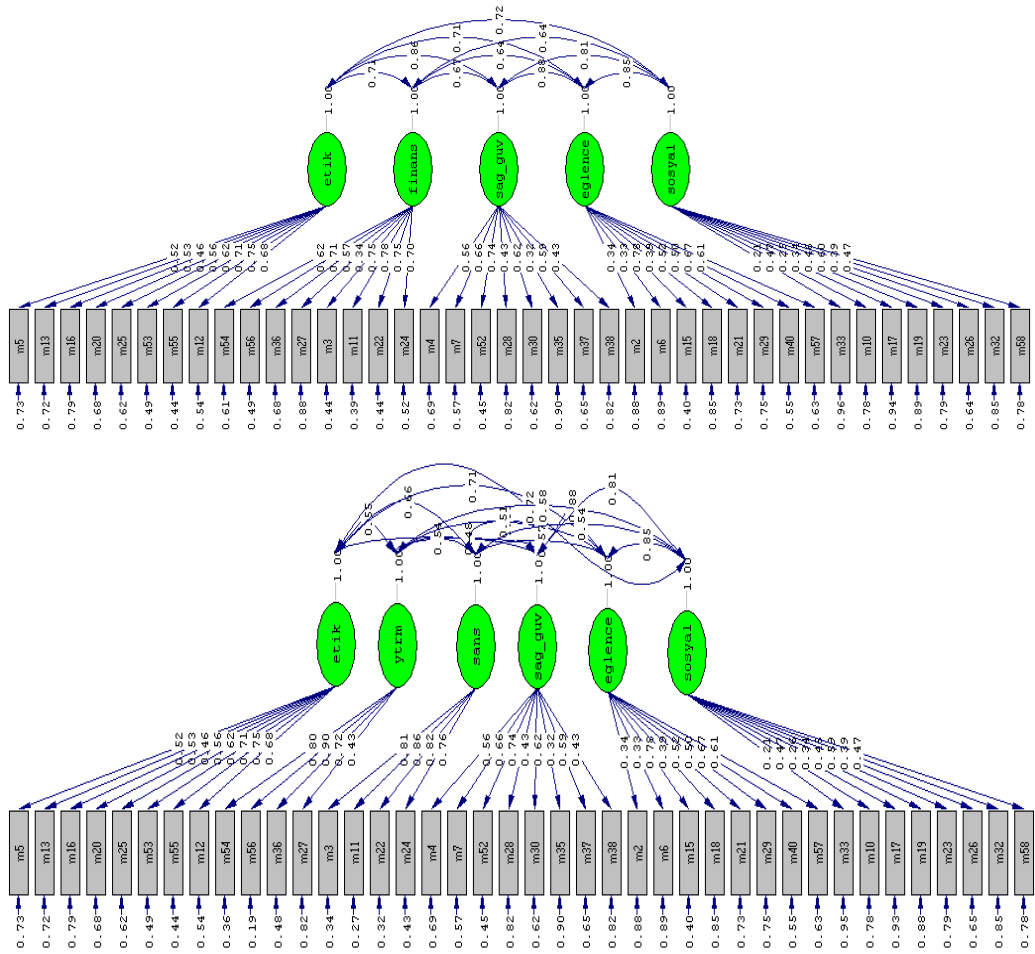
Şekil 10. Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

Şekil 11. Sosyal Alt Boyutuna Ait DFA Sonuçları

4.1.6 Ölçüm Modeli (Kuramsal Model)

Weber, Blais ve Betz (2002) risk almanın finans, sağlık/güvenlik, eğlence, etik ve sosyal olmak üzere 5 boyutu olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte, hazırladıkları ölçekte finans boyutunun iki yatırım ve şans olmak üzere iki faktöre ayrıldıklarını görmüş ve BARTÖ'nün 6 boyutlu olduğuna karar vermişlerdir. BARTÖ Türkçe uyarlamasının söz konusu kuramsal yapıya uygunluğu doğrulayıcı faktör analiziyle de incelenmiştir. Sonuçlar Şekil 12'de sunulmuştur.

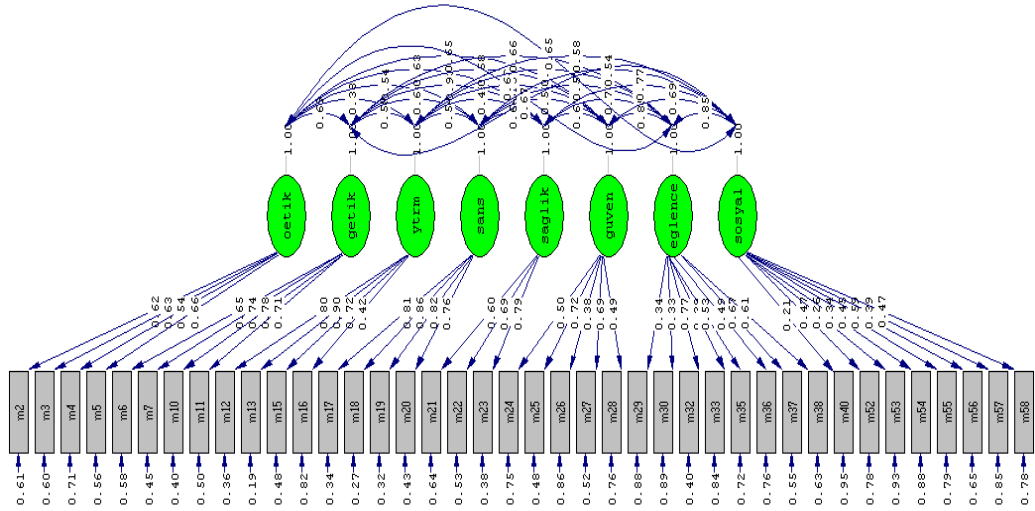
Şekil 12. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ne Ait DFA Sonuçlarının İz (Path) Diyagramı (Kuramsal model)

Şekil 12'de görüldüğü gibi, BARTÖ alt boyutlarına ilişkin ağırlıklar sırasıyla 5 faktörlü çözüm için ($\lambda = .21 - .78$); 6 faktörlü çözüm için ($\lambda = .21 - .90$)'dur. Dolayısıyla, "BARTÖ'nün her maddesi, ilgili faktörde sıfır olmayan yüke sahiptir" hipotezi doğrulanmıştır. Ayrıca 5 faktörlü çözüme ilişkin genel uyum katsayıları (KiKare₇₃₀=8504.91; P=.00; GFI=.95; AGFI=.94; CFI=1.00; RMSEA= .10)'dur. 6 faktörlü çözüme ilişkin genel uyum katsayıları ise (KiKare₇₂₅=6638.95; P=.00; GFI=.95; AGFI=.95; CFI=1.00; RMSEA= .09)'dur.

4.1.7 Ölçüm Modeli (Alternatif Model)

Faktör parselleme yöntemi uygulanarak yapılan incelemelerde, Türkçe'ye

uyarlanmış BARTÖ alt boyutlarının, ölçeğin orijinalinden farklı bölümlendiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ölçek geliştirme sürecinin bu basamağında, söz konusu çalışmadan elde edilen faktörlerle ölçek maddeleri arasındaki ilişkiler alternatif modelde ele alınmıştır. Alternatif modele ilişkin madde faktör yükleriyle faktörler arası ilişkiler Şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'ne Ait DFA Sonuçlarının İz (Path) Diyagramı (Önerilen)

Şekil 13'te görüldüğü gibi, Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nin birincil faktörlerini okulda etik, gündelik yaşamda etik, şans, yatırım, güvenlik, sağlık, eğlence ve sosyal boyutları oluşturmaktadır. Alt boyutlar için sırasıyla ağırlıklar; okulda etik ($\lambda = .54 - .66$); gündelik yaşamda etik ($\lambda = .65 - .78$); şans ($\lambda = .76 - .81$); yatırım ($\lambda = .42 - .90$); güvenlik ($\lambda = .38 - .72$); sağlık ($\lambda = .60 - .79$); eğlence ($\lambda = .33 - .77$) ve sosyal ($\lambda = .21 - .47$)'dir. Alt boyutlar arasındaki korelasyon katsayıları ise .38 - .93 aralığında değişmektedir. Ayrıca ölçüm modelinin genel uyum katsayıları oldukça yüksektir ($KiKare_{712}=5697.29$; $P=.00$; $GFI=.96$; $AGFI=.95$; $CFI=1.00$; $RMSEA= .08$). Bu sonuçlara göre, alternatif model, 5 ve 6 faktörlü çözümlerden daha yüksek uyum katsayılarına sahiptir (sırasıyla $\Delta KiKare_{18}= 2807.62$; ($\Delta KiKare_{13}=941.66$). Bu nedenle,

“BARTÖ’ye verilen yanıtlar beş faktörlü modelle açıklanabilir” hipotezi doğrulanmamıştır.

4.2 Türkçe BARTÖ’nün Sosyal Beğenirlikle İlişkinin İncelenmesine İlişkin Bulgular

Weber, Blais ve Betz (2002), risk alma davranışının ölçümünün sosyal beğenirlikten etkilenebileceğini ileri sürmüşler ve orijinal BARTÖ’nün ayırt edici geçerliği için ölçekten elde ettikleri puanlar ile sosyal beğenirlikten elde edilen puanlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, orijinal BARTÖ’nün sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir. Weber ve diğerlerinin bu sonuçlarına dayanarak bu araştırmada da $n = 110$ üniversite öğrencisine BARTÖ ve Sosyal Beğenirlik Ölçeği (Kozan, 1983) birer gün aralıkla uygulanmıştır. Bu iki ölçekten alınan puanlar arasındaki Pearson korelasyon katsayısı ($r = .09$, $p = .04$) bulunmuştur. Bu bulgu, korelasyon katsayısının $.05$ ’ten küçük olduğunu, dolayısıyla BARTÖ’den alınan puanların sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermektedir.

4.3 Türkçe BARTÖ’nün Ayırt Edici Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin ayırt edici geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla risk almayla ilgili literatürdeki kuramsal görüşler incelenmiştir. Bu incelemelerin sonucunda son yıllardaki çalışmaların risk almayla ilgili sporlara katılanlar ve katılmayanları birbirinden ayıran bireysel farklılıklara odaklandıkları görülmüştür (Llewellyn ve Sanchez, 2008). İlgili araştırmalarda yüksek risk içeren sporları yapanlarla bu tür sporları yapmayanların, tehlikeli araba kullananlarla kullanmayanların ve benzeri risk içeren davranışları yapan ve yapmayanların bazı psikolojik ve demografik özelliklerinin karşılaştırıldığı dikkati çekmektedir (Fave, Bassi ve Massimini, 2003; Zhao, Seibert ve Hills, 2005). Llewellyn ve Sanchez (2008) erkeklerin ve kendine yetkinlik algısı yüksek olan bireylerin daha tehlikeli risk içeren davranışlara yöneldiklerini bulmuşlardır. Ewert (1994)’in araştırmasının sonuçları ise dağcılarının dağa tırmanmayanlara göre risk düzeylerini algılamada farklı olduklarını göstermiştir. Bu araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde yüksek derecede risk almayı içeren davranışları yapanların, daha az derecede risk almayı içeren davranışları yapanların ve hiç risk içerikli davranışlara yönelmeyenlerin risk almaya yönelik tutumlarının farklılaşabileceğini

düşündürmektedir. Bu görüşlere dayanılarak bu araştırmada Türkçe BARTÖ'den, dağa tırmanma gibi yüksek risk içeren dağcılık sporunu yapan üniversite öğrencilerinin, yüksek risk içeren sporları yapmayan üniversite öğrencilerine göre daha fazla puan alacakları düşünülmüştür. BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğine kanıt sağlamak için yüksek risk içeren dağcılık sporunu yapan n = 34 üniversite öğrencisine ve yüksek risk içeren sporları yapmayan n=110 üniversite öğrencisine ölçeğin uygulanması amaçlanmıştır.

Uygulama sonucunda düzenli olarak dağa tırmanan öğrencilerin BARTÖ'den aldıkları puanların ortalaması 101.26, ss = 14.70 olarak bulunmuştur. Dağcılık faaliyetlerinde bulunmayan üniversite öğrencilerinin ortalaması ise 83.51, ss = 18.51'dir. İki grup arasındaki fark anlamlıdır ($t_{142, .05} = 5.23$; $P < .001$).

4.4 Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği Türkçe Uyarlamasının Güvenirlik Çalışmalarına İlişkin Bulgular

BARTÖ Türkçe uyarlamasının güvenirlik çalışması için iç tutarlık katsayısı, bunu yanı sıra test tekrar test yöntemi ile kararlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin tümü için iç tutarlık katsayısı (Cronbach alfa) .89, Okul Yaşamındaki Etik .68, Gündelik Yaşamdaki Etik .64, Şans .77, Yatırım .75, Güvenlik .65, Sağlık .50, Eğlence .70 ve Sosyal .57 olarak bulunmuştur. Ayrıca 15 gün arayla ölçek Gazi Üniversitesi PDR Anabilim Dalı 3. ve 4. sınıflar ile İngilizce Öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerine (n= 50) iki kez uygulanmıştır. Sonuçta ölçeğin test-tekrar test yöntemiyle hesaplanan kararlılık katsayısı ölçeğin tümü için .95'tir. Gerek iç tutarlık katsayıları gerekse kararlılık katsayısının istenilen .70 kriter değerine ulaştığı söylenebilir (Nunnally ve Bernstein, 1994). Dolayısıyla Türkçe "BARTÖ'nün güvenirlik düzeyi yüksektir" hipotezi desteklenmiştir.

4.5 BARTÖ'den Alınan Puanların Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Byrnes, Miller ve Schafer (1999), risk alma konusunda çalışılan 150 araştırma üzerinde meta-analiz çalışması yapmışlardır. Araştırma sonuçları, risk içeren

davranışlardan oluşan belirli alanların çeşidine göre kızlar ve erkekler arasında fark olduğunu göstermiştir. Daha açık bir anlatımla içki içme, uyuşturucu madde kullanma, hızlı araba sürme, tehlikeli sporları yapma gibi risk içeren davranışlardan oluşan belirli risk alanlarında, erkeklerin kızlardan daha fazla risk aldıkları görülmüştür. Araştırmacılar bu bulguları kız ve erkeklerin risk alma davranışlarının, risk içeren davranışların bağlı bulunduğu alana göre farklılaştığı şeklinde yorumlamışlardır. Weber ve diğerleri (2002) orijinal BARTÖ'yü geliştirirken bu araştırmaların sonuçlarına dayanarak, risk alma davranışının ölçümünde cinsiyet değişkeninin önemli bir ayırt edici değişken olabileceğini ileri sürmüşler ve onlar da orijinal BARTÖ'den alınan puanları cinsiyete göre karşılaştırmışlardır. Weber ve diğerlerinin bulguları önceki araştırma bulgularını ve risk almanın cinsiyete göre farklılaşabileceğine ilişkin teorik görüşleri desteklemiştir. Bu çalışmada da yukarıda açıklanan teorik görüşlere ve araştırma sonuçlarına dayanılarak Türkçe BARTÖ'nün ayırt edici geçerliği kapsamında Türk üniversite öğrencilerinin BARTÖ'den aldıkları puanlar cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Kız ve erkeklerin, Türkçe'ye uyarlanmış Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği'nden aldıkları toplam puanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla verilere bağımsız örneklem için t testi uygulanmış, sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

Cinsiyete Bağlı BARTÖ'den Alınan Puanlara Uygulanan t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	Ort.	ss	sd	t	P
Erkek	357	91,28	19,91	866	9.83	.000**
Kız	511	78,97	16,79			

Tablo 9'da görüldüğü gibi BARTÖ'den erkeklerin aldıkları puanların ortalaması 91.28, kızların 78.97'dir. Puan ortalamaları arasında gözlenen bu farklılık istatistiksel bakımdan da önemli bulunmuştur ($t_{866}=9.83$; $P=.000$). Buna göre erkek öğrenciler kızlardan daha çok risk almaktadırlar. Buna göre, BARTÖ'den kız ve erkek öğrencilerin aldıkları puanlar arasında anlamlı farklar vardır hipotezi doğrulanmıştır.

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde BARTÖ'nün Türk toplumu için geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığı bulgulara dayanılarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1 BARTÖ'nün Türkçe'ye Çeviri Çalışmalarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Weber, Blais ve Betz (2002) tarafından geliştirilen Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (Domain-Specific Risk Attitude Scale)'ni Türkiye'deki üniversite öğrencilerine uyarlanmasının amaçlandığı bu araştırmanın ilk aşamasında İngilizce BARTÖ'nün Türkçe'ye çeviri çalışmaları yapılmıştır. Orijinal BARTÖ'deki özellikle 3 maddenin Amerikan kültüründeki risk alma davranışlarını çok yansıtmaması nedeniyle bu maddelerin yerine alternatif maddeler yazılmış ve aynı gerekçeyle bazı maddelerde de içerikten çok sapmamak kaydıyla değişiklikler yapılmıştır. Bunların yanı sıra yine kültürel farklılıklara dayanarak, orijinal ölçekteki 40 maddeye 18 alternatif madde geliştirilerek ilave edilmiştir. Bu 58 maddedeki ifadelerin Türk üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarına yönelik tutumlarını içerip içermediklerini belirlemek için uzman görüşüne dayalı kapsam geçerliği çalışması yapılmıştır. Bu Türkçe taslak formdaki maddelerin üniversite öğrencileri tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek için bu form 20 üniversite öğrencisine uygulanarak görüşleri alınmıştır. Öğrencilerden ölçekteki ifadeleri anladıklarına ilişkin olumlu geri bildirim gelmiştir.

Yukarıda anlatılan Türkçe çeviri çalışmaları sonuçlarına dayanarak Türkçe taslak BARTÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına geçilebileceğine karar verilmiştir.

5.2 BARTÖ'nün Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Weber, Blais ve Betz (2002), risk alma tutum ve davranışlarını ölçerken dayandıkları kuramsal temele göre, orijinal BARTÖ'nün 5 boyutlu (= faktör) (etik, sağlık/güvenlik, eğlence, sosyal ve finans içerikli risk davranışlarına yönelik tutumlar) bir yapı oluşturmasını beklemişlerdir. Ancak yaptıkları birinci çalışmada bu 5 boyutlu yapıya ulaşamamışlardır. Araştırmacılar, ikinci ve üçüncü çalışmaları sonucunda da beklentilerine ulaşamamışlar ve geliştirdikleri ölçeğin 6 boyutlu (etik, sağlık/güvenlik, eğlence, sosyal, kumar oynama ve yatırım içerikli risk davranışlarına yönelik tutumlar) olmasına karar vermişlerdir. Bu çalışmada da Weber ve diğerleri (2002) gibi önce, uyarlanacak Türkçe BARTÖ'nün etik, sağlık/güvenlik, eğlence, sosyal ve finans içerikli risk davranışlarına yönelik tutumları içeren 5 boyutlu bir yapıya sahip olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları, etik ana faktöründeki maddelerin iki alt faktörde yer aldığını (faktör yükleri $>.30$) göstermiştir. Bu alt faktörlere madde içeriklerine göre okulda etik ve gündelik yaşamda etik adları verilmiştir. Benzer şekilde sağlık/güvenlik ana faktörü de sağlık ve güvenlikle ilgili risk davranışlarını yansıtan iki faktörde toplanmıştır. Ancak sağlık alt boyutundaki maddelerin gündelik yaşamdaki etik alt faktörüyle, güvenlikle ilgili maddelerin ise eğlence ana faktöründeki maddelerle birleştikleri görülmüştür. Öte yandan, finans ana faktöründeki maddeler ölçeğin orijinalinde olduğu gibi yatırım ve şans oyunları olmak üzere iki alt boyutta kümelenmişlerdir. İkinci kez yapılan AFA sonuçları da Türkçe BARTÖ'nün 6 faktörlü yapıya ulaştığını, ancak bu yapının orijinal BARTÖ'nün 6 faktörlü yapısından çok birinci aşamada yapılan Türkçe BARTÖ'nün 5 faktörlü yapısına benzediğini göstermiştir. Bununla birlikte Türkçe BARTÖ'nün 5 ve 6 faktörlü çözümlenmelerinde sosyal boyut dışında madde-faktör ilişkiler paralellik göstermiştir. Bu nedenlerle AFA ile, ileri sürülen kuramsal yapıya ulaşamamıştır. Hem AFA ile elde edilen boyutların yorumlanmasındaki zorluk, hem de ölçeğin kuramsal yapısına bağlı kalma zorunluluğu nedeniyle faktör parselleme yöntemiyle verilere yeniden AFA uygulanmıştır. Faktör parselleme yönteminde, her bir faktör ayrı bir ölçek gibi kabul edilmektedir (Bandalos, 2008). Bundan sonra 6 ana faktörlü Türkçe BARTÖ'nün her bir faktörüne temel bileşenler analizi ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre etik ana alt faktörüne (boyutuna) ilişkin AFA ve DFA sonucunda

etik ana faktörünün birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür. Birinci alt faktöre okulda etik (4 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 35.38'ini açıklamaktadır. İkinci alt faktöre ise gündelik yaşamda etik (4 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 15.32'sini açıklamaktadır. Bu iki alt faktör arasındaki korelasyon .41 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında önerilen alternatif modelin uyum katsayıları (KiKare₁₉=138.56; P=.00; GFI=.97; AGFI=.94; CFI=.97; RMSEA= .08), sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin (KiKare₂₀=443.45; P=.00; GFI=.90; AGFI=.83; CFI=.91; RMSEA= .14), uyum katsayılarına göre verilere kuramsal modelden daha iyi uyduğunu göstermiştir. (Fark Kikare₁=304.89). Finans ana alt faktörüne ilişkin AFA ve DFA sonucunda finans ana faktörünün birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür. Birinci alt faktöre yatırım (4 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 39.96'sını açıklamaktadır. İkinci alt faktöre ise şans (4 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 19.81'ini açıklamaktadır. Bu iki alt faktör arasındaki korelasyon .34 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında önerilen alternatif modelin uyum katsayıları (KiKare₁₉=163.77; P=.00; GFI=.96; AGFI=.93; CFI=.98; RMSEA= .09), sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin (KiKare₂₀=1476.16; P=.00; GFI=.74; AGFI=.53; CFI=.80; RMSEA= .26), uyum katsayılarına göre verilere kuramsal modelden daha iyi uyduğunu göstermiştir. (Fark Kikare₁=1312.39). Bu bulgu finans boyutunun tek boyuttan oluşacağına ilişkin görüşü desteklememekte ancak Weber ve diğerleri (2002)'nin orijinal BARTÖ'ye ilişkin bulgularını desteklemektedir. Çünkü orijinal BARTÖ'yü geliştirme sürecinde de ikinci çalışmanın sonuçları finans boyutunun yatırım ve kumar adları verilen iki boyuttan oluştuğunu göstermiştir. Bu araştırmada da parselleme yöntemi sonuçlarında finans boyutu aynı adla adlandırılmıştır. Finans boyutunun alt boyutlarından, yatırım alt boyutu orijinalinde olduğu gibi aynı isimle, ancak kumar boyutu şans oyunları olarak isimlendirilmiştir. Çünkü şans oyunları alt boyutundaki maddeler kumardan daha çok şans oyunları oynamayla ilgili risk davranışlarını ifade etmekteydiler. Sağlık/güvenlik ana alt faktörüne ilişkin AFA ve DFA sonucunda sağlık/güvenlik ana faktörünün birbiriyle ilişkili iki alt boyuttan oluştuğu görülmüştür. Birinci alt faktöre güvenlik (5 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 32.11'ini açıklamaktadır. İkinci alt faktöre ise sağlık (3 madde) adı verilmiştir. Toplam varyansın % 14.44'ünü açıklamaktadır. Bu iki alt faktör arasındaki korelasyon .35 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında önerilen alternatif modelin uyum katsayıları ise (KiKare₁₉=186.03; P=.00; GFI=.96; AGFI=.92; CFI=.94;

RMSEA= .09), sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin (KiKare₂₀=376.59; P=.00; GFI=.90; AGFI=.83; CFI=.88; RMSEA= .14), uyum katsayılarına göre verilere kuramsal modelden daha iyi uyduğunu göstermiştir. (Fark Kikare₁=190.56). Eğlence ana alt faktörüne ilişkin AFA ve DFA sonucunda eğlence ana faktörünün tek boyuttan (8 madde) oluştuğu görülmüştür. Toplam varyansın % 32.44'ünü açıklamaktadır. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin uyum katsayıları (KiKare₂₀=208.54; P=.00; GFI=.95; AGFI=.91; CFI=.93; RMSEA= .10)'dur. Bu bulgu da, Türkçe BARTÖ'nün eğlence içerikli risk alma tutumlarını ifade eden faktörünün orijinalinin eğlence faktörüyle oldukça benzer olduğunu göstermektedir. Bu bulguya dayanarak Türk üniversite öğrencilerinin eğlence içerikli risk alma davranışlarına yönelik tutumlarının Amerikalı üniversite öğrencilerinininkine benzer olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle bu faktör “Bir fotoğraf çekmek için aşırı yağmurda, karda ve fırtınada kalmayı göze almak”, “Tehlikeli sporlardan birini düzenli olarak yapmak (dağa tırmanma, paraşüt gibi)”, gibi maddelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Türk ve Amerikalı üniversite öğrencilerinin bu iki örnekte verilen maddelerdeki ve burada verilmeyen diğer 6 maddedeki eğlence içerikli risk alma davranışlarına yönelik tutumlar açısından birbirlerine benzer olduklarını göstermektedir. Sosyal ana alt faktörüne (boyutuna) ilişkin AFA ve DFA sonucunda sosyal ana faktörünün tek boyuttan (8 madde) oluştuğu görülmüştür. Toplam varyansın % 25.40'ını açıklamaktadır. Sekiz maddenin tek faktör altında bir araya geldiğini öngören kuramsal modelin (KiKare₂₀=222.69; P=.00; GFI=.95; AGFI=.90; CFI=.81; RMSEA= .10)'dur. Bu bulgu, Türkçe BARTÖ'nün sosyal içerikli risk alma tutumlarını ifade eden faktörünün, orijinalinin sosyal faktörüyle oldukça benzer olduğunu göstermektedir. Bu bulguya dayanarak Türk üniversite öğrencilerinin sosyal içerikli risk alma davranışlarına yönelik tutumlarının Amerikalı üniversite öğrencilerinininkine benzer olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle bu faktör “Sizin hayatınızla ilgili önemli bir konuda anne ya da babanızın görüşlerini dikkate almamak”, “Eski ve çoğunluğun ilgisini çekmeyen sosyal içerikli bir konuyu sadece kendiniz inandığınız için savunmak” gibi maddelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Türk ve Amerikalı üniversite öğrencilerinin bu iki örnekte verilen ve verilmeyen diğer 6 maddedeki sosyal içerikli risk alma davranışlarına yönelik tutumlar açısından birbirlerine benzer olduklarını göstermektedir.

Türkçe BARTÖ'yü uyarlama sürecinde yapılan doğrulayıcı faktör analizi

sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi, faktör parselleme yöntemi ile yapılan incelemelerde Türkçe'ye uyarlanmış BARTÖ'nün alt boyutlarının ölçeğin orijinalinden farklı bölümlendiği bulunmuştur. Bu çalışmadan elde edilen faktörlerle ölçek maddeleri arasındaki ilişkiler alternatif modelde ele alınmıştır. Alternatif modele ilişkin madde-faktör yükleri ile faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu sonuçlara göre, alternatif modele ilişkin uyum katsayılarının 5 ve 6 faktörlü çözümlenmelerde elde edilen uyum katsayılarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu nedenle araştırmanın “BARTÖ'ye verilen yanıtlar 5 boyutlu faktör yapısıyla açıklanabilir” denencesi doğrulanmamıştır. Çünkü Türkçe BARTÖ, denencede önerilenden farklı olarak 8 boyutlu olarak bulunmuştur. Kısacası Türkçe'ye uyarlanan BARTÖ'nün 8 alt boyutu (okulda etik, gündelik yaşamda etik, şans oyunları, yatırım, sağlık, güvenlik, eğlence, sosyal) arasındaki ilişkilerin, bir bütün olarak öngörülen kuramsal yapıya ne derece uygun olduğunu belirlemeyi amaçlayan temel bileşenler ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; Türkçe BARTÖ'nün faktör yapısının da orijinalindeki gibi, dayandırıldığı 5 faktörlü teorik yapıyı desteklemediği görülmüştür. Bir başka ifadeyle orijinal BARTÖ Amerikan kültüründe geliştirilmesine rağmen 6 boyutlu bulunmuştur (Weber ve diğerleri, 2002). Türkçe BARTÖ ise 8 boyutludur. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Türkçe BARTÖ'nün eğlence ve sosyal faktörleri ile orijinalindeki faktörler birbiriyle oldukça fazla uyum göstermiştir. Bununla birlikte orijinaldeki etik faktörünün, Türkçe BARTÖ'de okulda etik ve gündelik yaşamda etik olmak üzere ve benzer şekilde orijinaldeki sağlık/güvenlik faktörünün, sağlık ve güvenlik olmak üzere iki ayrı faktöre ayrışmasının kültürün etkisinden mi, yoksa her alt boyuta kültürel farklılıklar nedeniyle eklenen alternatif maddelerden mi kaynaklandığını bu bulgulara dayanarak ifade etmek yanıltıcı olabilir. Gelecek araştırmalarda söz konusu durumun araştırılması önerilmektedir.

Sekiz boyutlu Türkçe BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğine ilişkin bulguların, bu ölçeğin ayırt edici geçerliğine kanıt sağladığı, teorik beklentileri ve önceki araştırma bulgularını desteklediği söylenebilir. Şöyle ki, Bu araştırmada Türkçe BARTÖ'nün geçerliğini belirlemek için bir dizi çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki Türkçe BARTÖ'den alınan puanların sosyal beğenirlikten etkilenip etkilenmediğinin incelenmesidir. Weber ve diğerleri (2002) tutum ölçeklerinin sosyal beğenirlikten etkilenebileceği görüşüne dayanarak orijinal BARTÖ'nün sosyal beğenirlikle ilişkisini

incelemişlerdir. Weber ve diğerlerinin yaptığı gibi, bu araştırmada da Türkçe BARTÖ'nün sosyal beğenirlikten etkilenip etkilenmediği araştırılmış ve bulgular Türkçe BARTÖ'nün orijinalindeki gibi sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermiştir.

İkinci çalışma Türkçe BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğini belirlemek için yapılmıştır. Risk almayla ilgili literatürdeki önceki araştırma sonuçlarına ve teorik görüşlere dayanılarak (Ewert, 1994; Llewellyn ve Sanchez, 2008; Weber ve diğerleri, 2002; Zhao, Seibert ve Hills, 2005) dağcılık sporunu yapan öğrencilerin yapmayanlara göre daha fazla risk aldıkları, bunun sonucu olarak da bu tür sporları yapan öğrencilerin yapmayanlara göre Türkçe BARTÖ'den daha yüksek puanlar alacakları düşünülmüştür. Bu düşüncüyü test ederek BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğine kanıt sağlamak için dağcılık sporunu düzenli olarak yapan üniversite öğrencilerin ve yüksek derecede risk üstlenmeyi gerektiren benzeri sporları yapmayan öğrencilerin BARTÖ'den aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, ileri sürüldüğü gibi dağcılık sporunu düzenli yapan öğrencilerin BARTÖ'den aldıkları puanların ortalamalarının, yapmayanların ortalamalarından anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgunun Türkçe BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğine bir kanıt olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu bulgunun yüksek derecede risk almayı gerektiren davranışları üstlenenler ile bu tür riskleri üstlenmeyenlerin risk algılarının farklılaşabileceğini ve risk almayı ölçen ölçme araçlarında bu farkı ölçecek ifadelerin olması gerektiğini ileri süren önceki araştırmaların (Ewert, 1994; Llewellyn ve Sanchez, 2008; Weber ve diğerleri, 2002; Zhao, Seibert ve Hills, 2005) sonuçlarını desteklediği görülmüştür.

BARTÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için, ölçeğin tümü ve alt ölçeklerine ilişkin iç tutarlık ve tümü için kararlılık katsayıları incelenmiştir. İç tutarlığını belirlemek için Cronbach alpha katsayıları hesaplanmıştır. Bu katsayılar sırasıyla, ölçeğin tümü için .89, Okul Yaşamındaki Etik alt boyutu için .68, Gündelik Yaşamdaki Etik alt boyutu için .64, Şans alt boyutu için .77, Yatırım alt boyutu için .75, Güvenlik alt boyutu için .65, Sağlık alt boyutu için .50, Eğlence alt boyutu için .70 ve Sosyal alt boyutu için .57 olarak bulunmuştur. Ölçeğin kararlılığını belirlemek için, BARTÖ 15 gün arayla Gazi Üniversitesi PDR Anabilim Dalı 3. ve 4. sınıflar ile İngilizce Öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerine (n= 50) iki kez uygulanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test yöntemiyle hesaplanan kararlılık katsayısı ölçeğin tümü için .95 bulunmuştur. Bu

araştırmada BARTÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan iç tutarlık ve kararlılık katsayılarının .70 kriter değerine ulaştığı söylenebilir (Nunnally ve Bernstein, 1994). Dolayısıyla bu bulgular “Türkçe BARTÖ'nün güvenilirlik düzeyi yüksektir” hipotezini desteklemiştir. Bu bulgulara dayanarak aynı zamanda Türkçe BARTÖ'nün güvenilirlik katsayılarının özellikle risk alma davranışlarına yönelik tutumları ölçmeyi amaçlayan bir ölçme aracı için oldukça doyurucu olduğu söylenebilir.

Türkçe BARTÖ 5'li derecelmeli Likert tipi, toplam 40 maddeli ve 8 alt boyutlu bir ölçektir. Ölçeğe cevaplar (1= Hiç uygun değil, 2= Uygun değil, 3= Emin değilim, 4= Uygun, 5= Çok uygun) şeklinde verilmektedir. Türkçe BARTÖ'den alınacak en düşük puan 40 en yüksek puan 200'dır. Yüksek puan, risk içeren davranışlara yönelik tutum düzeyinin yüksek olduğunu, düşük puan ise düşük olduğunu göstermektedir (Ek- 4).

5.3 BARTÖ'den Alınan Puanların Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Risk alma ve risk almanın ölçümüyle ilgili pek çok araştırmanın sonuçları erkeklerle kızların risk alma davranışları arasında risk alınan alana göre önemli derecede farklar olduğu görülmüştür (örn., Greene, Krcmar, Walters, Rubin, Hale ve Hale, 2000; Yılmaz, 2000; Beyaz, 2004; Gülgez, 2007). Hatta risk almayı ölçen araçlardan alınan puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi önerilmektedir. Orijinal BARTÖ'yü geliştirme sürecinde Weber ve diğerleri ölçekten alınan puanları cinsiyete göre karşılaştırmışlar ve orijinal BARTÖ'den erkeklerin kızlardan daha yüksek puan aldıklarını bulmuşlardır. Bu araştırmada da Türkçe BARTÖ'nün puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için, kız ve erkek öğrencilerin BARTÖ'den aldıkları puanlar karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları erkek öğrencilerin kızlardan daha yüksek puan aldıklarını ve aralarındaki farkın anlamlı derecede olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, BARTÖ'den kız ve erkek öğrencilerin aldıkları puanlar arasında anlamlı farklar vardır hipotezini doğrulamıştır. Ayrıca bu bulgular hem risk ölçeği geliştirme araştırmalarını (Bayar, 1999; Weber ve diğerleri, 2002) hem de risk almanın cinsiyete göre incelendiği araştırmaların sonuçlarını (örn., Greene, Krcmar, Walters, Rubin, Hale ve Hale, 2000; Yılmaz, 2000; Beyaz, 2004; Gülgez, 2007) desteklemektedir. Kısacası bu bulguya, yurt dışında ve ülkemizde risk almayla ilgili önceki araştırmaların sonuçlarına dayanılarak, erkeklerin kızlara göre risk

almaya yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar Amerika'da ve Türkiye'de kızlara yönelik tutumların ve onlardan beklenen sosyal rollerin benzer olduğunu düşündürmektedir. Örneğin risk alma davranışları kapsamına giren alkol kullanma ve madde kullanma gibi alışkanlıkların Amerika'da olduğu gibi ülkemizde de erkekler arasında kızlara göre daha yaygın olduğu bulunmuştur (Karakaş, 2006). Benzer şekilde ülkemizde yüksek derecede risk içeren sporları daha çok erkeklerin yaptıkları dikkati çekmektedir.

BÖLÜM VI

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve gelecek araştırmalara ve PDR uygulamalarına yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1 Sonuçlar

Araştırmada üniversite öğrencilerinin belirli alanlara özgü risk tutumlarını ölçmeyi hedefleyen bir araç Türk kültürüne uyarlanmış; aracın geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Belirli Alanlara Özgü Risk Tutumları Ölçeği (BARTÖ)'nin öncelikle yapı geçerliği incelenmiş, bunun için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Bu analiz sonuçları, orijinal BARTÖ'de de bulunduğu gibi, her iki aracın da dayandırıldığı 5 faktörlü teorik yapıyı desteklememiştir. Orijinal BARTÖ 6 faktörlüdür. Ancak Türkçe BARTÖ'nün faktör yapısına ilişkin incelemeler bu aracın 8 faktörlü olduğunu göstermiştir: Okulda Etik faktörü (4 madde), Gündelik Yaşamda Etik (4 madde), Şans faktörü (4 madde), Yatırım faktörü (4 madde), Güvenlik faktörü (5 madde), Sağlık faktörü (3 madde), Eğlence faktörü (8 madde), Sosyal faktörü (8 madde). Dolayısıyla Türkçe BARTÖ toplam 40 maddeli, 5'li derecelmeli, Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten toplam puan elde edilebildiği gibi, her alt ölçekten de ayrı ayrı puanlar elde edilebilmektedir.

Türkçe BARTÖ'nün ayırt edici geçerliğine ilişkin bulgular, bu ölçeğin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenmediğini göstermiştir. Ayrıca Türkçe BARTÖ yüksek derecede risk içeren davranışa yönelik tutum düzeylerini ve düşük düzeyde risk içeren davranışlara yönelik tutum düzeylerini ayırt edebilen bir ölçektir. Türkçe BARTÖ'den alınan puanların cinsiyete göre incelenmesine ilişkin bulgular da BARTÖ'den alınan puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar hem teorik görüşleri hem de önceki benzer araştırmaların sonuçlarını desteklemiştir.

Türkçe BARTÖ'nün güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan iç tutarlık katsayılarının, ölçeğin tümü ve alt ölçekleri için doyurucu olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, ölçeğin yine güvenilirliği için test tekrar test tekniği ile hesaplanan kararlılık katsayısının da doyurucu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla BARTÖ'nün güvenilirliği ile ilgili bulgular aracın güvenilirliğinin yeterli olduğunu göstermektedir.

Türkçe BARTÖ'nün gerek geçerliği gerekse güvenilirliği için yapılan incelemelerin sonuçları bu aracın Türk üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarının ölçümünde kullanılabileceğini ortaya koymuştur.

6.2 Öneriler

Bu araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir.

1. Türkiye'deki tüm gençler için risk alma davranışları büyük bir problem oluşturmaktadır. Özellikle Türk üniversitelerinde öğrenim gören gençlerimiz çeşitli risklerle karşı karşıya kalmakta ve bu risklerle yeterince baş edememektedirler. Üniversite öğrencilerinin risk içeren davranışlarına yönelik tutumlarının hangi alanlarda yoğunlaştığını belirlemeyi amaçlayan gelecekte yapılacak betimsel araştırmalarda ve risk içeren davranışlarla başa çıkmalarını araştırmayı amaçlayan deneysel araştırmalarda, Türkçe BARTÖ'nün bir ölçme aracı olarak kullanılabileceği önerilebilir.

2. Türkçe BARTÖ'nün, üniversitelerdeki Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık birimlerindeki uygulamalı çalışmalarda kullanılabileceği önerilebilir. Bir başka ifadeyle, bu birimlerdeki psikolojik danışmanların, üniversite öğrencilerinin risk alma davranışlarına yönelik tutumlarını belirlemede BARTÖ'yü kullanabilecekleri önerilebilir. Böylece, bu amaçla yapılan incelemeler sonucunda bu psikolojik danışmanlar, üniversitelerde risk içeren davranışlara yönelik tutum düzeyi yüksek olan öğrencileri belirleyerek onlara yönelik hem düzeltici hem de önleyici psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin içeriklerini planlayabilirler.

3. Ülkemizde Türkçe BARTÖ üniversite öğrencilerinin risk davranışlarına yönelik tutumlarını çok boyutlu olarak ölçen ilk araçtır. Gelecekte yapılacak

araştırmalarda, risk içeren davranışlara yönelik tutumlarla ilişkili olabilecek değişkenlerle BART'den alınan puanlar arasındaki ilişkiler incelenebilir. Örneğin, bu ölçekten alınan puanlarla ana-baba tutumları, sosyal destek, kişiliğin çeşitli boyutları (denetim odağı, benlik saygısı, öznel iyi oluş ve benzerleri özellikler) arasındaki ilişkilerin araştırılması önerilebilir.

4. Türkçe BART'den niversite ğrencilerinin aldığı puanların yaşa, öğrenim görülen bölümlere, yaşanılan çevreye (köy, küçük Şehir veya büyük Şehir gibi), sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığının da araştırılması önerilebilir.

5. Türkçe BART niversite ğrencilerinin risk içeren davranışlara yönelik tutumlarını orijinali gibi belirli bir teorik temele dayalı ve çok boyutlu olarak ölçmeyi amaçlamaktadır. Ancak orijinal ölçekte olduğu gibi Türkçe BART'nn faktör yapısı, dayandırıldığı 5 faktörlü yapıya uygun çıkmamıştır. Bu nedenle, Türkçe BART'nn faktör yapısını ve güvenirlik çalışmalarını farklı örneklemler üzerinde araştıracak çalışmaların yapılması önerilmektedir. Örneğin, gelecekteki araştırmalar resm ve özel üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulacak örnekleme bu araştırmayı tekrarlayabilirler.

KAYNAKÇA

- ALEXANDER, C.S., KIM, Y.J., ENSMINGER, M., JOHNSON, K.E., SMITH, B.J. and DOLAN, L.J. (1990). A Measure of Risk Taking for Young Adolescents: Reliability and Validity Assessments, *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 6, 559-569.
- AMADO, S., KOYUNCU, M. ve KAÇAROĞLU, G. (2004). Güvenli Sürücülüğün Değerlendirilmesinde Etkili Olan Değişkenlerin İncelenmesi: Sürücünün Demografik Özellikleri, Deneyimi, Kişilik Özellikleri ve Psiko-Teknik Değerlendirme, *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 53, 23-48.
- ARNETT, J. (1990). Contraceptive Use, Sensation Seeking, and Adolescent Egocentrism, *Journal Of Youth And Adolescence*, 19, 2, 171-180.
- ARNETT, J. and BALLE-JENSEN, L. (1993). Cultural Bases Of Risk Behaviour: Danish Adolescents, *Child Development*, 64, 1842-1855.
- ARNETT, J. (1994). Sensation Seeking: A New Conceptualization And A New Scale, *Personality And Individual Differences*, 16, 2, 289-296.
- BANDALOS, D. L. (2008). Is Parceling Really Necessary? A Comparison of Results From Item Parceling and Categorical Variable Methodology, *Structural Aquation Modeling*, 15, 211-240.
- BAYAR, N. (1999). *Ergenlerde risk alma davranışı: İçtepisellik, aile yapısı ve demografik değişkenler açısından gelişimsel bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- BECK, U. (1999). *Siyasallığın İcadı*. (Çev. Nihat Ülner). (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BEEKE, B. (1987). *Developmental Theories And Instructional Strategies: A Summary Paper*. Saskatchewan Instructional Development And Research Unit, Faculty Of Education, Canada. Web: <http://www.eric.ed.gov>

- BEYAZ, Ş. (2004). *Heyecan Arama Gereksinimi ve Akran Baskısının Ergenlerin Risk Alma Eğilimleriyle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı
- BIRENBAUM, M. and MONTAG, I. (1986). On The Location Of The Sensation Seeking Construct In The Personality Domain, *Multivariate Behavioral Research*, 21, 357-373.
- BLAIS, A.R. and WEBER, E.U. (2006). A Domain-Specific Risk-Taking (DOSPERT) Scale For Adult Populations, *Judgement and Decision Making*, 1, 1, 33-47.
- BLINN-PIKE, L., WORTHY, S. L., JONKMAN, J. N. and SMITH, G. R. (2008). Emerging Adult Versus Adult Status Among College Students: Examination Of Explanatory Variables, *Adolescence*, 43, 171, 577-591.
- BOYER, T.W. (2006). The Development of Risk-Taking: A Multi- Perspective Review, *Developmental Review*, 26, 291-345.
- BURKHARDT, G., MONSOUR, M.. and VALDEZ, G. (2003). Inventive Thinking. *enGauge 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age* (p.3). Web: www.ncrel.org/engage adresinden 8 Ağustos 2007’de alınmıştır.
- BYRNES, J.P., MILLER, D.C. and SCHAFER, W.D. (1999). Gender Differences in Risk Taking: A Meta-Analysis, *Psychological Bulletin*, 125, 367- 383.
- CHEN, T-L. and CHEN, T-J. (2006). Examination of Attitudes Towards Teaching Online Courses Based on Theory of Reasoned Action of University Faculty in Taiwan, *British Journal of Educational Technology*, 37:5, 683-693.
- ÇİFTÇİ, S. (2006). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Proje Tabanlı Öğrenmenin Öğrencilerin Akademik Risk Alma Düzeylerine, Problem Çözme Becerilerine, Erişilerine Kalıcılığa ve Tutumlarına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
- DOĞAN, T. (2006). Üniversite Öğrencilerinin İyilik Halinin “Maneviyat” ve “Serbest Zaman” Boyutlarının İncelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 26, 1-16.

- DWORKIN, J. (2005). Risk Taking As Developmentally Appropriate Experimentation For College Students, *Journal Of Adolescent Research*, 20, 2, 219-241.
- DWORKIN, J. (2006). *Teen Decision Making About Risky Behaviours/ Research Background For Facilitators*, University Of Minnesota Extension Service. Web: <http://www3.extension.umn.edu>
- EWERT, A. W. (1994). Playing the edge: Motivation and risk taking in a high-altitude wilderness like environment, *Environment and Behavior*, 26, 1, 3–24.
- FAVE, A., BASSI, M. and MASSIMINI, F. (2003). Quality of Experience and Risk Perception in High-Attitude Rock Climbing, *Journal of Applied Sport Psychology*, 15, 82-98.
- FIDELL, L. S. and TABACHNICK, B.G. (2007). *Using Multivariate Statistics*, Boston: Allyn and Bacon.
- FIELDS, M.V. and FIELDS, D. (2006). *Constructive Guidance And Discipline: Preschool And Primary Education*. (4th Ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall,.
- FURBY, L. and BEYTH-MAROM, R. (1990, June). Risk Taking in Adolescence: A Decision-making Perspective. *Carnegie Council On Adolescent Development*, 1-83. Web: <http://eric.ed.gov>
- GARDNER, M. and STEINBERG, L. (2005). Peer Influence on Risk Taking, Risk Preference, and Risky Decision Making in Adolescence and Adulthood: An Experimental Study, *Developmental Psychology*, 41, 4, 625-635.
- GIDDENS, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Yayınları.
- GILLMORE, M.R., BALASSONE, M.L., RICHEY, C., BAKER, S. and LOWERY, C. (1992). The Process and Pitfalls of Developing a Culturally Relevant Curriculum To Reduce AIDS among Sexually Active Teenagers: The Take 5 Project, *Speeches/Conference Papers, Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association*, San Francisco, 1-29. Web: <http://www.eric.ed.gov>

- GİZİR, C.A. (2005). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Problemleri Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 2, 196-213.
- GONZALEZ, J., FIELD, T., YANDO, R., GONZALEZ, K., LASKO, D. and BENDELL, D. (1994). Adolescents' Perceptions of Their Risk-Taking Behavior, *Adolescence*, 29, 115, 701-709.
- GREEN, B.S. and SALKIND, J.N. (2008). Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- GREENE, K., KRUMHOLTZ, M., WALTERS, L.H., RUBIN, D.L., HALE, J., and HALE, L. (2000). Targeting Adolescent Risk-Taking Behaviors: The Contributions of Egocentrism and Sensation-Seeking, *Journal of Adolescence*, 23, 439-461.
- GULLONE, E. and MOORE, S. (2000). Adolescent Risk Taking and the Five Factor Model of Personality, *Journal of Adolescence*, 23, 393- 407.
- GUPTA, R., DEREVENSKY, J.L. and ELLENBOGEN, S. (2006). Personality Characteristics And Risk-Taking Tendencies Among Adolescent Gamblers, *Canadian Journal Of Behavioral Science*, 38, 3, 201-213.
- GÜLGEZ, Ö. E. (2007). *Lise Öğrencilerinin olumsuz risk alma davranışlarının psikolojik belirtiler, yaş ve cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı
- JONAH, B.A. (1997). Sensation Seeking And Risky Driving: A Review And Synthesis Of The Literature, *Accident Analysis And Prevention*, 29, 5, 651-665.
- KARAKAŞ, Ö. (2006). *Psychological Correlates Of Tobacco, Alcohol and Drug Use Among Adolescents*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- KAZEL, Y. (2001). *Erinlik grubu öğrencilerinin risk almaya yönelik davranışı ve öğretmenlerinin algılaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

- KIRAN, B. (2002). *Akran Baskısı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı
- KİSBU, Y. (2006). *Influences Of Regulatory Focus, Core Self Evaluations And Age On Biases In Perception And Choice*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- KLİNE, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (Second Edition). New York: The Guilford press.
- KORKMAZ, A. (2000, Ocak-Şubat-Mart). Yüksek Öğretim Gençliğinin Problemleri. *Milli Eğitim (Eğitim-Sanat-Kültür)*, 145. Web: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/1.htm>
- KORKMAZ, H. (2002). *Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenmenin Yaratıcı Düşünme, Problem Çözme ve Akademik Risk Alma Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
- KORKUT, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. (Birinci Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- KOZAN, K. (1983). Davranış Bilimleri Araştırmalarında Sosyal Beğenirlik Boyutu ve Türkiye için bir Sosyal Beğenirlik Ölçeği, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 10, 3, 447-478.
- LAVERY, B., SIEGEL, A. W., COUSINS, J. H. and RUBOVITS, D. S. (1993). Adolescent Risk-Taking: An Analysis of Problem Behaviours in Problem Children. *Journal Of Experimental Child Psychology*, 55, 277-294.
- LIGHTFOOT, C. (1997). *The Culture of Adolescent Risk- Taking*. (9th printing). New York: The Guilford Press.
- LLWELLYN, D.J. and SANCHEZ, X. (2008). Individual differences and risk taking in rock climbing, *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 4, 413-426.

- MacDONALD, T.K., ZANNA, M.P. and FONG, G.T. (1993). *The Effects of Alcohol on Intentions to Drink and Drive*, Presented at the Convention of the American Psychological Association, Canada, 1-13. Web: <http://www.eric.ed.gov>
- MAGGS, J.L., FROME, P.M., ECCLES, J.S. and BARBER, B.L. (1997). Psychosocial Resources, Adolescent Risk Behaviour and Young Adult Adjustment: Is Risk Taking More Dangerous For Some Than Others?, *Journal of Adolescence*, 20, 103-119.
- NUNNALLY, J.C. and BERNSTEIN, I.H. (1994). *Psychometric Theory*. (3rd Ed.). New York: McGraw-Hill.
- ONUR, B. (2000). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. (Beşinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ÖZGÜVEN, İ.E. (1992). Üniversite Öğrencilerinin Sorunları ve Başetme Yolları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 5-13.
- ÖZMEN, O. (2006). *Predictors Of Risk-Taking Behaviors Among Turkish Adolescents*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü
- PARENT, E. C. and NEWMAN, D. L. (1999). The Role of Sensation-Seeking in Alcohol Use and Risk-Taking Behaviour Among College Women, *Journal of Alcohol and Drug Education*, 44, 2, 12-28.
- PARSONS, J. T., SIEGEL, A.W., and COUSINS, J.H. (1997). Late Adolescent Risk-Taking: Effects Of Perceived Benefits And Perceived Risks On Behavioral Intentions And Behavioral Change, *Journal Of Adolescence*, 20, 4, 381-392.
- PIZAM, A., JEONG, G.H., REICHEL, A., van BOEMMEL, H., LUSSON, J.M., STEYNBERG, L., STATE-COSTACHE, O., VOLO, S., KROESBACHER, C, KUCEROVA, J. and MONTMANY, N. (2004). The Relationship Between Risk-Taking, Sensation-Seeking, and the Tourist Behaviour of Young Adults: A Cross-Cultural Study, *Journal of Travel Research*, 42, 3, 251-260.

- POWELL, J. , HARDOON, K. , DEREVENSKY J.L. and GUPTA, R. (1999). Gambling and Risk-Taking Behaviour Among University Students, *Substance Use & Misuse*, 34, 8, 1167-1184.
- REILLY, M.P., GREENWALD, M.K. and JOHANSON, C. (2006). The Stoplight Task: A Procedure for Assessing Risk Taking in Humans, *The Psychological Record*, 56, 191-204.
- ROLISON, M.R. and SCHERMAN, A. (2002). Factors Influencing Adolescents' Decisions To Engage In Risk-Taking Behavior, *Adolescence*, 37, 147, 585-596.
- SCHUMAKER, R. E and LOMAX, R. G. (2004). *A Beginners Guide Structural Equation Modeling*, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers 2004 Mahwah, New Jersey London.
- SOFRONOFF, K., DALGLIESH, L. and KOSKY, R. (2005). *Out Of Options / A Cognitive Model Of Adolescent Suicide And Risk Taking*, Cambridge University Pres: USA.
- STEWART, R.J., CONNER, J., CONNER, N., NEİL, D., RAMPERSAD, D., FİSCHER, A., GAERTNER, A., INKALA, L. and TSAI, C. (1999, April 22-23). *University Students' Engagement in At Risk Behaviors: A Study of Past Parenting and Current Personality*. Poster session presented at the Great Lakes Regional Counseling Psychology Conference, Columbus, OH.
- SÜMER, N. ve ÖZKAN, T. (2002). Sürücü Davranışları, Becerileri, Bazı Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Belirtilerin Trafik Kazalarındaki Rollerini. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17, 50, 1-25.
- TEMEL, Z.F. ve AKSOY, A. (2001). *Ergen ve Gelişimi, Yetişkinliğe İlk Adım*. (1.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TOMORI, M., ZALAR, B. and PLESNICAR, B.K. (2000). Gender Differences in Psychosocial Risk Factors Among Slovenian Adolescents, *Adolescence*, 35, 139, 431- 443.
- TRIMPOP, R.M. (1994). *The Psychology of Risk Taking Behavior*. Amsterdam: Elsevier Science B.V.

- VERTZBERGER, Y. (1998). *Risk Taking and Decisionmaking*, California: Stanford University Press.
- YASAK, Y. (2002). *Trafik Kazalarıyla İlişkili Sürücü Tutum ve Davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- YATES, J.F. and STONE, E.R. (1992). The Risk Construct. In J.F. Yates (Eds.), *Risk-Taking Behavior* (p.1-25). Great Britain: Biddles Ltd, Guilford and King's Lynn.
- YEŞİLYAPRAK, B. (2005). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri Gelişimsel Yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- YILMAZ, T. (2000). *Ergenlikte risk alma davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- YÜCEBİLGİÇ, H. (2007). *A Proposed Model Of Safety Climate: Contributing Factors And Consequences*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı
- WEBER, E.U., BLAIS, A-R. and BETZ, E. (2002). A Domain-Specific Risk-Attitude Scale: Measuring Risk Perceptions and Risk Behaviours, *Journal of Behavioral Decision Making*, 15, 263-290.
- WEISSKIRCH, R. S. and MURPHY L. C. (2004). Friends, Porn, and Punk: Sensation Seeking in Personal Relationships, Internet Activities, and Music Preference Among College Students, *Adolescence*, 39, 154, 189-201.
- ZUCKERMAN, M. (1990). The Psychophysiology of Sensation Seeking, *Journal of Personality*, 58, 1, 313-345.
- ZHAO, H., SEIBERT, S. E., and HILLS, G. E. (2005). The mediating role of selfefficacy in the development of entrepreneurial intentions. *Journal of Applied Psychology*, 90, 6, 1265–1272.

EKLER

MADDELER	TOLERANS	VIF
m1	,913	1,096
m2	,799	1,252
m3	,520	1,923
m4	,636	1,573
m5	,643	1,556
m6	,786	1,272
m7	,602	1,662
m8	,829	1,206
m9	,814	1,228
m10	,824	1,214
m11	,492	2,034
m12	,683	1,464
m13	,633	1,580
m14	,424	2,357
m15	,501	1,995
m16	,753	1,328
m17	,837	1,195
m18	,732	1,366
m19	,808	1,237
m20	,646	1,549
m21	,673	1,485
m22	,433	2,307
m23	,788	1,269
m24	,637	1,571
m25	,655	1,527
m26	,641	1,559
m27	,810	1,235
m28	,687	1,457
m29	,647	1,545

m30	,639	1,566
m31	,465	2,150
m32	,780	1,283
m33	,758	1,319
m34	,646	1,548
m35	,782	1,279
m36	,514	1,947
m37	,574	1,741
m38	,714	1,400
m39	,724	1,381
m40	,581	1,722
m41	,723	1,382
m42	,746	1,340
m43	,420	2,382
m44	,584	1,711
m45	,569	1,758
m46	,765	1,308
m47	,748	1,337
m48	,688	1,454
m49	,655	1,526
m50	,567	1,765
m51	,666	1,501
m52	,571	1,751
m53	,599	1,670
m54	,418	2,392
m55	,549	1,823
m56	,526	1,901
m57	,627	1,594
m58	,644	1,552

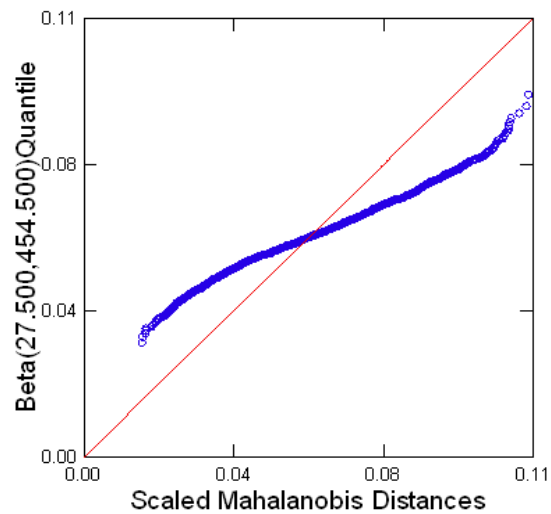
EK 2

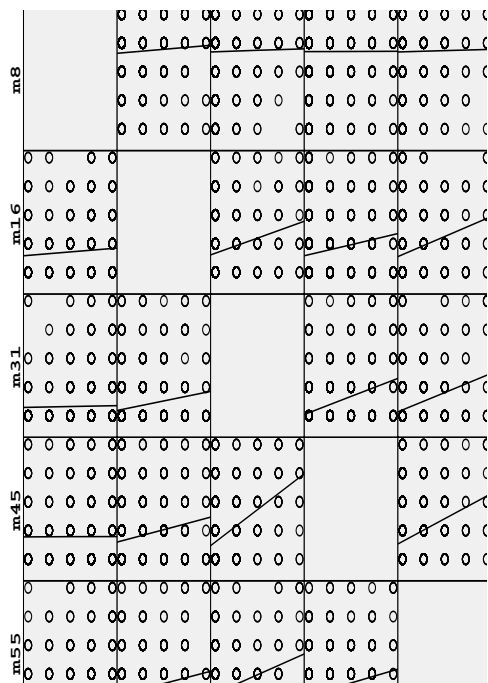
Maddeler	Eğiklik	sh	Basıklık	sh	t _e	t _b
m1	-1,30	.08	2,16	.15	-17,10	14,22
m2	.43	.08	-1,11	.15	5,67	-7,31
m3	2,57	.08	6,04	.15	33,95	39,95
m4	6,50	.08	47,73	.15	85,94	315,84
m5	.51	.08	-62	.15	6,78	-4,07
m6	-.02	.08	-1,23	.15	-.25	-8,13
m7	1,66	.08	1,38	.15	21,95	9,12
m8	-.93	.08	.40	.15	-12,29	2,66
m9	4,90	.08	26,27	.15	64,68	173,45
m10	1,16	.08	.35	.15	15,35	2,32
m11	3,64	.08	13,87	.15	48,17	91,71
m12	3,21	.08	1.23	.15	42,34	67,65
m13	.82	.08	-11	.15	1.85	-.76
m14	.90	.08	-13	.15	11,83	-.83
m15	.77	.08	-47	.15	1.17	-3,09
m16	1,29	.08	.82	.15	17,09	5,44
m17	-.63	.08	-47	.15	-8,29	-3,08
m18	-.01	.08	-1,14	.15	-.15	-7,53
m19	.08	.08	-1,10	.15	1,07	-7,27
m20	.64	.08	-.69	.15	8,44	-4,57
m21	.99	.08	-19	.15	13,03	-1,23
m22	2,01	.08	3,37	.15	26,55	22,27
m23	.72	.08	-.59	.15	9,43	-3,92
m24	1,71	.08	2,05	.15	22,53	13,50
m25	5,38	.08	33,89	.15	7.96	223,81
m26	1,33	.08	1,38	.15	17,56	9,15
m27	-.06	.08	-1,05	.15	-.74	-6,89
m28	.48	.08	-.75	.15	6,34	-4,96
m29	.52	.08	-.99	.15	6,84	-6,53
m30	1,15	.08	.28	.15	15,23	1,87
m31	2,81	.08	8,01	.15	37,06	52,91
m32	.08	.08	-1,13	.15	1,06	-7,46
m33	-.53	.08	-.61	.15	-6,95	-4,01
m34	1,17	.08	.65	.15	15,49	4,28
m35	.62	.08	-.68	.15	8,18	-4,50
m36	.39	.08	-1,05	.15	5,11	-6,95
m37	.55	.08	-.90	.15	7,25	-5,93
m38	.22	.08	-1,17	.15	2,97	-7,73
m39	1,58	.08	9,61	.15	2.86	63,47

m40	1,18	.08	.49	.15	15,53	3,23
m41	.82	.08	-.31	.15	1.85	-2,03
m42	2,19	.08	4,63	.15	28,99	3.67
m43	1,15	.08	.35	.15	15,25	2,29
m44	.16	.08	-1,30	.15	2,10	-8,61
m45	1,32	.08	.75	.15	17,40	4,92
m46	.07	.08	-1,06	.15	.93	-7,00
m47	2,47	.08	6,67	.15	32,59	43,98
m48	.46	.08	-1,01	.15	6,07	-6,69
m49	1,78	.08	1,74	.15	23,50	11,48
m50	2,99	.08	9,85	.15	39,53	65,10
m51	1,09	.08	.20	.15	14,36	1,30
m52	2,14	.08	3,71	.15	28,13	24,41
m53	2,62	.08	6,90	.15	34,54	45,54
m54	.35	.08	-1,25	.15	4,59	-8,23
m55	2,19	.08	4,84	.15	28,92	31,99
m56	1,28	.08	2,63	.15	16,94	17,41
m57	.55	.08	-.95	.15	7,30	-6,28
m58	.06	.08	-1,02	.15	.76	-6,72

Ortak Normallik Testi

Testler	Katsayılar	Test İstatistikleri	P
Mardia Eğiklik	329.395	53148.367	0.000
Mardia Basıklık	3459.918	63.734	0.000
Henze-Zirkler		1.003	0.000

Beta Q-Q plot

EK 3

Maddeler	m5	m9	m12	m13	m16
m5	1				
m9	,131(**)	1			
m12	,146(**)	,218(**)	1		
m13	,460(**)	,143(**)	,172(**)	1	
m16	,353(**)	,124(**)	,120(**)	,354(**)	1

EK 4

Ölçek Formundan Örnek Maddeler

Okulda Etik Alt Boyutuna Ait Maddeler

5 Sınavda kopya çekmek

13 Başkasının yaptığı bir ödevi kendiniz yapmışsınız gibi öğretmeninize göstermek

Gündelik Yaşamda Etik Alt Boyutuna Ait Maddeler

25 Dükkândan küçük bir eşyayı gizlice almak (örneğin, bir ruj veya kalem)

53 Kaçak elektrik ya da su kullanmak

Şans Alt Boyutuna Ait Maddeler

3 Bir günlük harçlığımızla iddia oyunu veya at yarışı için bahse girmek

22 Bir günlük harçlığımızla herhangi bir spor aktivitesinin sonucu için bahse girmek (futbol maçı, bilardo müsabakaları, vb.)

Yatırım Alt Boyutuna Ait Maddeler

27 Yalnızca sattıklarınızdan alacağımız belirli bir yüzdelik hisse vadeden bir işi yapmak

36 Bir yıllık ya da altı aylık harçlığımıza denk düşen parayı yüksek kar veren bir şirkete yatırmak

Güvenlik Alt Boyutuna Ait Maddeler

28 Ön koltukta yolcu olarak giderken emniyet kemerini takmamak

35 Güneş koruyucu kullanmadan kendinizi güneşe maruz bırakmak

Sağlık Alt Boyutuna Ait Maddeler

4 Kullanmak için yasal olmayan hap ya da uyuşturucu satın almak

7 Bir gecede üç ya da daha fazla bardak alkollü içki içmek

Eğlence Alt Boyutuna Ait Maddeler

6 Bir fotoğraf çekmek için aşırı yağmurda, karda ve fırtınada kalmayı göze almak

29 Tehlikeli sporlardan birini düzenli olarak yapmak (dağa tırmanma, paraşüt gibi)

Sosyal Alt Boyutuna Ait Maddeler

10 Sizin hayatınızla ilgili önemli bir konuda anne ya da babanızın görüşlerini dikkate almamak

33 Eski ve çoğunluğun ilgisini çekmeyen sosyal içerikli bir konuyu sadece kendiniz inandığınız için savunmak